

שער ד

אור הישועה הזרוחה

הארת המועדים באורה
של תורת ארץ־ישראל

תוכן העניינים

ד

אור הישועה הזרוחה: הארת המועדים באורה של תורת ארץ־ישראל

9	גאולת מצרים וגאולת דורנו: הכנה אמונית לקראת חג הפסח
26	בין חורבן לתקומה: הכנה אמונית לקראת תשעה באב
46	עולם־שנה־נפש לאור ראשית השנה
49	לשמוע קול שופר
51	כי קדוש היום לאדונינו: שיחה עם כניסת ראש־השנה
53	מאשפ"ת ירים אביון: דרשה לראש־השנה
56	יום שביתת העשור: ליום־הכיפורים
59	ונסלח לכל עדת בני ישראל: דרשה בליל יום־הכיפורים
63	זמן שמחתנו: לסוכות
65	הטבעיות הקדושה: לשמיני־עצרת ושמחת־תורה
69	ישראל ותורה: דרשה לשבת בראשית
72	מגילת אסתר – בימים ההם בזמן הזה: הכנה אמונית לימי הפורים

ה

עֲלֵה רָעָא!

שיחות בענייני יום־העצמאות וירושת הארץ

99	הרבו אור! – הקץ המגולה במשנת הרצי"ה (הרב בנימין (בני) אייזנר)
121	ציונות עם נשמה: היחס לתנועה הציונית ותפקידה של הציונות הדתית
144	זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו: שיחה הכנה ליום־העצמאות
170	הגאולה בסוד השבעים

גאולת מצרים וגאולת דורנו

הכנה אמונית לקראת חג הפסח

חכם מה הוא אומר?

היום בבוקר, במסגרת "פעילות למען כלל ישראל" שביצעתי בביתי לקראת הפסח, ניקיתי את מדפי הספרים והקלסרים ושם, חבוי בתוך "ספר ישן, נושן ומעושן", מצאתי דף קטן המכיל תמצית של "חבורות" וחקירות סביב מסכת פסחים והגדה של פסח, בניחוח ישיבתי. ערך אותו תלמיד-חכם עמקן, שעבר על כל נושאי ליל הסדר והלכותיו בספרי הפסיקה וליקט באמנות רבה נושאים למדניים רבים שניתן לפלפל בהם באריכות לקראת הפסח. הוא עסק, בין השאר, במצוות ביעור חמץ, קידוש היום, ההסבה, ארבע כוסות, אכילת המרור, אפיקומן ועוד.

לדוגמה: בנושא ביעור חמץ דן האם המצווה היא לבער את החמץ (פעולה) או שהחמץ יהיה מבוער (תוצאה) ומהן ההשלכות השונות (נפק"מ) לחקירה זו.¹ בנושא ארבע כוסות עסק בשאלה האם המצווה היא שתייתן או הברכות ודברי ההלל וההודאה הנאמרים עליהן.² בעניין קידוש ביו"ט חקר האם חיובו מדאורייתא³ או מדרבנן.⁴ על אמירת ההגדה שאל מדוע אין מברכים עליה.⁵

כל אלו נושאים חשובים ויקרים, אבל האם בכך צריך לעסוק בליל הסדר? !

כידוע, המצווה העיקרית בלילה מיוחד זה, שכל סימני הסדר משתבצים בתוכה (גם כיום, וגם בזמן שנזכה לאכול את קרבן הפסח, בב"א), היא המצווה לספר ביציאת מצרים.⁶ מסתבר שיש מי שסבור שהכוונה היא לעסוק ולחקור בפרטי דיני וגדרי

* השיחה הועברה בפני בני נוער ביישוב נריה, ניסן תשע"ג.

1. ר' סיכום השיטות באחרונים אצל ידידי, הרב אחיקם קשת, קובץ יסודות וחקירות השלם, עמ' 90.

2. שם, עמ' 627, חקירות שונות בעניין ארבע כוסות.

3. מכילתא, יתרו, פרשה ז.

4. מגיד-משנה, הל' שבת כט: יח ולחם-משנה הל' עבודת-כוכבים יב: ג. ור' העמק שאלה, יתרו,

שאלתא נד. תודתי לרב מנשה גד רשובסקי, רב קהילת ישרון בפ"ת, על סיועו באיתור המקורות.

5. למשל, גבורות השם, פרק סב. ור' אצל הרב מנשה כהן, ליקוטי שושנים, עמ' 141-155, ואצל הרב

משה יעקב וינגרטן, הסדר הערוך: כל בו לסדר ליל פסח, אוצר המועדים, ירושלים תשנ"א,

פרק נט.

6. רמב"ם, הל' חמץ ומצה ז: א.

המצווה, ולדוגמה: לדון בשאלה האם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים⁷ או לא⁸; ואם הן חייבות – האם מדאורייתא⁹ או מדרבנן¹⁰; ואם מדרבנן – האם בדומה לנר חנוכה וקריאת מגילה, או באופן אחר; ואולי בסוף, אם יישאר זמן, יתאפשר לדון גם בשאלה היסודית האם מצוות סיפור יציאת מצרים מסתעפת ממצוות אכילת המצה¹¹ או שהיא מצווה עצמאית... אך האם באמת זה האופן שבו יש לקיים בליל הסדר את מצוות ה"מגיד"?!

האם אדם שישב עם בני ביתו סביב שולחן הסדר והעביר להם שיעור מופתי באורך של שעה וחצי בנושא: "כמה שיעורי כזית יש לאכול הערב ע"פ ההלכה"¹², או: "האם מותר לאכול מצות מכונה?" ו"כיצד משערים את שיעור הכזית, האם בנפח או במשקל"¹³, ואולי אף יחקור עמם בצוותא כמה יוצא שיעור זה בפועל, האם חצי מצת מכונה או שני שלישים¹⁴, היעלה על הדעת שבכך יצא ידי חובת "והגדת לבנך" וידי החיוב לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן?! התשובה פשוטה: ודאי שלא...¹⁵

מה נשתנה הלילה הזה?

כעת, ננסה להבין מדוע לא. כידוע, בכל השנה כולה יש מצווה להזכיר את יציאת מצרים גם ביום וגם בלילה¹⁶. בפרשיות של קריאת שמע אנו מוסיפים את פרשת

7. שו"ע או"ח תעב: יד.
8. שו"ת בית דוד סי' רנו, שו"ת מהרי"ל סי' צט. ר' בספר הסדר הערוך, פרק סא.
9. ספר החינוך, מצווה כא.
10. תוספות למגילה ד, א בתירוץ הראשון.
11. קהילות יעקב ח"ב, סי' נה.
12. סיכום הסוגיה אצל הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה – פסח, הר ברכה, עמ' 246-250.
13. הרב משה הררי, מקראי קודש – הלכות ליל הסדר, עמ' 599-638. ירושלים, תשס"ו.
14. פניני הלכה, שם.
15. "מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים. כבר כתבתי כי עניין הסיפור איננו לפלפל בהלכה, כי הפלפול הוא בירור הקליפות מהקדושה ולזה 'בכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה' כי 'חמץ' גימטרייה 'חלק', רמז על מחלוקת הפלפול, אויבים בשער על מנת להיעשות מזה שלום בסופו, 'מצה' גימטרייה 'קהל' הפך המחלוקת כי בסוף נעשו אוהבים זה לזה, אמנם הלילה הזה ליל שימורים אין אחיזה לקליפה כולו מצה ושלום ורק אך לספר בנסי' ה' ונפלאותיו" (דרשות חתם סופר ח"ב, מהדורת תרפ"ט, הוצאת אברהם יצחק פריעדמאן, עמ' רסה).
16. "ומצווה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר: 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך'" (רמב"ם, הל' ק"ש א: ג).

ציצית (במדבר טו): "ויאמר ה' אל משה לאמר...", שלקראת סופה נאמר: "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, להיות לכם לאלהים..."

במשנה (ברכות א: ט) ואח"כ בגמרא נערך דיון האם מזכירים את יציאת מצרים בלילות או לא. זוהי מחלוקת רבי אלעזר בן עזריה וחכמים. נפסק להלכה ע"פ דרשתו המפורסמת של בן זומא שיש להזכיר את יציאת מצרים גם בלילות. אולם, בליל ט"ו בניסן יש מצוות עשה מיוחדת מדאורייתא לא רק לזכור בלב, אלא לספר בפה את סיפור יציאת מצרים, "בזמן שפסח, מצה ומרור מונחים לפניך"¹⁷. לא רק להזכיר את יציאת מצרים כבכל לילה, אלא לספר את סיפור היציאה בפה, בפירוט ולעורר בכך את כוונת הלב. מה שמיוחד בסיפור הוא שהוא מעניין, ולא מייבש... סיפור יוצר עניין אצל השומע ומעביר את המסורת באופן חווייתי מדור לדור.

"לספר ביציאת מצרים" אין פירושו "להזכיר את יציאת מצרים". דבר זה לא נעשה באמירת שיעור, אלא עליך לקחת את הילד הקטן שלך, יוסי בן השש, ולהגיד לו: יוסי, אתה זוכר את סבתא בלומה המבוגרת, היא הייתה האמא של סבתא מלכה שאתה כל כך אוהב לבוא לבקר אותה. אתה היית בדיוק בן שלוש כשסבתא בלומה נפטרה. אתה בטח זוכר אותה? ! ואם לא, אז בכל זאת, בוא נספר לך משהו אודותיה.

לסבתא בלומה הזאת, הייתה גם כן סבתא עוד יותר מבוגרת, וגם לה הייתה סבתא, והסבתא הראשונה של המשפחה, היא הייתה הנכדה של אברהם אבינו. והיא הייתה משועבדת עם בני ישראל במצרים, כמו שהגננת סיפרה לך בגן. ואתה לא תאמין איך המצרים הרשעים האלה, בכל יום ויום, אמרו לה: סבתא זקנה, לכי לשדה ותאספי תבן, אחר כך, תכיני ממנו לבנים ומהם תבני עבורנו בניינים. וכאשר היא לא עמדה בקצב שהם רצו ממנה, מה הם היו עושים לה? הם היו מכים אותה מכות חזקות ומעליבים אותה.

יוסי, אתה זוכר גם את סבא שרגא? גם לו היה סבא מבוגר, שהסבא הראשון שלו היה נכד של שרה אמנו, קראו לו סבא שמעון, גם הוא היה באותו זמן במצרים, עם הסבתא של סבתא בלומה ועם כל היהודים בעולם, וגם הוא הוכה בכל יום מכות קשות. כל זה נמשך עד שהקב"ה שמע את תפילת עם ישראל ומשה ואהרן נשלחו להוציא את העם מעבדות לחירות.

17. מכילתא וספהמ"צ לרמב"ם, מ"ע קנו.

תספר את הסיפור באופן הזה. זה נקרא "לספר ביציאת מצרים". כמובן, לכל גיל יש את הדגשים החינוכיים שלו, ו"לפי דעתו של בן אביו מלמדו", אבל העיקרון נשאר זהה.

זו לשונו המיוחדת של הרמב"ם, כאשר הוא עוסק במצוות הסיפור ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן:

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דברים ו'): "ואותנו הוציא משם וגו'", ועל דבר זה ציווה הקב"ה בתורה (דברים ה'): "וזכרת כי עבד היית". כלומר: כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדיה.¹⁸

מה זאת אומרת "להראות את עצמו"? לערוך "הצגה"? אלא הפירוש הוא: להחיות את תודעת היציאה לחירות, שהיא, בעומק העניין, תודעת השייכות לכלל ישראל לדורותיו.¹⁹ להסביר זאת באופן שיזעזע את הרצון ואת הדמיון וישפיע גם על השכל והרגש. להחיות את סיפור יציאת מצרים.

כיצד נדע האם סיפור יציאת מצרים חי אצלנו באופן מוחשי, או שחלילה, הוא רק סוג של אנדרטה, סמל רוחני?²⁰ המסמן לנו לזכור משהו שכבר חלף והלך לו?

18. רמב"ם, הל' חמץ ומצה ז: ו, ע"פ הגמרא בפסחים קטז, ב.

19. "הצימאון להיבלע כולו ברוח ישראל צריך הוא להתגבר. לחשוב ישראליות, להרגיש ישראליות, לחיות חיים ישראליים, לראות בשמחת ישראל. זאת היא מגמה עמוקה, גבוהה ורחבה, מלאה טל חיים של קודש, מובדלת מרגש דוגממה אצל אומות העולם שרפורד בהרבה שנות הבריות ורשעה בלא אידיאל קודש פנימי. הצימאון לרוח האומה, צימאון הוא לד', לאור תורה, ליושר, לחכמה וכל טוב ונעלה" (אורות, אורות ישראל ג: ה).

כתב הרב האדר"ת ביומנו נפש דוד (מובא באדר היקר, עמ' סז): "הגדת סיפור יציאת מצרים הלהיבה נפשי ולבבי וכל קרבי, עד כי בכל מאמצי כוחותי הגדתי ובאמרי 'והיא שעמדה' נזכרתי כל התלאות והרפתקאות שהיו לאחינו בית ישראל מאז ומעולם אשר לא יאומן ולא יתואר, הנס הנפלא שעוד נתקיימו 'וגדול הרועה שמצילן', לא יכולתי להתאפק בשום אופן מבכיות ועיני נגרו מעצמן בלי הפוגות עד שבשתי מבני בתי". ובהמשך כתב (שם, עמ' סז): "... אין דבר אשר יבואני לידי בכי תיכף כמו שמביאני זיכרון ירושלם עיר קדשנו ובית תפארתנו, גלות השכינה גלות התורה וגלות ישראל, אשר ברגע התבונני כמו זולגים עיני דמעות".

20. כנגד עמדה זו ר' אורות-הקודש ח"ג עמ' סח; משנת הרב, פרק ד, פסקאות ו-ז.

קומם קהל עדת מי מנה... פדויים לציון ברינה

כשבועיים לאחר הפסח נוכל לבדוק את עצמנו בעניין זה באופן פשוט, והוא: יחסנו ליום-העצמאות. האם אדם שחוה את ליל הסדר באופן חי שכזה יכול להיות אדיש כלפי יום-העצמאות ותכניו? ! האם אדם שחוה ליל סדר שבו "סבתא בלומה נאנקת תחת שבט הקלגסים המצריים עד שזכתה להיגאל" (כלומר: לשוב לארצה כאיבר בגוף הלאומי ולהחיות את תודעת הייעוד הישראלי המיוחד שלה), יכול להישאר אדיש כשהוא שומע על הנסים של ניצולי השואה במחנות הריכוז וההשמדה²¹, או של המעפילים²² שיצאו את אירופה בספינת "ציאת אירופה תש"ז" ("אקסודוס") וגורשו בחזרה? האם אפשר שימי ההודאה של חודש אייר יעברו על ידו, מבלי לפתוח אצלו את שערי הלב? ! אני חושב שלא. לצערי, הפער הזה כיום הוא בלתי נתפס.

מדוע הדברים בהכרח מחוברים? הפעולה וההטבעה העמוקה של אותו "זכר ליציאת מצרים" היא יצירת שייכות וחיוניות. על ידי ה"זכר" הזה אנחנו נעשים חלק מעם ישראל לדורותיו לא רק בגופנו אלא גם בתודעתנו. אנחנו נעשים "ציבור", אנחנו נהפכים לעוד חוליה בשרשרת הנצח שהתחילה מאברהם אבינו דרך משה רבנו, יהושע בן נון, דוד המלך, שלמה המלך, חורבן בית-המקדש הראשון והשני.

אנחנו הולכים דור אחר דור, ארץ אחר ארץ. לבבל ולפרס, ליון ולרומא, לארצות צפון אפריקה ולמרחבי אירופה. עוברים את מסעי הצלב ואת כל האינוקויזיציות, עוברים את הגירושים השונים מארצות אירופה, את האנטישמיות של הצר הרוסי ושל ההמון האוקראיני, ומגיעים עד העמלקיות הנאצית והשואה הנוראה ועד קיבוץ

21. "כדי לקיים החובה של לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, נוהג האדמו"ר רבי יחזקאל שרגא מסטרופקוב לספר לבני ביתו מהעניינים הקשים שעברו עליו בימי השואה, ואיך זכה בחסדי ה' לצאת לחירות אמיתית. ור' בהגדת אמרי חמודות בשו"ת סי' ב מה שהעיר בעניין זה" (הרב וינגרטן, הסדר הערוך: כל בו לסדר ליל פסח, אוצר המועדים, ירושלים, תשנ"א, ח"א עמ' שמט' הערה 13 בסופה).

22. ר' צדקת הצדיק, מו – "והיא לא תצלח".

הגלויות ותחיית האומה בארצה בדורנו. "גדול קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ" (פסחים פח, ב), זהו גילוי מובהק של נוכחות אלהית בעולם²³.

"נל ימי חיך" - להביא לימות המשיח

ליל הסדר אינו המקום או הזמן לעסוק בפרטי פרטים של דרישות וחקירות ו"עוקצי תאנים". ליל הסדר הוא העת להתבונן על הסדר המופלא של "קורא הדורות מראש", להתבונן קצת על "שנות דור ודור". זהו הזמן להתרומם אל הגדול הזה של "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם..."²⁴, להבין כיצד מתרחש תהליך היסטורי מופלא כל כך, "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון".

וכי אתם חושבים שמי שחי בזמן יציאת מצרים חשב שזוהי גאולה? הרי זהו המאבק של משה רבנו כל הזמן, להסביר שהקב"ה הוא ששלח אותו ולא שהוא מצד עצמו הגואל, המנהיג והמושיע. מה שעניין את העם ביציאת מצרים היה הרובד ההישרדותי הבסיסי, בצלים, שומים, קישואים ודגים. וגם לאחר מכן, כשהרובד הזה סודר, עניינו אותם הצדדים החומריים ולא המשמעויות לטווח הרחוק של חייהם. תסתכלו בפסוקים של פרשיות בשלח ובהעלותך, מה התורה מספרת לנו על עשרה ניסיונות שניסו אבותינו את הקב"ה במדבר. מה הם ביקשו: מן ושליו, לחם ובשר, באגט ושניצל. זה מה שהם רצו. וזאת, משום שהם חיו על כדור הארץ... הם היו חלק מאומה שחיה חיים לאומיים, טבעיים ופשוטים ועל גבי מדרגה זו זכו למדרגה העליונה של "ומי יתן כל עם ה' נביאים, כי יתן ה' את רוחו עליהם" (במדבר יא כט).

"ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו), אלו החיים הטבעיים שלנו, אלו חיים המאחדים שמים וארץ, רוח וגשם. חיי החול של עם ישראל, חיי החומר שלנו בארץ-ישראל הם חיי קודש²⁴.

23. "מי שמעייץ בייחוד ענייננו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, שה פזורה, אחרי כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים... כל האומות הקדומות אבד זכרם... ואנו הדבקים בה' חיים היום, חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה גדלו אצלי יותר מכל נסים ונפלאות שעשה ה' יתברך לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ-ישראל. וכל מה שארך הגלות יותר, נתאמת הנס יותר, ונודע מעשה תקפו וגבורתו" (הגאון רבי יעקב עמדין, בהקדמה לסידורו בית-יעקב).

24. "הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ-ישראל. והשכינה שירדה בגלות עם ישראל הוא הכישרון להעמיד קדושה בניגוד לטבע. אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלמה" (אורות, אורות התחייה, כח).

"כל מי שאינו מלמד את בנו אומנות, כאילו מלמדו לסטות"²⁵ (קידושין כט, ב), ולמעלה מזאת: "ואספת דגנך" – הנהג בהם מנהג דרך ארץ"²⁶ (ברכות לה, ב). זה עניין מיוחד של עם ישראל בארצו ולא בחוץ לארץ.²⁷

25. ספר הברית (של הגר"ר פנחס אליהו, מגדולי עולם בדורו של הגר"א, ח"ב יב: י), הכותב בשבח לימוד אומנות: "להתפרנס בו מיגיע כפיו ולא יצטרך לבריות וכו' ולא יתערב בו תקווה נלקבל גמולן מהבריות ולא יתייפה להם ולא יחניף אותם ולא יירא מהם וכו' וכו' כאשר אמרו חז"ל 'כשם שחייב האב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות' (קידושין כט, א). ורע עלי המעשה והמנהג של גסות רוח בדורות הללו שרוב בני אדם אינם רוצים ללמד אומנות לבניהם וכו' רק העסק במשא-ומתן ומסחר. ולבסוף כשלא יצליח המה מחוסרי לחם ועוברים כמה עבירות נכמו שאמרו חז"ל: 'כאילו מלמדו לסטות' [י]."

ואח"כ ממשיך שם: "ויותר חרה לי על תלמידי-חכמים שלא רוצים ללמד לבניהם אומנות רק תורה לבד, וסומכים עצמם שבניהם יהיו רבנים ודיינים. ולא רבים יחכמו עד שיגיעו להיות מורי הוראה בישראל, ונשארים קרח מכאן וקרח מכאן ונעשים מלמדי תינוקות. ומשרבו בעלי זאת הדעת רבו המלמדים יותר מן התלמידים, ועל כן אינם מגיעים לחצי פרנסתם וכו' וכו'. והנה האבות עשו זה לשם שמים וסמכו עצמם על דברי ר' נהוראי (קידושין פב, א) שאמר: 'מניח אני כל האומניות ואיני מלמד בני אלא תורה'... ולא ידעו שאין זה דעת ר' נהוראי כלל, כמו שכתב שם מהרש"א וזו לשונו: 'ודאי דלא פליג וצריך כל אדם ללמוד אומנות, אלא דהכי קאמר 'מניח אני הקביעות של כל אומנות ואני מלמדו תורה בקבע'".

וכן כתב מהר"י עמדין בביאורו לפרק שירה [בסידורו, מהד' אשכול, ח"א עמ' סט, ד"ה "יגיע כפיך"]:' והוא שאמרו רבותינו ז"ל 'גדול הנהגה מיגיע כפיו יותר מירא שמים' (ברכות ח, א) גדול הנהגה מיגיע כפו [אף שהוא] בלתי טהור, [הוא] יותר מירא שמים הטהור ואינו עוסק בדרך ארץ [מלאכה] ומטיל משאו על בשר ודם, ליהנות מהבריות".

26. ומבאר החתם-סופר (בחיידושו למסכת סוכה לו, א, ד"ה "דומה לכושיו"): "רבי ישמעאל לא אמר המקרא 'ואספת דגנך' אלא בארץ-ישראל, ורוב ישראל שרויין על אדמתן, שהעבודה בקרקע מצווה משום יישוב א"י, ולהוציא פירותיה הקדושים. ובעז [גדול הדור], מדרש רות, סוף פרשה ה' היה זורה גורן השעורים בלילה (רות ג ב) משום מצווה. ונהטוען שיש בכך ביטול תורה, איננו צודק] וכאילו תאמר 'לא אניח תפילין מפני שאני עסוק בתורה', הכי נמי לא יאמר 'לא אאסוף דגני מפני עסק התורה'. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם יישוב העולם, הכל בכלל מצווה".

וחזר על דבריו בביאורו לתורה – תורת משה (מהד' קמא, דברים, עמ' לו, ד"ה מי האיש): "ונראה לי בזמן שישראל שרויים על אדמתם מצווה לאסוף דגנך, לא לצורך פרנסתו וכו' אלא משום יישוב א"י. ומשום הכי בועז זורה גורן השעורים, ואלישע שנים עשה צמדים [בקרן] לפניו. ולא לבד עבודת קרקע, אלא לימוד כל אומנות משום יישוב וכבוד א"י, שלא יאמרו 'לא נמצא בכל א"י סנדלר ובנאי וכדומה' ויביאום מארצות רחוקים", עכ"ל.

ושמא מקורו בדברי הגר"י עמדין, הכותב: "כי אין ספק שהאדם נברא לעמל לעסוק בצרכי הגוף כדי לקיים הנפש ולהחזיקה במשכנה, ואדם לעמל יולד וכו' וכו', ומשולש בכתובים 'הגדלתי מעשי, בניתי לי בתים' (קהלת ב ד) וכו', ובארץ-ישראל היא כמו מצווה עלינו, כמ"ש רז"ל על

"והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי..." כל העניין הזה של ארבע לשונות של גאולה מביא ללשון החמישית, "והבאתי". מביאים אותנו אל ארץ ישראל. ולזה אנחנו זוכים היום, בדורנו, כמו שהגמרא בכתובות (ק"ב, א) אומרת: "דוכתא דמשה ואהרן לא זכו..." מקום שמשה ואהרן לא זכו להיכנס אליו ואנחנו זוכים לחיות בו.

אתה מסתכל היום ב"ה בכל מקום, ורואה איך ארץ־ישראל נותנת את פרייה בעין יפה. אומרת הגמרא (סנהדרין צח, ב): "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו): 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'". רש"י במקום פירש: "'מגולה מזה' – כשתתן ארץ־ישראל פרייה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר". ומהרש"א במקום: "'אין לך קץ מגולה מזה וכו' שנאמר ואתם הרי גו' – לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קץ מגולה שקרב לבוא זמן גאולה, שיחזרו ישראל על אדמתן..."

תיכנסו היום לאיזה מרכז קניות שתמצאו, תראו איזה מבחר והיצע יש לכל ימות השנה, ואפילו לפסח, כמה תחליפי חמץ, לכל דבר יש ייצור מיוחד והכול בכשרות מהודרת ובמחיר סביר. שפע עצום של מזון על סוגיו השונים. היום, בשביל לקנות יוגורט קטן לארוחת בוקר, צריך לסיים דוקטורט... כמה סוגים, טעמים, מרקמים שונים. זה הפשט בדברי הרמב"ם המתאר את ימות המשיח וכותב (הל' מלכים יב: ה): "הטובה תהא

הפסוק 'ונטעתם כל עץ מאכל', שיהא אדם זהיר בנטיעה, אף אתם כשאתם נכנסים לא"י לא תתעסקו אלא במטע תחילה" (מגדל עוז, עליית הבניין, פרק יא).
וכן משמעות דברי המשך־חכמה (דברים לב מז): "ייתכן לפרש דקיימא לן כר' ישמעאל (ברכות לה, ב) דהנהג בהם מנהג דרך ארץ, לכן אמר 'ובדבר הזה' שתתרוקנו בעת חרישה וזריעה, 'תאריכו ימים על האדמה אשר אתם באים שם לרשתה'. אבל לעסוק במסחרים ובחרישה בארצות הרחוקות זה אסור לבטל [תורה] עבור מותרות ותענוגות בני אדם".
27. "מפני שנחסרה האמונה שמלך עוסק בתורה וחכמה כדור ושלמה יוכל לעסוק יפה בעסקי העולם של הנהגת המלכות. ובא יעקב איש יושב אהלים ונתן סימן שהוא מתקן (שבת לג, ב) גם מטבע, שווקים ומרחצאות" (אגרות הראי"ה ח"ג, עמ' ו-ז). "ועל כן הולך ההמון ותועה, הולך ומתפקר. והם אינם אשמים כלל, כיוון שאין מי שיראה להם דרך ישרה בחיבור קדושת התורה והאמונה עם החיים, ועל כן הם הולכים ומתפקרים" (שם ח"א, עמ' שיא).
המקורות בשלוש ההערות האחרונות לקוחים ממאמרו של מו"ר הגר"מ צוריאלי "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה" – משנתו של הראי"ה קוק (קוממיות לארצנו: אסופת מאמרים תורניים במגוון נושאים, תשרי תשס"ט, עמ' 376-388).

מִשְׁפָּעַת הַרְבֵּה וְכָל הַמַּעֲדָנִין מִצְוִיִּין כַּעֲפָר". אֲנַחְנוּ זָכִינוּ לְדוֹר שֶׁל שְׁפַע כִּלְכִּלִי וְשִׁפְעַת חוֹמְרִי, אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל נֹתַנָּת פְּרִיָּה בַּעֵין יָפָה, וְאֵין עַל כֵּךְ שׁוֹם מְקוֹם לוֹוִיכּוֹחַ.

"וְשׁוֹב וְקִבֵּץ... - "וְהָשִׁיב" לֹא נֹאמַר נִי אִם "וְשׁוֹב וְקִיבֵץ"

חֲבֵרִים, בַּעֲד עֶשֶׂר, עֲשָׂרִים שָׁנָה. אֲנַחְנוּ נֹזְכָה בַּעֲזֶרֶת ה' גַּם לְבִרְכָּה גְדוּלָּה שֶׁל חִידוּשׁ חִיּוֹב הַפְּרִשָׁת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה²⁸, מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא־שׁוֹנָה מִזֶּה אֲלֵפִיִּים שָׁנָה יִהְיֶה מִצַּב הַמוֹגְדָר בַּהֲלָכָה כ־"רֹב יוֹשְׁבֵיָה עֲלֶיהָ", כְּלוּמָר: רֹב הַיְּהוּדִים בַּעֲוֹלָם יִגְוֹרוּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וְכֵן תִּפְסַק הַחֲרָפָה וְחִלּוּל הַשֵּׁם שֶׁל הַיִּמְצָאוֹתֵנוּ בְּגִלּוֹת וְהַמִּצַּב הָאִיּוֹם שֶׁל הַהֲתַבּוּלּוֹת הַקֶּשָׁה, שֶׁל "וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אוֹיְבֵיכֶם".

אֲנַחְנוּ מְקוּוִּים שֶׁתְּהִלֵּךְ זֶה יִהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל "בְּרַחֲמִים גְּדוּלִים אֲקַבֵּץ" (יִשְׁעִיָּה נִדָּז), שֶׁהַגְּאוּלָּה הַזֹּאת תִּהְיֶה בַּהֲאֶרֶת פָּנִים שֶׁל "עוֹד אֲקַבֵּץ עֲלֵיו לִנְקַבְצִיו" (שֵׁם נִדָּח), קִיבּוֹץ אַחֵר קִיבּוֹץ, גּוֹלָה אַחֵר גּוֹלָה. שְׁכָל אוֹתָם "הַאֲבוּדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר", בִּיבֶשֶׁת צִפּוֹן אַמְרִיקָה, אֶרֶץ הָאוֹשֶׁר הַמְדוּמָה וְהַאֲפֻשְׁרוּיּוֹת הַבִּלְתִּי־מוֹגְבָלוֹת - לְהַתְּבַלֵּל... אִלּוּ הַ"יוֹשְׁבִים עַל סִיר הַבֶּשֶׂר" וְלֹא שָׁמִים אֶל לִבָּם שִׁיִּתְכֵּן שֶׁ"עוֹד אַרְבַּעִים יוֹם וְנִינּוּה נִהֲפַכְתָּ..." - יִיתֵנוּ אֶל לִבָּם וְיִשׁוּבוּ אֶל אֶרֶצָם וְגַם, עֲלִינוּ לְזִכּוֹר וְלַהֲתַפְּלֵל עֲבוּר נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּתּוֹנִים "בְּמִצְרַיִם", בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק. בְּאֶרֶץ־נִטְיָנָה, בְּצִרְפָּת, בְּאוֹקְרַיִנָה וּבְמִקְוֹמוֹת נֹסֵפִים בִּיבֶשֶׁת אֵירוּפָּה, הַשּׁוֹקֵעֶת אֶל עֵידֵן שֶׁל אֲנִרְכִּיָּה וְתוֹהוּ וּבִוְהוּ.

אֲנִי מִתְּפַלֵּלִים עַל כּוֹלָם, עַל כָּל "אֲחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל" בְּכָל מְקוֹם שֶׁהֵם, שִׁישׁוּבוּ הַבֵּיתָה - אֶל "אֶרֶץ זִבְתַּת חֶלֶב וְדִבְשׁ" - בְּמַהֲרָה, וְשֶׁהִדְבַּר יִיעֲשֶׂה "בַּחֵן, בַּחֲסֵד וּבְרַחֲמִים" וְלֹא ח־"ו מְכוּחַ "הַסֶּרֶת טַבַּעַת" (ע"פ מְגִילָה יד, א) שֶׁל כָּל מִינֵי שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל...

תְּהִלֵּךְ זֶה יִגְרוּם לָכֵךְ שֶׁבְּאוֹפֶן טַבַּעִי, בַּתּוֹךְ פְּרָק זִמָּן הִיסְטוֹרִי קָצֵר שֶׁל עֲשָׂרִים־שְׁלוּשִׁים שָׁנָה, יִהְיֶה כְּאֵן מִצַּב שֶׁל "רֹב יוֹשְׁבֵיָה עֲלֶיהָ". וְאִז, כָּל הַוּוִיכּוֹחַ עַל הַצִּיּוֹנוֹת יוֹכְרַע סוֹפִית. נִגְמַר הַדִּיּוֹן. גַּם תּוֹקֵף חִיּוֹבָן שֶׁל רַבּוֹת מִן הַמִּצְוֹת הַתְּלוּיּוֹת בְּאֶרֶץ בִּימִינוּ יֵשׁוּב וְיִתְחַזֵּק. תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת, לְשִׁטּוֹת מְרַכְזוֹת בַּהֲלָכָה, יִנְהָגוּ מִן הַתּוֹרָה. זֶה מֵה שֶׁאֲנַחְנוּ עוֹמְדִים לְרֹאוֹת בְּקִרְבּוֹ, וְכַתּוּצָאָה מִכֵּךְ גַּם הַוּוִיכּוֹחַ הַעֲתִיק²⁹ בְּשֶׁאֲלָה

28. לְדַעַת אֲבִן־הָאֵזֶל (ה'ל' בֵּית הַבְּחִירָה ו: טז, אוֹת ה) וְהַחֲזוֹן־אִישׁ (שְׁבִיעִית כֹּא: ה).

29. ע"פ הַזֹּהָר הַקָּדוֹשׁ (ח"א קלד, א) "יִבְנֶה בִּי־מִקְדָּשָׁא בְּקִדְמִיתָא וְיִתְקִין הֵיכְלָא וְיִבְנֵי קֶרְתָּא דִּירוּשָׁלַם, וְלִבְתֵּר יוֹקִים לָהּ מַעֲפָרָה". וְכֵן נֹאמַר: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם ה', נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יָכֹס". לַעֲזוּמַת זֹאת, נֹאמַר בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (פְּרָשָׁת נח, יא): "אֵין יְרוּשָׁלַם נִבְנִית עַד שִׁתְּכַנְסוּ הַגְּלוּיּוֹת", וְזֶהוּ גַם

מה קודם למה, ביאת המשיח ובניין המקדש או "קיבוץ נדחי ישראל", יבוא לכלל הכרעה.

"לכן הנה ימים באים נאום ה' ולא ייאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשיבותים על אדמתם אשר נתתי לאבותם" (ירמיהו טז יד-טו). עדיין יציאת מצרים משמשת כנקודה ההתחלה של הגאולה ותמיד נזכיר אותה³⁰, אבל העתיד שייך ליציאת דורנו³¹.

נצח ישראל וגאולתו

מצוות סיפור יציאת מצרים מובילה אותנו אל הבנת סודו של נצח ישראל.

בספר הכוזרי (א:יא) מובאים דברי החבר:

אנחנו מאמינים באלהי אברהם יצחק ויעקב המוציא את בני ישראל ממצרים באותות ובמופתים ובמסות, והמכלכלם במדבר, והמנחילם את ארץ כנען, אחר אשר העבירם את הים והירדן במופתים גדולים, ושלח משה בתורתו, ואחר כך כמה אלפי נביאים אחריו מזהירים על תורתו, מייעדים בגמול טוב לשומרה ועונש קשה לממרה אותה. ואנחנו מאמינים בכל מה שכתוב בתורה, והדברים ארוכים. (תרגום ר"י אבן תיבון)

זהו! הבנת את זה, הבנת את הכול. לא הבנת את זה, לא הבנת כלום. החבר מלמד את מלך כוזר את סוד המבט הכללי על נצח ישראל. מי שלא יסגל לעצמו את המבט הזה, לא משנה כמה "חבורות" על הש"ס הוא ישמע או לכמה שיעורים בעיון הוא

סדר הברכות בתפילת שמונה עשרה – קודם "תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ גלויותינו" ואחר כך "ולירושלים עירך ברחמים תשוב". והדברים ארוכים, ואכמ"ל. אולם כבר כתב על כך הרמב"ם את דבריו המפורסמים בהל' מלכים יב: ד: "... וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומים הן אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו. ועל כל פנים, אין סידור הוויית דברים אלו ולא דקדוקן עיקר בדת...".

30. "יציאת ישראל ממצרים תישאר לעד האביב של כל העולם כולו" (מאמרי הראיה – "מגד ירחים", עמ' 501).

31. ע' מהר"ל תפארת ישראל, פרק נב, והקדמתו לנצח ישראל. ר' מאמרי הראיה – "טללי אורות", פסקה ו, באריכות.

יכנס – העיקר אצלו יהיה חסר מן הספר³². עליו להקדים את ברכת "אשר בחר בנו מכל העמים", כהדגשתו של הרב צבי יהודה קוק, ומתוך כך מגיע ההמשך, "ונתן לנו את תורתו". "ישראל קדושים קודמין"³³, ו"מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר" (בראשית רבה א: ד).

מצד המבט הפרטי, "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז", כיצד ניתן להבין שהקב"ה עושה איפה ואיפה?! מסביר בעל הלשם, גאון המקובלים, הרב שלמה אלישוב, שגאולת ישראל היא למעלה מהחשבון הרגיל של הבחירה החופשית³⁴. הקץ האחרון אינו תלוי בתשובה³⁵, לא גאולת מצרים ולא גאולת דורנו, אומר הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו לחומש³⁶: כאשר משה אומר לקב"ה: מי אני שאלך לגאול את עם ישראל,

32. כהדרת הגר"א: "שילמדו ספר הכוזרי, שהוא קדוש וטהור ועיקרי אמונת ישראל ותורה תלויים בו" (תוספות מעשה רב, ס"י סא). ור' שיחות הרצי"ה – ספר הכוזרי, הקדמה, ספריית חוה, בית אל.

33. "פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ואמר לי: רבי, שני דברים יש לי בלבבי ואני אוהבם אהבה גמורה, ואלו הן: תורה וישראל, ואיני יודע איזה מהם קודם? ועניתי: דרכם של בני אדם שאומרים: תורה קודמת לכול, אבל אני הייתי אומר: ישראל קדושים קודמים לכול" (תנא דבי אליהו רבה א: יד).

34. "וזהו שאמרו בסנהדרין (צח, א) 'אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב'. ע' בהגר"א בתיקונים (תיקון סט, דף קכו, א) מה שאמר, 'ודאי אופן השני'. והרי לנו דימות המשיח אינו תלוי בזכות ומעשים כלל. וכן שם בסנהדרין (צו, ב) בפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע ואמר ר' יהושע 'חנים נמכרתם ולא בכסף תגאלו', לא בתשובה ולא במעשים טובים, ושקלו וטרו בזה ר' אליעזר ור' יהושע ולבסוף שתק ר' אליעזר כמו שמבואר שם, והרי הודה ר' אליעזר גם כן לר' יהושע שהגאולה העתידה אינו תלוי בתשובה ובמעשים טובים כלל. וכן כתב רמב"ן בפ' האזינו שהבאת גאולה העתידה אין בה תנאי בתשובה ועבודה אלא שהיא מובטחת לבוא על כל פנים, ע"ש. ומה שנמצא בכמה אגדות שתלוי בתשובה, הנה הוא ע"פ מה שאמרו שם בסנהדרין (קיא, א) כי אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושניים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה. וכן הוא מבואר במדרש הנעלם (בזוהר חדש פ' נח סמוך לסופו) שאמר שם ר' אליעזר בפירוש כי הגם שהכול תלוי בתשובה אך אי יחזרון בתשובה אפילו חדא כנישתא בזכותם יתכנס כל גלותא ע"ש. ובאמת הרי ישנם כמה צדיקים בכל דור ודור על כל פנים" (הגר"ר שלמה אלישיב, לשם שבו ואחלמה, הקדמות ושערים ו: ט).

35. בספר אבן שלמה יא: ט מתלמיד הגר"א: "אבל קץ האחרון אינו תלוי בתשובה אלא בחסד", ובאורה"ח הקדוש (ויקרא כה כה): "כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו".

36. "כי יאמרו לא נראה אליך ה' – לא קטרג ח"ו עליהם כי מעטי אמנה הם בגאולה. שהרי אותה המה מבקשים וצעקו אל ה'. אלא לא יאמינו כי נראה ה' אל משה בייחוד. שלא היו יודעים את משה לגדול בתורה המסורה להם מן האבות ולא בחסידות. שהרי בקטנותו גדל בפלטון של מלך, ועוסק בחכמות, ומיד שבא לראות בצרת אחיו אירע סיבה שברח מעיקר קדושת ישראל, ומצד דעת בני האדם היה ראוי שיהיה נגלה הקב"ה לאהרן שהיה נביא עוד במצרים, כמבואר

אומר משה: אני גדלתי בבית פרעה, אני יכול לגאול אותם? כשאבוא לישראל הם יגידו לי: אתה גדלת בבית פרעה, אתה למדת באקדמיה המצרית "מדעי המדינה", אתה תגאל אותנו? ! לכן, מבקש משה, שאהרן יגאל. אהרן הוא נביא, הוא צדיק, אותו הם מכירים כבר קרוב לשמונים שנה. אומר לו הקב"ה: אתה לא תגיד לי איך לגאול את עם ישראל³⁷.

אם הקב"ה שולח אדם, ויהא זה הרצל³⁸ או אפילו בן-גוריון³⁹, זה לא משנה. "יבוא הנס מכל מקום". אם הקב"ה גואל את ישראל דרכם, אז כנראה ש"מגלגלין זכות על-ידי זכאי" (בדבר זה). אתה יכול להתעצב או לכעוס ולא להודות בנס, להרגיע את עצמך בכך שבאמת לא השתנה שום דבר, ש"אכתי עבדי אחשוורוש אנן", אבל העובדות מדברות בעד עצמן. רבש"ע מדבר אלינו דרך ההיסטוריה. היום, בעודנו מדברים (ערב פסח תשע"ג), מונה מדינת ישראל למעלה משישה מיליון יהודים כן ירבו! "גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ" (פסחים סח, ב).

ביחזקאל כ שהיו נביאים במצרים והובא בפרש"י כאן. ובס' שמואל א' כתיב 'הנגלה נגליתי לבית אביך', וזה היה טענת משה שיאמרו 'לא נראה אליך ה'', ויבואר עוד לפנינו מה שהיה מן הדעת להרהר אחר משה (ואחר כל זה נחשב לעוון למשה על זה, כדאיתא שבת דף צז, באשר יודע ה' שמ"מ היו ישראל מאמינים)] (העמק דבר לשמות ד א).

37. דברי הנצי"ב בעניין נדפסו בקובץ שיבת ציון ח"ב, עמ' 6, ובעיתון המגיד, תרמ"ז, גיליון 15.
38. "מרים דגל תחיית האומה" (אגרות הראי"ה, עמ' שלה), אשר "ברוחו הרים את דגל הלאום" (שם, עמ' שלו), היה בו ניצוץ משיחי (מאמרי הראי"ה - "המספד בירושלים", עמ' 94-99), וע' לנתיבות ישראל - "להצדיק צדיקים". כן מפורסם יחסם של הגאון הרב ריינס, הרב משה שמואל גלזר ובעל השרידאש להרצל ולדמותו, וע' ר' משה נחמני (עורך), לב האומה: בנימין זאב הרצל בעיני רבני דורו, ירושלים, תשע"ט.

39. יחסו של הרצי"ה לבן גוריון היה מורכב, הוא חילק בין כבודו כראש ממשלה מכהן (שנמנע למשל מלחלל את השבת בהלווייתו של רה"מ בריטניה, צ'רצ'יל, בהיותו ראש ממשלת ישראל) לבין היחס לדעותיו האישיות האפיקורסיות, וכאשר חדל הנ"ל מכהונתו - לא כיבדו. אולם הגר"ש גורן, הרב יוסף משאש ורבנים נוספים התייחסו אליו בחיוב גם בתקופה זו. ר' את מכתבו של הראש"ל צ' הרב יצחק ניסים לב"ג במלאת לו שמונים שנה (הרב שמואל כ"ץ (עורך), לדור ולדורות ח"א, ירושלים, תשע"ג).

בספר אתחלתא היא לרב יצחק דדון (ח"ב, עמ' רי-ריג) מובא סיפור התיקון המופלא שערך הבבא-סאלי על קברו של ב"ג בימי חוה"מ סוכות בשנה הראשונה לפטירתו, עקב הזכויות שהיו לו, וגם בציבור החרדי ידוע שח"כ משה פרוש מאגודת-ישראל אמר עליו קדיש יום-יום במשך שנת פטירתו, כהכרת הטוב על מתן האפשרות לבני הישיבות לדחות את גיוסם לצה"ל ולהמשיך ללמוד תורה.

כל עניין ליל הסדר זה "המשך אחד", מהלך אחד של יציאת מצרים וגאולת ישראל "לדורות עולם"⁴⁰, כפי שכותב הרב קוק באורות (ישראל ותחייתו, כח):

הגאולה, נמשכת היא והולכת. גאולת מצרים וגאולת העתיד השלמה היא פעולה אחת שאינה פוסקת, פעולת היד החזקה והזרוע הנטויה, אשר החלה במצרים והיא פועלת את פעולותיה בכל המסיבות...

"המעביר בניו בין גזרי ים סוף... לחירות עולם". אנחנו צריכים להתבונן בסיפור הזה. כיצד הקב"ה, "אשר גאלנו וגאל את אבותינו מעבדות לחרות וכו'", זיכה אותנו בכל כך הרבה דברים מופלאים. אמנם, עוד לא זכינו לכל המעלות הטובות. זכינו לצאת ממצרים, זכינו לעמוד במעמד הר סיני, זכינו לקבל את התורה, זכינו להיכנס לארץ-ישראל, אבל עוד לא זכינו ל"ובנה לנו את בית הבחירה". זה מצער מאוד, כי משמעות הדבר היא שאנחנו כאילו החרבנו אותו, ויחד עם זאת, הרי זכינו לארבע-עשרה מעלות מתוך חמש-עשרה, כמפורט בפיוט, וכי לא נודה לקב"ה על כך?⁴¹ ! לא נגיד הלל? ! נמשיך כרגיל ונגיד שלא אירע שום דבר?

"שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: למנות להם מלך, להכרית זרעו של עמלק, ולבנות את בית הבחירה"⁴². עוד לא זכינו לבניין בית הבחירה, ולא זכינו שעם ישראל יודה בכל מרחבי ארצו ויצא לעצמאות רוחנית. זכינו להוציא את היהודים מן הגלות אבל עוד לא זכינו "להוציא את הגלות מן היהודים". עדיין יש קצת נמיכות קומה ורפיון מסוים. נכון, נתקן זאת. נרבה אורה, נרבה אהבה ואמונה, נרבה דבקות

40. "מן המדרגה שקנו ישראל כשיצאו ממצרים קנו עוד מדרגה יותר עליונה, ואם לא שהוציאנו ממצרים ולקח ישראל לו לעם – לא זכו לאותה מעלה עליונה שיקנו לעתיד, כי יציאת מצרים הוא סיבה בעצם אל הגאולה העתידה" (מהר"ל, הקדמה לנצח-ישראל).

41. "ולו היה לנו לב לדעת ולהבין את הנס הגדול שנעשה לנו בשנת תש"ח שה' הצילנו מידי מרעים שכל מלכי ערב חשבו לבלוענו חיים... ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם וגרשתמו מן הארץ' היינו מקבלים את הייסורים באהבה ובשמחה, ואז המתחיל במצווה אומרים לו גמור, פירוש: שה' היה גומר את הגאולה בשלמות, וכל הערבים אשר סביבותינו היה מתקיים בהם הפסוק 'ויהי חיתת אלהים על ההרים אשר סביבותיהם'... אם כן, לו עשינו כולנו כזאת ששמחנו בנס שעשה לנו ה' בשנת תש"ח שהצילנו מיד מרעים, והיינו מזמרים ומשבחים ומשוררים לה' על זאת, כי אז בוודאי הייתה הגאולה נגמרת, ואפילו שאין בידינו מעשים טובים שבזכותם ניצל וניגאל היה ה' עושה לנו הגאולה בהלוואה, על סמך המעשים שנעשה אחר כך" (הגאון המקובל רבי מרדכי עטיה, מחסה עוז, עמ' מג).

42. ר' רמב"ם, הל' מלכים א: א.

בארץ-ישראל, נתנחל בארץ ובלבבות, נחנך את עם ישראל לכך ונגדל את התורה. אבל בינתיים, לא נקטרג על עם ישראל⁴³, לא נטיל מורך ולא נזרע ייאוש ובהלה.

אומר "ראש המקובלים בדור האחרון"⁴⁴, הרב עובדיה הדאיה (ישכיל עבדי, הקדמה לח"ה ולח"ו): אל תקטרג על עם ישראל, זה לא תפקידך. יש מספיק חברים ב"ישיבת המקטרגים". אתה תבקש את טובת הדור⁴⁵ ותכריע אותו לכך זכות.

סיפור יציאת מצרים חייב להיות בדרך של שאלה ותשובה: "והיה כי ישאלך בנך". מי שאין בקרבו שאלה פנימית, גם אם הקב"ה יעשה עבורו נסים גלויים הוא ימשיך לתמוה: "היש ה' בקרבנו אם אין", ויטען שהכול במקרה.

תסתכל סביבך, איפה סבא שלך היה לפני שבעים, שמונים שנה, ואיפה אתה היום? ! אתה עוד צריך הוכחה לכך שזו, לכל הפחות, "אתחלתא דגאולה"? ! אתה לא רואה? הביטו סביב, וכי אפשר היה לפני שמונים שנה לדמיין את מצבנו היום? !

43. "דהשם יתברך שונא המקטרג על בניו, אף הקדושים, כמ"ש ובידו רצפה" (הגר"א על תיקוני זוהר, תיקון כא, דף נב, א).

44. כהגדרת מו"ר הגר"מ אליהו, ר' במאמרנו "אורות אליהו", הרב משה עמיאל (עורך), טוב להודות: ליום-העצמאות וליום-ירושלים, תשע"ז, עמ' 577.

45. "אמנם עוד עיקר ב' יש בכוונת החסידות, והוא טובת הדור, שהנה ראוי לכל חסיד שיתכוון במעשיו לטובת דורו כולו, לזכות אותם ולהגן עליהם. והוא עניין הכתוב (ישעיה, ג'): 'אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו', שכל הדור אוכל מפירותיו, וכן אמרו חז"ל (ב"ב טו): 'היש בה עץ – אם יש מי שמגין על דורו כעץ'. ותראה שזהו רצונו של מקום שיהיו חסידי ישראל מזכים ומכפרים על כל שאר המדרגות שבהם, והוא מה שאמרו ז"ל בלולב ומיניו (ויקרא רבה): 'יבואו אלה ויכפרו על אלה', שאין הקב"ה חפץ באבדן הרשעים, אלא מצווה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר עליהם, וזה צריך שיעשה בכוונת עבודתו וגם בתפילתו בפועל, דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סניגוריא על הדור כולו. וכבר אמרו ז"ל (יומא עז) על הפסוק 'ואני באתי בדברריך' שלא חזר גבריאל ונכנס לפנים מן הפרגוד אלא כשלימד סניגוריא על ישראל, וגדעון נאמר לו (שופטים ו): 'לך בכחך זה' לפי שלימד סניגוריא על ישראל, כי אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל גם הקב"ה מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמיתיים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה, הא למה זה דומה, לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד עליו, והוא עניין כהן גדול שאמרו עליו (מכות יא) שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו. וכן אמרו (שם): ההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלת פרסי דריב"ל ולא אשתעי אליהו בהדיה. הרי לך החובה המוטלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם, בעתו" (מסילת-ישרים, סוף פרק יט).

חברים, מי שאין לו שאלה לא יכול לקבל תשובה. זה מה שאנחנו עושים בליל הסדר, "כאן הבן שואל", ומי שלא יודע לשאול – "את פתח לו". אנחנו צריכים לחנך אנשים עם רגישות ביחס למציאות. שכאשר הם רואים תהליכים במציאות הם יתבוננו על מהותם. הם יבינו שהעובדה שמרכזי התורה והחסידות עברו מוילנה ומורשה לירושלים או לבני ברק, אין משמעותה רק שינוי במען של המכתבים, אלא שהקב"ה "מחזיר שכנתו לציון" ורוצה בצמיחתה של תורת א"י (ר' אורות-התורה פרק יג – "תורת חוץ לארץ ותורת ארץ-ישראל"). "תורה חוזרת ללומדיה". הגלויות מתקבצות לא"י, וצריכים לעסוק בתורה באופן המתאים לא"י.

בוא לארץ-ישראל. תיפגש עם המציאות הזאת של בניין הארץ. תראה "מקל נועם" ולא "מקל חובלים" (סנהדרין כד, א), תחזה בהחזרת עטרת התורה ליושנה על-ידי החיבור של לומדי התורה אל הארץ ובניינה.

זהו אחד המסרים הרוחניים הגדולים שעלינו לקחת מחג הפסח לימי האביב. "כימי צאתך מארץ מצרים, אראנו נפלאות" (מיכה ז טו), כמו שמסביר המהר"ל בנצח-ישראל⁴⁶, גאולה ראשונה היא גאולת נסית, היא גאולה מעל הזמן, אבל יש בכך

46. סוף פרק מז: "וביאור עניין זה, כי מפני שהגאולה הראשונה לא הייתה גאולה נצחית, שהרי לא היו נגאלים רק לשעה. וכך היה עניין הגאולה גם כן דומה לאור הברק שנראה ברקיע לשעה, ומיד עובר. ולא הייתה הגאולה הראשונה דבר תמידי קיים. ולפיכך היה יציאתם בחיפזון גם כן, כי כל דבר שאינו קיים תמידי הוא עובר במהירות לשעה. אבל הגאולה אחרונה, שהוא גאולה נצחית מבלי שינוי כלל, רק תמיד קיים. ולכך לא יהיה לדבר זה חיפזון, כי החיפזון מורה על דבר שהוא לשעה, וירא שמא יעבור הזמן, לכך ממחר מעשיו. אבל דבר שאינו לשעה, אינו ממחר...".
וכן כתב בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש ניסן ח: ג): "והנה עם היות הנס ההוא מופלא מאוד, עם כל זה יותר היה טוב לנו באם היינו ראויים שתהיה הגאולה ע"י פעולת מעשינו הטובים באתערותא דלתתא, אז היה מתקיים ההארה ההוא לעולמי עד. וזה שהבטיחנו יוצרנו על העתיד 'כי לא בחיפזון תצא' – כי תהיה גאולה ע"י פעולת מעשינו, ותהיה גאולה נצחית לעולמי עד".
וכותב הרב חרל"פ (מי מרום ח"ו, פרק ו): "בגאולה העתידה ייגאלו הנפש והגוף גם יחד, הן בדרך נס והן בדרך טבע, הן לאט לאט והן בחיפזון, הנפש בנס ובחיפזון והגוף בטבע ולאט לאט. ולפי שבמצרים היה בעיקר שחרור הנפש, לכן הייתה הגאולה בחיפזון, 'כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים', ומצד הגוף נשאר עם ישראל בצביונו הגלותי, לפחד מכל דבר ולחשוש ולחזור אל הגלות, 'נתנה ראש ונשובה מצרימה'. לא כן הגאולה העתידה... שאין אחריה גלות, שאז ייגאל גם הגוף, ולפיכך היא מתנהלת לאט לאט, 'קמעא קמעא', 'כי לא בחיפזון תלכו ובמנוסה לא תלכו' כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל'. אמנם כ"ז הוא רק בגאולת הגוף, אבל גאולת הנפש תהיה גם לעתיד בחיפזון, 'ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים' (מלאכי ג א)" (ור' הרב מנחם שמש, "קמעא קמעא", ה' באייר תשע"ד, ערך 7).

חולשה, משום שהגאולה לא יכולה לצמוח מן הטבע, היא צריכה לכפות את עצמה על הטבע. אבל, אומר שם המהר"ל ובעקבותיו הרב קוק⁴⁷, שהגאולה השלישית היא בדרך הטבע לכתחילה. זו אינה חולשה. מדוע? מכיוון שהמציאות הטבעית מצמיחה את הישועה. הגאולה מתפתחת, שלב אחר שלב, נדבך אחר נדבך, "יום ליום יביע אומר", "שנה לשנה תביע אומר"⁴⁸, "ותקופה לתקופה תביע אומר".

זה החידוש הגדול של יציאת מצרים בעולם, אם עד עכשיו לא היה מי שידבר, לא היה מי שיישא את דבר "האחדות הכוללת"⁴⁹, המסר של אחדות ה' בעולמו – כעת נוצר הפה שיעשה זאת. המקובלים אומרים⁵⁰ שפסח מציין את גאולת הדיבור העולמי, פסח – פה סח. לכן, גם אנחנו מצווים לדבר ולספר כחג זה ביציאת מצרים.

אבל לפה יש עוד תפקיד, גם לאכול, לא רק לדבר... ביום רגיל, במדרגת הטבע, אומר רשב"י, אם הייתי בהר סיני הייתי מבקש מהקב"ה שתי פיות, פה אחד ללמוד תורה ופה נוסף בשביל לאכול⁵¹. וכי יכול להיות שבאותו אדם תהיה כפילות שכזו? אבל בליל הסדר, "לילה המשומר ובא מן המזיקין" (ר"ה יא, ב), אנו יכולים גם לספר וגם לאכול, ובשני האופנים גם יחד אנו מקיימים מצווה מן התורה.

זהו סודו של דוד המלך, המכונה "עדינו העצני" (תענית כח, א), אדם שכל כולו צימאון ורוחני עצום, אדם המחבר את ספר תהלים, אדם שלומד תורה מרבותיו וידיו מלוכלכות בדם שפיר ובשליה בכדי להתיר אישה לבעלה (ברכות ד, א), והוא אותו האדם שממית בגבורה עליונה את גלית הפלישתית, "המחרף מערכות אלהים חיים". כיצד ייתכן שזהו אותו האדם! ?

47. "לא חלישות כוח הוא זה מה שישועתם של ישראל היא קמעא קמעא, כי אם גבורת גבורות, כביריות עליונה המקפת כול וממלאה את הכול" (אגרות הראיה ח"ג, עמ' כ).

48. ר' לנתיבות ישראל ח"ב, מהדורת מאבני המקום, עמ' שנו-שסח.

49. ר' אורות הקודש ח"ב, המאמר שלישי, האחדות הכוללת, עמ' שפז-תמו.

50. הרמ"ע מפאנו (מאמר מעיין גנים ח"ג), השל"ה הקדוש (פסחים, ביאור ההגדה), המהרח"ו ועוד.

51. "רבי שמעון בן יוחי אמר אילו הווינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאטייהבת אוריתא לישראל הווינא מתבע קומי רחמנא דאיתברי להדין בר נשא תרין פומין, חד דיהווי לעי באוריתא וחד דיתעבד בה כל צורכיי. וחזר ומר מה אין חד הוא לית עלמא יכול קאים ביה מן דילטוריא דיליה, אילו הוין תרי על אחת כמה וכמה" (ירושלמי שבת א: ב). תרגום: אילו הייתי בהר סיני בשעה שניתנה תורה לישראל, הייתי מבקש מהבורא שיברא לאדם שני פיות, אחד שיהיה מדבר בדברי תורה ואחד שיהיה עושה בו את צרכיו. חזר ואמר: מה אם אחד הוא, אין העולם יכול להתקיים בגלל לשון-הרע שלו, אם היו שניים על אחת כמה וכמה.

אומר הרב קוק באורות (אורות המלחמה, ב) :

אנו מסתכלים בדורות הראשונים המסופרים בתורה, בנביאים ובכתובים, אותם הדורות שהיו עסוקים במלחמה – והם הם הגדולים שאנו מתייחסים אליהם בידידות וגדולת קודש. הננו מבינים שהזיק הנשמתי הוא היסוד: אותו מעמד העולם, שהלך במרוצתו אז, שהייתה המלחמה כל כך נחוצה בו, הוא גרם להופיע את אלה הנשמות, שהרגשתן הפנימית בתוכן שלם הייתה. מלחמת קיומם, קיום האומה, מלחמת ד' הייתה בהכרח פנימית. עזיזים היו ברוחם וידעו בעומק החשך לבחור בטוב ולסור מן הרע, (תהלים כג, ד): "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע". כשאנו מתבוננים אליהם, הננו, בכל ההופעה הרוחנית שאנו כל כך שוקקים לה, משתוקקים לאימוצם, לכוח החיים החטוב והגבוש, האיתן והמוצק, ששכן בקרבם, ומתוך תשוקה זו כוחנו הרוחני מתאמץ וכוח גבורתנו מתעדן, ואותן הנשמות החזקות חוזרות לחיות בנו כימי עולם.

אמנם, צריך תהליך רוחני ארוך כדי לברר את הכוחות הללו, בכדי להסתגל לאותן "נשמות חזקות". אבל בדורנו, אין שום דרך אחרת.

אנחנו רוצים לברך את כל הנערים היקרים והנהדרים, שיהיו בריאים ל"עבודת השם ועמו ישראל" (דבה"י ב' לה ג), ובעזרת השם נזכה לגאולה שלמה בקרוב אי"ה, "לשנה הזאת בירושלים הבנויה".

בין חורבן לתקומה

הכנה אמונית לקראת תשעה באב

יום הכיפורים ותשעה באב

יש לנו שני ימים בשנה שבהם התענית מתחילה כבר מהערב – יום הכיפורים ותשעה באב. ביום הכיפורים אנחנו כמו מלאכי השרת ללא צורך באכילה ושתייה וללא צרכים נוספים של בני אדם. כולנו שותפים בעבודת הכהן הגדול בבית המקדש. אנו מקדשים את ידינו ורגלינו, לובשים ופושטים בגדי לבן ובגדי זהב, ונכנסים עם הכהן הגדול לקודש הקודשים. והנה, למרות הצום וריבוי התפילות, במוצאי יום"כ, לאחר התקיעות, עם אמירת "לשנה הבאה בירושלים" וקריאת "שמע ישראל", אף אחד כבר לא רעב, אף אחד לא ממהר הביתה... כולם רוצים לזכות לעוד קצת שייכות ליום הקדוש הזה.

היום השני הוא יום תשעה באב. מי שחוה פעם את יום תשעה באב באמת, יודע שיום זה הוא לא פחות משמעותי מיום"כ. ביום זה, לא רק שאסור לאכול, אלא איך אפשר בכלל לאכול? אדם בריא בהרגשתו היהודית ובקשר שלו לכלל ישראל לא מסוגל כלל לאכול, גם אם ההלכה לא הייתה אוסרת זאת עליו. כדברי רבנו יהודה הלוי בשיר "לבי במזרח"³: "אֵיךְ אֶטְעֶמָה אֶת אֲשֶׁר אֶכֶּל וְאֵיךְ יַעֲרֵב", איך אוכל לאכול וליהנות מן המאכל, בעוד ירושלים בשליטת הנוצרים ואני נמצא הרחק, בספרד המוסלמית?!

בשתי נקודות השיא הללו בשנה, יום"כ ותשעה באב, מופיע בכל אחד ואחד מישראל רגש עז של שייכות לנצח ישראל. אז מתגלה שהצד הנשמתי שבו, הצד הכללי והאלהי שלו, הוא המשמעותי ביותר בחייו. וכמו משה רבנו בשעתו, אשר במשך

- * סיכום ועריכה של שיחה לבני נוער וצעירים, ערב תשעה באב תשע"ד, יישוב נריה.
1. שני ימים יש בשנה שהאסור לאכול בהם מיותר – תשעה באב ויום כיפור. בתשעה באב – מי יכול לאכול? וביום כיפור – מי רוצה לאכול? – בשם רבי לוי יצחק מברדיצ'ב.
 2. "איך יַעֲרֵב לִי אֶכֶּל וּשְׁתוֹת בְּעֵת אֲחֻזָּה, כִּי יִסְתַּחֲבוּ הַכִּלְבִּים אֶת כְּפִירִיךָ?" (מתוך "ציון הלא תשאלי"). "אֶתְמָה לְנַפְשִׁי וְאֵיךְ יַעֲרֵב לְחִפִּי אֶכֶּל אַחֲרֵי רְאוּתִי אֲשֶׁר אֶסְפוּ שְׁלֵלֶיךָ, אֶל תּוֹךְ רְחוּבָה כְּנַדְחַת וְשָׂרְפוּ שְׁלַל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר תִּמָּאֵס לְבוֹא קְהִלֶיךָ" (מתוך "שאלו שרופה באש", קינה לת"ב).
 3. "לְבִי בְּמִזְרַח וְאֶנֶכִּי בְּסוּף מַעֲרָב אֵיךְ אֶטְעֶמָה אֶת אֲשֶׁר אֶכֶּל וְאֵיךְ יַעֲרֵב, אֵיכָה אֶשְׁלֵם נְדָרֵי וְאֶסְרִי, בְּעוֹד צִיּוֹן בְּחֶבֶל אֲדוֹם וְאֶנִּי בְּכַבֵּל עָרֵב?!" ("לבי במזרח", שירי ריה"ל)

ארבעים יום וארבעים לילה "לחם לא אכל ומים לא שתה" (שמות לד כח), גם הוא מסוגל להתעלות מעל צרכי הגוף.

וכי משה רבנו לא היה בן אנוש? ממה הוא ניזון באותם ארבעים יום? מסבירים המפרשים: ודאי שמשה רבנו "אכל", אבל מה שהזין אותו לא היה אוכל אלא קרבת אלהים, דבר ה'. וכן מצינו אצל נביאים נוספים, שטעמו ממש באופן פיזי את דבר ה': "ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נותן אליך ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק" (יחזקאל ג ג).

בדורות קודמים היו צדיקים מפורסמים שהיו עורכים תענית שנקראה תענית "הפסקה", משבת לשבת. גם בדור האחרון היו צדיקים מעטים שהייתה להם

4. "לחם לא אכל", אבל לחמה של תורה אכל; 'ומים לא שתה', אבל מימיה של תורה שתה; שנאמר: 'לכו לחמו בלחמי' (משלי ט ה), ואומר: 'הוי כל צמא לכו למים' (ישעיהו נה א) " (יל' שמעוני, תו).

"ויהי שם עם ה'" – לשון עם ה' יורה שהוא ניזון ממדת החסד ומזיו האור העליון, שהרי כתיב (תהלים קל ז) 'כי עם ה' החסד', וכתיב (דניאל ב כב) 'ונהורא עמה שרא', וכן צדיקים לעוה"ב חיים וניזונים ממידת החסד ומזיו האור העליון, הוא שכתוב (תהלים לו ח-י) 'מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפך יחסיין ירנן מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור'. ומה שאמר 'לחם לא אכל ומים לא שתה', ידוע כי הלחם והמים מזון הגוף ובסיבת הגוף תתקיים ותעמוד הנפש בגוף, וכיוון שכן ראוי מק"ו שיעמוד הגוף ויתקיים בסיבת מזון הנפש, וכיוון שהיה משה ניזון מזיו האור העליון, שהוא מזון הנפש, אין לתמוה אם נתעכב שם כל הזמן הזה בלא מאכל ומשתה, והאמת כי מזון הגוף בא מסיבה אחר סיבה, ורבו האמצעים והסיבות עד הסיבה העליונה יתעלה שהוא מקור חיים, וא"כ משה שהיה דבק בסיבה העליונה עצמה הוא הזמן האמיתי, והוא שאמרו חז"ל (ויקרא רבה כ: י) בפסוק 'ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו' (שמות כד יא), 'אמר רבי יוחנן: אכילה ודאית, שנאמר (משלי טז טו) 'באור פני מלך חיים' (רבנו בחיי לשמות לד כח).

5. יש חסידים ואנשי מעשה שרגילים להתענות הפסקות, היינו שלושה ימים רצופים. יש שמפסיק מבעוד יום ומתענה כל הלילה וכל היום וקצת מן הלילה השני ונחשב לו כשלושה ימים, כי מקצת היום ככולו. אפשר לעשות סדרה נוספת כזאת, ואז יצא שהתענה כל השבוע חוץ משבת, שאסור להתענות בו – ע"פ אוצר דינים ומנהגים לר"י איזנשטיין.

6. בדורנו, הדריכו גדולי ישראל את הציבור הרחב למעט בתעניות ובמקום זאת להרבות בתורה ובתפילה (ר' תניא, איגרת התשובה), וכך הדריך הרב קוק את תלמידו הרב חרל"פ: "למען השם שתהיה עבודתו רק בשמחה, בלא שום עצבות ודאגה כלל וכלל... ולמען השם שלא להכביד עליו שום דבר יותר מכוח הבריאות, כי זאת היא עצת היצר – ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל', כי אם לתת מרגוע לגוף והרחבה לנפש, ויפה שעה אחת של תורה ועבודה במנוחה מאהבה, מכמה ימים של קדרות..." (אגרות הראי"ה ח"א, עמ' צב וע' עוד שם, עמ' עז-פ).

עבודה מיוחדת סביב ענייני האכילה⁷ ובמיוחד נודעו בהליכה בדרך זו של פרישות מתאוות גשמיות וסיגוף הגוף רבני משפחת אביחצירא. רבי יעקב אביחצירא האביר יעקב ונכדיו, רבי דוד אביחצירא הי"ד (בבא-דו), ואדמו"ר רבי ישראל אביחצירא זצ"ל (בבא-סאלי). גם רבנו הרצ"ה קוק היה ממעט באכילה בימי החול ואוכל בעיקר בסעודות מצווה⁸. בהקשר לכך, מובא בשם האר"י ז"ל⁹, "לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח ג). "לא על הלחם לבדו" – אלא על דבר ה' שבלחם. לחם מובנו ה'ל-ח-מ – לחבר. כשאדם אוכל, גם הנפש שלו ניזונת מדבר ה' שמחיה את המאכל, יש השפעה גשמית ויש השפעה רוחנית. האדם הוא יצור מורכב יש בו נשמה ויש בו גוף, הנשמה היא העיקר והיא מחיה את הגוף¹⁰.

צוק איתן ואיתנות צוקית

אם תשאלו לוחמים בשדה הקרב: מה מריץ אתכם, מה נותן לכם את הכוח להילחם? האם אלו מנות הקרב, או אולי רגעי המנוחה שבין הקרבות? מה נותן לאדם את הכוח להתמודד עם מצבים לא פשוטים?

כל מי שיקרא קצת את דברי ימי עמנו, יראה דברים שפשוט לא ייאמנו. לא צריך ללכת הרבה אחורה. מי שזכה להכיר את סבא וסבתא שלו, שישאל אותם על תקופת

7. ע' אורות-הקודש ח"ג, עמ' רצג.

8. הרב שלמה חיים הכהן אבינר, אלבום רבנו, ירושלים, תשס"ד, עמ' 49-54.

9. "ודבר זה מצאתי יותר מבואר בשם האלהי האר"י ז"ל, שפירש הפסוק (דברים ח ג) 'כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי אם על כל מוצא פי ה' יחיה האדם'. כבר חקרו הפילוסופים לידע סיבת חיבור הנפש בגוף ע"י אכילה, וכי הנשמה בת אכילה היא, ולא עלתה בידם לידע הסיבה. אבל הרב ז"ל הנ"ל אמר, אין לך דבר שאין בו צד קדושה, כמו שאמרו רז"ל (ב"ר י: ז) אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, הכוונה כוח ההשפעה הבאה מלמעלה, כמו שנאמר (הושע ב כג) 'נאם ה' אענה את השמים והם יענו את הארץ'. נמצא כל מאכל בעולם הוא מעורב בגוף ונפש, המאכל הנגלה הוא גוף, וקדושת ההשפעה מלמעלה שמכה בו לאמור גדל זהו הנפש שלו, וכשהאוכל אוכלו, אז ע"י אכילה נשאר גוף ונפש שלו מחוברים, כי הנפש נהנה מהנפש של המאכל והגוף מהגוף. וזהו שנאמר 'כי לא על הלחם לבדו' – רוצה לומר: על הלחם לבדו הנגלה לנו – יחיה האדם, דזה אינו, דאם כן מה תועלת להנפש מזה, אלא על כל מוצא פי ה', רוצה לומר שיש למוצא הלחם פי ה', דהיינו ההשפעה שמכה בו ואומר לו שיצא לחוצה ויגדל, על זה יחיה האדם, וזה הפירוש הוא פירוש מופלא" (השל"ה הקדוש, שער האותיות, קדושת האכילה, ב; ור' ליקוטי-תורה למהרש"ו, פרשת עקב).

10. ר' דרך השם לרמח"ל ח"א, פרק ה; דעת תבונות, סימן פח.

הילדות והנעורות שלהם. מה הם עברו בערך בגיל שלכם, איך הם הגיעו לארץ, איך הם חיו בארץ בשנים הראשונות. לא ייאמן כי יסופר.

מה מאפשר לעם הנצח בכל דור ודור להצמיח את ה"כנפיים" שלו מחדש? מה נותן לו את היכולת להתעלות מעל ומעבר לכל התלאות והייסורים? ! "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם" (שמואל א' טו כט), "הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקבתם" (ישעיהו נא ב), אם אני מחובר לשורשים שלי, אם אני מחובר לכלל ישראל, למקור מחצב נשמת¹¹, אז אני מסוגל להכול, משום שדרך כלל ישראל אני קשור לקב"ה, שהוא מקור הכוחות כולם¹².

ובלילה הזה, ליל תשעה באב, שבו אירע ש"ויבכו העם בלילה ההוא" (במדבר יד א), בכו "בכייה של חנים" (תענית כט, א)¹³, כלומר: הפכו את היסוד הכללי של נצח ישראל,

11. "ולכן כלל ישראל יחד נקראין איברין דשכינתא. ע' זוהר פינחס רלא ע"ב ושם רלח ריש ע"ב ורנב סוף ע"ב. וזהו עניין הכתוב הלוח וקראת באזני ירושלים כו' זכרתי לך כו' לכתך אחרי במדבר כו'. כינה הכתוב כלל ישראל בשם ירושלים. כי היא הייתה כנסיית כלל ישראל בעלותם ליראות פני האדון ה' ברגל. ושם קיבלו כלל ישראל שפע תורה קדושה ויראה כל אחד לפי שורש אחיזת נשמתו מכנסת ישראל. ולזה נקראת ירושלים של מעלה ז"ש אהבת כלולתיך רוצה לומר כלילות. וזהו עניין שכינה הנזכר בכל מקום, פירוש הפשוט של שכינה היינו קביעות דירה. כמאדו"ל (ב"ר פד ובתנחומא בחוקותי): מיום שברא הקב"ה עולמו נתאוהו שיהא לו דירה בתחתונים. ועיקר קביעת דירתו ית"ש היה בירושלים התגלות קדושתו בלי התלבשות לבושי. והוא שאדו"ל (שבת קמ"ה, ב) דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבאי. ושיחתם ז"ל צריכה תלמוד" (נפש החיים ב: יז).

12. "ומה שאמר ש'גזול כנסת ישראל', הוא כוח הכללי שבישראל, שנקרא 'כנסת ישראל' מלשון קיבוץ, ותחת מעלה ומדרגה זאת הכל. רק שהפרש יש, שנקרא 'אם' בעבור שחומר העלול – שהוא הבן – שלה, והאב – ממנו הצורה. וכל דבר יש בו ב' דברים: חומר וצורה. לכן אמר שגזול הקב"ה, אשר שמו ייקרא על הנמצאים, וגזול את כנס", בעבור שאליה גם כן הכל, לפי מעלתם ומעלת כוח הכללי. אך חילוק יש, כי אל השי"ת מצטרפים הנמצאים כולם, וגם כנס"י אחר שמצטרפים לה כל הנמצאים בדבר מה – לא באמיתת מציאתם, רק במציאתם החומרי – אז כנס"י היא ג"כ אל השי"ת, כמו האיש שהיא לבעלה. נמצא שהכל הוא לכנס", שהשי"ת נתן להם כל תחת רשותם, אך לא כמו שהיא אל השי"ת, כי הנמצאים מצד אמיתת מציאתם הם של השי"ת, ונתן אותם תחת כנס"י במציאות החומרי שלהם, ובזה הם לכנס", עד שכאשר הם לכנס", וכנס"י להקב"ה, אז המציאות להקב"ה הכל; בצד צורתן ובצד חומרן, וזהו ע"י כנס"י" (גור אריה לויקרא כ: ג).

13. "אמר רבי יוחנן: אותו היום תשעה באב היה, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכייה של חנים אני אקבע אותו לכם בכייה לדורות", שחבר בו הבית בראשונה ובשנייה, ודרשו חז"ל (סנהדרין קד, ב): ב"כה בחורבן ראשון תבכה בחורבן שני. ועוד דרשו בו (איכ"ר א: כג) 'בכה תבכה', בכה על ממלכת ישראל תבכה על ממלכת בית יהודה, בכה על ירושלים תבכה על ציון, בכה על עשרת השבטים

לעניין פרטי וקטנוני. הפכו את כל הייעוד של "ממלכת כוהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו) למשהו פרטי ואישי, כאילו כל העניין של יישוב ארץ-ישראל הוא בכדי שתהיה לנו קצת "נחלת שדה וכרם" (במדבר טז יג), ענייני נדל"ן, לאכול קצת גויאבות ובטטות בשקט, זה המבט של דתן ואבירם, "חיה ותן לחיות", שכחו שזו היא ארץ ה' ושכבניינה הגשמי והרוחני תלוי אושר האנושות כולה¹⁴.

לכן, אם אתה מחובר לכלל ישראל – ממה אתה מפחד? ממי אתה מפחד? אתה מפחד מ"הפלשתי הערל"¹⁵? אתה נער צעיר, רועה צאן פשוט, לא למוד מלחמה, מעולם לא נוסית בלבישת שריון קשקשים, ואילו גִּלְיָת הענק עוטה שריון אימתני מכף רגל ועד ראש, ובחוצפתו ויהירותו הוא "מחרף מערכות אלהים חיים". והנה, ברצות ה', דווקא השריון הזה ייהפך מנכס לנטל ולחיסרון משום שדווקא כתוצאה מהכבדות שלו הוא יספוג פגיעה ישירה של אבן קלע במצחו.

דוד מלא ביטחון בקב"ה, ב"אלהי מערכות ישראל". אומר דוד לגִּלְיָת: "אתה בא אלי בחרב וחנית..." מה שוות החרב והחנית של הערל הזה, לעומת קדושת הייעוד של עם הברית¹⁶? "וצאצאיו חתם באות ברית קודש..." הברית אשר כרת ה' את אברהם ואת זרעו אחריו לתת להם את ארץ נחלתו, "ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפְּרָזִי והיבּוּסִי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דברך כי צדיק אתה" (נחמיה ט ח). וכי חרב וחנית יותר חזקות מברית ה' עם עמו ישראל? ! חרב וחנית מסוגלות, אמנם, ליטול את החיים, אבל לא לקחת מהם את משמעותם, בעוד שהניצחון האמיתי במלחמה מובטח דווקא למי שיש משמעות לחייו ולמלחמתו.

תבכה על יהודה ובנימין. ועוד מצינו שבבליה הזה נגזר החורבן והפיזור לישראל בגלות, הוא שכתוב (תהלים קו כה) 'וירגנו באהליהם לא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות', וכן כתיב ביחזקאל (כ כג) 'גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות'. הרי לך מפורש מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שבכיה זו הוקבעה לדורות שיהיו מפוזרים בין האומות" (רבנו בחיי לבמדבר יד א).

14. "לתקן עולם במלכות שדי" – תפילת עלינו לשבח.

15. שמואל א' יז לו. כל שאר הפסוקים בהמשך השיחה אודות דוד וגלית לקוחים מפרק זה.

16. ר' נדרים לא, ב.

דוד, נער צעיר, חמוש רק ב"מקל ובחלוקי אבנים". חז"ל אומרים שהאבנים הללו היו כנגד חמשת ספרי התהלים¹⁷, חמוש ב"צמאה נפשי לאלהים, מתי אבוא ואראה פני אלהים" (תהלים מב ג), הוא שלימדנו את "שיר מזמור לאסף" (שם פג). מי הם "אויביך" ו"משנאיך"? אלו ש"על עמך יערימו סוד", אלו שאמרו "לכו ונכחידם מגוי". הוא זה שיודע ש"ה' צורי, המלמד ידי לקרב, אצבעותי למלחמה" (שם קמד ב) ולכן הוא לא מפחד אלא מתייצב ישירות מול האויב ובניסיון הראשון שלו הוא קולע את האבן בדיוק במצח של גלית, שנופל ארצה.

וכאן מלמדנו דוד עוד לקח חשוב מאוד לימינו: הוא לא מסתפק במכת הרתעה, ב"שקט יענה בשקט" או בשאר נוסחאות מוזרות... הוא חותר להכרעת קרב מהירה וברורה, מזנק לעבר גלית וממית אותו במו ידיו ולאחר מכן שולף את חרבו מתערה ובאמצעותה כורת את ראשו ולוקח אותו עמו, כהוכחה לניצחונו וכצעד הרתעת¹⁸. מעשה שימנע אחר כך מ"אל מנאר" או "אל ג'זירה" של אותה תקופה לטעון שגלית ניצח... דוד יודע עם מי יש לו עסק... "פן תשמחנה בנות פלישתים, פן תעלוזנה בנות הערלים" (שמואל ב' א כ). חרבו של גלית הופקדה למשמרת במשכן ה' אשר בנוב, עיר הכוהנים, עד שדוד מקבלה בחזרה לרשותו בזמן שברח מפני שאול.

17. "ולא במי שהוא חמוש בכלי נשק כבדים אנו צריכים להכות את הפלשתי הערל – ערל בשר או ערל לב – המחרף מערכות אלקים חיים ומערכות ישראל, כי לפעמים יאמר דוד הקטן 'כי לא נסיתי באלה', כשירצה שאול להלביש אותו מדיו, כי אם בחמישה חלוקי אבנים מן הנחל, שמישים בילקוט הרועים, בקלע ובאבן, חמישה חומשי תורה וחמש תיבות, שמע ישראל ד' אלקינו ד', שהם מתכנסים בתיבת אחד על-ידי הרועים, המתלקטים כולם בכל דור ודור, לבאר ולהסביר עומק חכמת דעת ד' אחד ואורה של תורה, בצירוף קטן של סגנון נהוג בתכסיסי מלחמה, כקלע ואבן, אע"פ שאינו דומה כלל לקובע נחשת ושריון קשקשים של גלית, לא לחרבו ולא לעץ חניתו, שהוא כמנור אורגים, ולא לחוצפתו של נושא הצינה שלפניו, מכל מקום הלא הוא בא בחרב ובחנית, ודוד בא אליו בשם ד' אלקי מערכות ישראל אשר חירף, על כן תטבע האבן במצחת הנחושת של מצח אישה זונה, ואחר כך תהי גם חרבו של גלית ביד דוד(תוכן רמזים מתיקוני זוהר). והדוגמא נהגת מאוד בדור זה של עקבא דמשיחא, אשר חרפו אויביך ד' אשר חרפו עקבות משיחך, ברוך ד' לעולם אמן ואמן" (אגרות הראי"ה ח"א, עמ' ל).

18. "וענייני המלחמות, אי אפשר היה כלל, בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא יילחם, שאז היו מתקבצים כולם ומכלים ח"ו את שאריתם; ואדרבא, היה מוכרח מאוד גם להפיל פחד על הפראים גם על-ידי הנהגות אכזריות, רק עם צפייה להביא את האנושיות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה" (אגרות הראי"ה ח"א, עמ' ק).

כיצד עם ישראל עובר מהפך תודעתי וממשי גדול כל כך בפרק זמן קצר שכזה¹⁹? ממצב של "וינוסו מפניו ויראו מאוד" (שמואל א' יז כד) למצב של "יִישְׁסוּ את מחניהם" (שם, יז נג) – ממנוסה למתקפה? מהפך זה יכול להתרחש רק מכוחם של אנשי אמונה, כדוד.

אנשי אמונה אין כוחם אלא בפיהם. "אל תראי תולעת יעקב – מה תולעת זו אין כוחה אלא בפיה, כך ישראל אין כוחם אלא בפיהם"²⁰ (תנחומא, בשלח, ט). "שמע ה' קולי אקרא וחנוני וענני" (תהלים כז ז). כשאדם קורא בכל לבו לה' ובוכה בכי אמיתי, שערי שמים פתוחים בפניו.

היום יש הרבה בכי מזויף, עד שזה כמעט הפך לסוג של תחביב לאומי... יש כאלו שמאוד אוהבים להרבות ב"בכיה של חינו", ועל כן העמדה הראשונית של אנשי אמונה ביחס לבכי היא שמדובר בחולשה, משום שיש צורך לבטוח בה' ולעשות מעשה. למי יש זמן לבכי? הם מחפשים דרכים להיטיב את המצב בפועל.

יחד עם זאת, דוד המלך מלמד אותנו שהעשייה הזאת חייבת לנבוע מתוך אמונה שורשית, שדווקא בכי אמיתי מכל הלב הוא זה שבונה אותו, "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'" (איכה ב יט). ועל כן, דוד הוא זה שמסוגל לקונן באופן מופלא כל-כך על נפילת גיבורי ישראל במערכה²¹: "ויקונן דוד על שאול ועל יהונתן בנו... הצבי ישראל על במותיך חלל...". (שמואל ב' א יט). בהמשך, דוד בוכה על אבשלום בנו (שם א יט). הבכי שלו אינו בכי של חולשה, אלא פנייה כלפי ה' המביעה את הצימאון, הגעגוע והתלות מוחלטת בבורא, תוך סירוב להשלים עם ההווה הלקוי.

הבכי האמיתי הוא ההכרה במגבלות של האני הפרטי, המצומצם. הורדת הדמעות מחברת אותי למקורן, למעיין²². כשאני מתחבר למעיין אני נטהר, ועל כן אני לא

19. שמעתי מפי הרב אלישע וישליצקי שגיבור ישראל, אל"מ דרור וינברג הי"ד, הכין עבודה מפורטת במסגרת קורס פיקוד ומטה של צה"ל על פרק מופלא זה שבספר שמואל (בסיועו של הרב יוסף קלנר). ואכן, דרור הי"ד הביא עמו רוח אחרת של לחימה לצה"ל, ר' רונית לוינשטיין-מלך, וקראתם דרור: סיפורו של אל"מ דרור וינברג, משכל, ת"א, תש"ע.

20. ר' גור אריה לבמדבר כא לה.

21. "וכבר אמרנו כי על דבר שהוא ביטול מציאות שייך הורדת דמעות, כי הורדת דמעות הוא גם כן אפיסה, לכך על כל הפסד יש בכיה והורדת דמעות" (באר הגולה, באר רביעי).

22. "אע"פ ששערי תפילה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו" (ברכות לב, ב). "הדמעות היוצאות ממעמקי ההכנעה והכוונה הרצויה והם עדות על לב נשבר ונדכה" (רבנו בחיי, כד הקמח, תענית). ור' אורה רבקה וינרוט, שפכי כמים לבך, אב תשע"א.

מפחד²³, וכפי שפוסק הרמב"ם²⁴: "ומאחר שייכנס בקשרי המלחמה יישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד".

צריך לדעת, תשעה באב אינו "יום מבאס", זה לא רק "שיעבור כבר", איך נעביר את הצום? נקום מאוחר, נשחק, נסתובב, צריך רק "לשרוד" עד צאת הכוכבים. מי שעושה את זה אולי שמר על ההלכה ה"יבשה", אבל הפסיד את כל הרכוש הרוחני האדיר של היום הזה.

"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל, ב). איך אפשר להבין זאת? כל כך הרבה דורות התאבלו על ירושלים ולא זכו לראות בבניינה? ! מלמד אותנו רבי צדוק הכהן מלובלין בפרי צדיק, שלא כתוב בגמרא 'זוכה ויראה בבניינה' (לשון עתיד) אלא זוכה – בהווה. עכשיו הוא רואה²⁵. כמו רבי עקיבא (מכות כד, ב), שרואה שועל יוצא מבית קודש הקודשים ויחד עם בכיו באותה שעה הוא גם צוחק... הוא היה מחובר לנשמת כלל ישראל בכל ישותו, ועל כן ראה את שתי הנבואות מתקיימות. אמנם, נכון שבפועל התקיימה רק נבואת הפורענות של אוריה, אבל רבי עקיבא בעיני רוחו ראה כיצד נבואתו של זכריה מתקיימת גם היא מתוך השבר, עד אשר אמרו לו חכמים: "עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו".

23. "פחדו בציון חטאים" (ישעיהו יג יד), ור' ברכות ס, א.

24. הל' מלכים ומלחמותיהם ז: טו.

25. "יש לומר בזה על פי אמרם ז"ל (תענית ל, ב) 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה', ובוודאי אין הפירוש שזוכה לראות בבניין בית המקדש בחייו, כי הלא הם לא האריכו ימים כל כך. וגם אין המכוון על שיזכה לתחיית המתים ויראה בניין בית המקדש, כי אז הלא כל ישראל יזכו לעולם הבא, כמו שנאמר: 'ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ', ומה זה דווקא 'כל המתאבל' וכו'. אמנם המכוון הוא שזוכה ורואה עוד בעת האבל הוא מרגיש הארת השמחה. והוא כעניין הנזכר במדרש (איכה א) על ההוא טייעא שאמר ליהודי שרי תורך בעת החורבן ומיד אמר לו אסור תורך, מפני שהרגיש שכבר נולד משיח והכיר את זאת על-ידי געיית השור כמו שאמרו שם, מפני שהם יש להם יותר הרגשה מהאדם, כמו שמצינו באתון של בלעם, וזה עניין ערומים בטייר, היינו בצפצוף עופות, ומה גם האדם על-ידי הרגש הקדושה יוכל לראות מיד בזמן האבל שלו הישועה של משיח שהוא באמת מוכן בכל שנה לבוא אם יהיה הדור ראוי לכך" (פרי צדיק, דברים, טז).

הקינוח - סגל מחפש משמעות

מי ששותף בצער ישראל, מי שכואב את כאב ישראל, כואב את חורבן הבית. הוא כואב גם את כל ימי החורבן והצרות שהיו בעם ישראל מאז ועד היום. אם תעברו על ראשי הפרקים של פיוטי הקינוח, תראו שזהו ממש מסע בהיסטוריה רוויית הגבורה והסבל של עם ישראל: החל מזיכרון יציאת מצרים, "בצאתי ממצרים", עד החורבן, "בצאתי מירושלים", ובדורנו זכינו גם להתחלת ההתקיימות של "בשובי לירושלים". המסע הזה עובר בכל התחנות הציבוריות שלנו, החל ממדבר סיני, ימי בית המקדש הראשון, עשרת הרוגי מלכות, חורבן הבית השני, אכזריות "מלכות רביעית" (אדום), מסעי הצלב, שרפת התלמוד בצרפת, עד הקינוח שחוברו על השואה הנוראה בדור האחרון. בשעה וחצי של קינוח אנו עוברים "מסע" של שייכות להיסטוריה בת שלושת אלפים שנה.

אפשר לקרוא את הקינוח במהירות הבזק, העיקר לסיים ולסמן "וי..." ואפשר גם אחרת. השנה אתה מחליט לנסות אחרת. קח "קינוח מבוארות", תתבונן בנושא של הקינה לפני שאתה מתחיל להגיד אותה, ותנסה להרגיש שאתה מקונן עכשיו על משהו שמשפיע באמת על חייך. תסתכל על המילים: "ויקונן ירמיהו על יאשיהו", אתה מסוגל עכשיו באמת להיות כמו ירמיהו ולקונן על המלך הכביר הזה, יאשיהו, "רוח אפינו משיח ה'", שנהרג בגלל שדבק בו חטא "ליצני הדור"²⁶ ? !

יאשיהו היה מלך מיוחד מאוד. יותר משלוש מאות שנה לפני לידתו כבר התנבא אודותיו איש האלהים (מלכים א' יג ב), בתור האיש שינתץ את מזבחות ירבעם בבית אל ובדן וישים בכך קץ לפילוג הרוחני והתרבותי בין ממלכת ישראל וממלכת יהודה. לאחר חורבן ממלכת ישראל, יאשיהו אף מלך על חלק מעשרת השבטים (מגילה יד, ב) והיה האחראי הבלעדי למהפכה הרוחנית הכבירה וחידוש הברית בין ה' לעם ישראל, והכתוב מעיד עליו: "וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמהו" (מלכים ב' כג כה).

בואו ונחשוב מה היה יכול לקרות אם המלך הצדיק הזה, יאשיהו, לא היה נופל בקרב עם פרעה נכה (שם כג כט). כל ההיסטוריה שלנו הייתה נראית אחרת לגמרי. זו ממש טרגדיה, הכול היה משתנה.

26. קינוח לתשעה באב, קינה יא, "ויקונן ירמיהו על יאשיהו", ע"פ איכה רבה, פתיחתא כב.

נמשיך לרגע באותו קו מחשבה, מה היה יכול לקרות אם הרב קוק, למשל, היה חי עוד עשרים שנה (הוא נפטר בגיל צעיר יחסית, בן 70) והיה זוכה לראות את תקומת מדינת ישראל? הוא מן הסתם היה כותב לנו עוד כמה כרכים של ספר אורות, מתמודד עם נוראות השואה ועם פלאי התקומה, מעמיד עוד תלמידים רבים וחשובים, הציבור הדתי והחרדי בארץ היו מתאחדים תחת הנהגתו ולא היינו סובלים כל כך ממחלוקת פנימית. וכן, אם האר"י ז"ל או הרמח"ל היו חיים רק עוד קצת, כמה טוב היה אז בעולם. לפעמים צדיק נלקח בעוונות הדור, ולפעמים אלו שנות חייו שניתנו לו מן השמים.

ראיתי בעניין זה פירוש מעניין של האדמו"ר מקאליב²⁷. ב"שיר המעלות ממעמקים" (תהלים, קל) אנו מבקשים: "ורוח קדשך אל תקח ממנו". מה הכוונה? הוא מסביר שאנו מבקשים שה' יאריך את ימי צדיקי הדור, שהם נקראים "רוח קדשך", ושלא יסתלקו מאתנו בעוונותינו.

השנה הסתלק מאתנו הגאון הרב עובדיה יוסף זצ"ל, "שקולה מיתת צדיקים כשרפת בית אלהינו (ר"ה יח, א). משה רבנו אומר למרגלים: "היש בה עץ אם אין" (במדבר יג כ), ומסביר רש"י: האם יש שם אדם כשר שיגן עליהם בזכותו. יש "כיפת ברזל רוחנית" ויש "כיפת ברזל פיזית", והרוחנית מתלבשת בפיזית. הצדיקים הם המפעילים את "כיפת הברזל הרוחנית"²⁸. אז אולי אם הכיפה הזאת הייתה קצת יותר חזקה, ייתכן שהנגמ"ש לא היה עולה על מטען בעזה, ואולי עוד חייל היה חוזר לביתו בשלום והייתה עוד קצת גבורה למנהיגים שלנו. תורה היא גבורה. תנסה להרהר בכל זה ב"ויקונן ירמיהו על יאשיהו".

באמירת הקינות, תבכה מעומק הלב על "ארזי הלבנון אדירי התורה". תבכה על גולת אירופה שהייתה למאכולת אש. תבכה על חללי צה"ל ועל חללי ארץ-ישראל ובהם גם שלושת הקדושים, שרק לפני חודש וחצי מסרו נפשם עקד"ה²⁹. תבכה, אל

27. רבי מנחם מנדל טאוב זצ"ל (תרפ"ד-תשע"ט), שורד שואה מפורסם שהקדיש את זמנו להנצחת זכרם של קדושי השואה, חיבר פירוש לסידור התפילה בשם קול מנחם וספרים נוספים.

28. "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (מלכים ב' יג יד) – "רבי רבי דטב ליה לישראל בצלותיה מרתיכין ומפרשין" (יונתן, שם), "כי הוא גבורת ישראל וכוחם בו ניצחו מלחמותיהם בעצותיו שייתן להם בדבר ה'" (רלב"ג, שם).

29. בחורי הישיבה נפתלי פרנקל, גיל-עד שאער ואייל יפרח הי"ד, שנחטפו ונרצחו בדרכם לביתם, סיון תשע"ד.

תתבייש. אפשר ללכת קצת הצדה, לא לשבת ליד חברים, לשבת ליד מישהו שאתה לא מכיר, וכך תרגיש יותר בנוח להביע את הרגשות³⁰. תפוס פינה, קח לך "קינות", עצום עיניים, ולפני שתתחיל באמירתם תרצה להיות קצת יותר מחובר לעם ישראל ומתוך כך גם לעצמך, ופתאום ייגמרו הקינות, ולא תבין איך הן נגמרו כל כך מהר. הרי רק עכשיו התחלנו, ויש לי עוד כל כך הרבה מה להוציא החוצה. אני רוצה להיות שייך.

כשלמדתי בישיבת מרכז הרב, הגיע אלינו לישיבה בחור מעניין מאוד. אתם בוודאי יודעים שלישיבה גבוהה יש אופי תורני מובהק. הגיע לישיבה בחור משנה א', לבוש בחולצה עם הדפס של להקת רוק כבד, מעליה הוא לבש מעיל עור מבריק, ובאוזניו אוזניות גדולות של נגני מוזיקה. הוא נכנס לתוך בית-המדרש ושאל: פה זה הישיבה של דרור וינברג? אמרו לו: כן (דרור למד ב"ישיבה-לצעירים"). אמר: מצוין. נעים מאוד, קוראים לי יוסי. באתי ללמוד כאן. יוסי למד בישיבה תיכונית ועם סיום כיתה י"ב החליט שהוא רוצה ללמוד בישיבה שבה צמח גיבור ישראל, אל"מ דרור וינברג הי"ד. כך הוא נכנס לישיבה, בהתחלה לספרייה ואחר כך גם לבית-המדרש, אל הקודש פנימה.

כשאתה מחובר לאנשים כלליים אתה עובר שינוי. אתה יודע מה טוב ומה רע עבורך ואתה כבר לא מצטער על ענייני נוחות פרטית מצומצמת, אלא על מה שבאמת כדאי להצטער עבורו – "להאי שופרא דבלי בארעא" (ברכות ה, ב), על מעלת ירושלים החסרה, "על דא ודאי קא בכית" (שם).

בחלק מהמחזורים ליום הכיפורים מובא לפני קריאת התורה של שחרית, בפרשת "אחרי מות בני אהרן" (ויקרא, טז) שיש למרר בבכי על מיתת בני אהרן³¹. אבל כיצד? מה זאת אומרת? איך אפשר להגיד לך: תבכה! או שאתה בוכה או שלא. אלא שלפעמים אנו כל כך כהים רגשית, שאנו אפילו לא יודעים שכאן ראוי לבכות, וצריך לגלות לנו זאת. אבל זה לא בכי של חולשה, זה בכי של תעצומות, זה בכי של שייכות ודבקות, בכי שמבקש: "רצוננו לראות את מלכנו".

30. יש שנוח להם יותר לבכות דווקא ליד אנשים מוכרים. כל אחד יעשה מה שיותר טוב עבורו.

31. "נוהגין אנשי מעשה למרר בבכי בעת קריאת הפסוק: 'אחרי מות בני אהרן' ולהוריד דמעות על סילוקן של צדיקים, והיא סגולה לכפר שלא ימותו בניו בחייו. והעיקר בזה שעל ידי זה ייתן לב לשוב מעבירות שבדור, והחי יתן אל לבו, אם בצדיקים כאלו פגעה מידת הדין על חטא קל, מה יעשו מלאי עוון. והתשובה רצויה ומקובלת ביותר בעת עשיית מצווה" (מטה אפרים, נא).

"ויתמו ימי כבי אבל משה..." (דברים לד ח), "ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר... קום עבור את הירדן הזה" (יהושע א ב-ג). עסקת באבלו של צדיק? לא התעצלת או היית אדיש? ³² וכי אפשר בכלל לתפוש מה איבדנו בשואה? ! מו"ר הרצי"ה בכה פעם ואמר ³³: "מה היה אכפת לרשעים הללו אם הגאון רבי מנחם זמבה הי"ד היה חי עוד קצת? ! מה היה אכפת לרשעים הללו אם הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד היה נשאר עוד קצת בחיים? !"

המשנה מביאה בסוף מסכת סוטה (טו: טו), רשימת מעלות רוחניות שבטלו עם מותם של חכמים מיוחדים. כל האבדן שם הוא המשך ישיר של חורבן בית-המקדש (שם טו: יב). אנשי הסגולה, אנשי הקודש ובית-המקדש, זה דבר אחד ³⁴. אם אתה מחובר לסגולה, מחובר לאנשי הקודש, אתה יודע לאחד את כמיהת "ייבנה המקדש", עם בקשת "ותן חלקנו בתורתך" ³⁵. תתפלל גם עבור הופעת התורה. "תורה, תורה, חגרי שק" ³⁶... על תופשי משוטייך... מי יפרק הוויות ומי יתרץ שברים? ! " אנשי קודש,

32. "אמר רב יהודה אמר רב: כל המתעצל בהספדו של חכם – ראוי לקוברו בחייו" (שבת קה, ב).

33. ר' שיחות הרצי"ה – שואה. ולהרחבה במשנתו של הרצי"ה בעניין השואה ר' הרב אליהו בזק, מדבר בצדקה: שיעורים על שיחות הרצי"ה בנושא השואה, תש"ס.

34. "כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארו רק אנחנו, הוא גוף שלה, בלא נפש. ויציאה לחוץ לארץ הוא הקבר ורימה מסובבת עלינו ואין בידינו להציל מן העובדי-כוכבים האוכלים בשרנו. ומכל מקום היו חבורות ושיבות גדולות עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות, שהתלמידים-החכמים שבישראל מעמידי הגוף, עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרודת רקב מאתנו ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו. ואנחנו מקווין עתה לתחיית המתים התנערי מעפר קומי כו' (ישעיה נב ב) ויערה רוח ממרום עלינו" (ביאור הגר"א לספרא דצניעותא, וילנא, תרע"ג, עמ' לה).

35. "כי כמו שבאדם הלב והמוח עיקר האדם, הלב שממנו החיות והמוח ששם השכל, כך בכלל העולם בית-המקדש והתורה עיקר מציאות העולם. וכמו שהלב הוא באמצע האדם וממנו מקבלים חיות ושפע כל האיברים, כך בית-המקדש באמצע העולם ממנו מקבלים כל הארצות חיות ושפע. וכמו שהמוח שם שכל האדם, כך התורה שכל העולם, נמצא התורה ובית-המקדש הם עיקר הנמצאים, ואלו שני דברים הם צמודים ביחד תמיד, כי בית-המקדש הוא בארץ והוא שלמות העולם הגשמי, והתורה היא שכלית, ולפיכך על אלו שני דברים אומרים תמיד יהי רצון שייבנה בית-המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך, לומר שייתן חלקנו בדבר שנחשב מציאות דווקא ולא בדברים בטלים" (גבורות השם, פרק ח).

36. "תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים אבל יחיד עשי לך מספד תמוררים על תופשי משוטייך ופורשי מכמורים מלחין וחובלין במים אדירים עורכי מערכה מישרי הדורים מפענחי צפונין ומגלי מסתורים מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים מי יפרק הוויות ומי יתרץ שברים מי יפליא נזירות ומי יערוך נדרים מי ישדד מעמקיך וחתו אפרים ומי ילחום מלחמתך וישוב לשעים כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים" (רבי מאיר בן יחיאל, "ארוי הלבנון", קינה לתשעה באב).

גדולי תורה, הם גם צריכים להיות אנשי אמונה, גיבורים לעמוד בפרץ, דוחים את הגזרות, היו לנו לחומה.

לאחר חטא המרגלים, שהיה תוצאה של נפילה אמונית, היה צורך בתרופה מיוחדת: ריבוי אמונה. יהושע וכלב הבינו שהיות ושורש הקלקול הוא "ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם" (דברים א לב) ו"חזק הוא ממנו" (במדבר יג לא), הרי שלא ניתן לרפאו כי אם על-ידי תוספת אמונה – "טובה הארץ מאוד מאוד" (שם יד ז).

אם אתה מאמין שה' בחר בעם ישראל ושהוא מחזיר את ישראל לארצו, אם אתה מאמין בהתקיימות דברי הנביאים (יחזקאל, לו-לז) ובהתממשות קביעת חז"ל אודות הקץ המגולה (סנהדרין צח, א) אז ממה יש לפחד? "האני אשכיר ולא אוליד יאמר ה', אם אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך" (ישעיהו טו ט).

ני נפנתי קמתי

המקור של הלימוד הזה, כיצד מרבים אמונה בעם ישראל, כיצד קמים מנפילה תודעתית ציבורית, הוא יום תשעה באב. יום זה נקרא מועד³⁷ כבר כעת, משום שהעמיד של ביטול הצום והפיכתו ליום שמחה (זכריה ח יט) כבר נוכח בהווה. "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה" – כבר עכשיו, לשון הווה, עם כל הצער ולמרות כל הייסורים, כי מי שרואה את חורבן גוש קטיף רואה גם את בניין גוש טלמונים, גוש עציון, גוש עלי-שילה וגושים חשובים אחרים. הוא רואה זאת כבר בהווה.

תתבונן במציאות שבה אנחנו חיים היום. אתה רואה את הגלויות מתקבצות, אתה רואה למעלה מ-6,300,000 יהודים בארץ-ישראל. מתי היה דבר כזה בהיסטוריה? מתי היה כזה ריבוי תורה בארץ-ישראל? מתי הייתה תקופה שהיה בה שפע כלכלי עצום וש"המעדנים מצויים כעפר"³⁸? מתי הייתה תקופה כזאת בעבר?!

אתה זכית לחיות בדור הזה. האם הודית לה' על כך שאתה חי בדור הזה? ! האם שאלת את עצמך: מה אני צריך לעשות על מנת לתרום להמשך המהלך הזה, איך

37. "אין אומרים תחנון (ולא סליחות) (הגהות אשרי) בתשעה באב, ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד" (שו"ע או"ח תקנט: ד).

38. "ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר. ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כוח האדם, שנאמר: 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים'" (רמב"ם, הל' מלכים יב: ה).

אתרום יותר את החלק שלי? מי בקודש ומי בחול, מי בשיבה ומי בעבודה, מי בצבא ומי באזרחות – זה מהלך אחד.

גם באבל פרטי, בשונה מן ההספד שהוא עבור המת (סנהדרין מז, א), האבל הוא בעיקר עבור קרוביו. כבר אמר שלמה המלך: "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה", מדוע? כי "והחי ייתן אל לבו" (קהלת ז ב). כל מי ששותף לאבל ולצער נעשה כללי יותר. כל מי שביום הזה קצת יותר מתאבל על ירושלים, מפתח בעצמו את אותה מסוגלות לראות בנחמה ובישועה, כפי שמלמדנו התנא דבי אליהו (רבה, פרק יג) שמביא המסילת-ישרים (פרק יט):

ודבר זה ביארוהו בתנא דבי אליהו ז"ל, אמרו: כל חכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה כל ימיו, ומתאוה ומצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית-המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גלויות, זוכה לרוח הקודש בדבריו...

ביום-העצמאות תשכ"ז, מו"ר הרצי"ה קוק זעק בסעודת ההודיה בשיבת מרכז-הרב על שחרור חברון, שכס, יריחו ועבר-הירדן³⁹. מי חלם על כך אז? ! למטכ"ל אפילו לא היו תכניות לשחרר את ירושלים, זה היה רחוק. לאחר שלושה שבועות פרצה המלחמה, ופתאום, מספר הרב בני אייזנר, תלמידו של הרצי"ה, שהוא מוצא את עצמו בין משחררי ירושלים, ותוך כדי ההסתערות הוא שומע את דברי רבו מהדהדים באוזניו. לאחר המלחמה הוא שאל את הרצי"ה: איך הרב ידע? הרב ענה לו: "בנימין, האמן לי, לא הכינתי נאום, נדברתי"⁴⁰. "זוכה לרוח הקודש בדבריו". ענייני גאולה של עם ישראל זה רוח הקודש⁴¹, וארץ-ישראל ודאי קשורה לכך⁴².

הערב הזה אנו אמנם בוכים. בוכים על מה שעוד לא מתקן, על מה שעוד לא זכינו אליו. אבל זה לא בכי של חורבן, משום שאנחנו כבר סיימנו את זמן החורבן. כעת עדיין צריך לבכות ולהתאבל, אבל אנו בבכי ואבלות של ימי הבניין, "הזורעים

39. "מזמור י"ט של מדינת ישראל", נדפס בספרו לנתיבות ישראל ח"ב, מאבני המקום, עמ' שנו-שסח, ובשיחות הרצי"ה – ארץ-ישראל, ספריית חוה, אייר תשס"ה, עמ' 258-280.

40. כמו "רוח ה' דבר בי", בנפעל, גילוי פנימי. כך שמעתי מפי מו"ר הרב בני אייזנר.

41. "דבר ה' – זה הקץ" (תוספתא עדויות א: א), ור' מאמר מו"ר הגר"א שפירא בעניין זה בספר נשמה של שבת, תשנ"ט, עמ' 173-177.

42. אורות, ארץ-ישראל, ב.

בדמעה" (תהלים קכו ה). הגלות הארוכה הסתיימה וכלל ישראל עמד בכל הניסיונות. ביום־העצמאות אנו מודים על מה שכבר ישנו, בתשעה באב אנו משתוקקים להשלים את מה שעוד חסר.

ראש ישיבת המקובלים "בית־אל" בבני ברק היה הרב נסים פרץ זצ"ל. סמוך מאוד להסתלקותו אמר שהדור הזה ראוי לגאולה, והדגיש שהוא לא אומר זאת כלימוד זכות אלא משום שזוהי האמת⁴³. כלל ישראל ראוי עכשיו לגאולה, וכל מי שחי בתקופה הזאת צריך לדעת שאנו חיים בתקופת גאולה⁴⁴. זה שאנו נמצאים בימות המשיח – אין ספק בדבר⁴⁵, אבל אנו כבר עמוק עמוק בתהליך הגאולה. ולמרות זאת אנחנו לא מסתפקים בקיים, אנחנו רוצים את הגאולה האמיתית והשלמה, אנו רוצים קיבוץ גלויות שלם, אנחנו רוצים שילדי ישראל יקבלו חינוך יהודי שלם, אנחנו

43. "תמיד אני אומר לקב"ה, ריבונו של עולם, עם ישראל זכאי לגאולה. באמת זכאי, לא בלימוד זכות, זכאי זכאי לגאולה. זכאי, עם ישראל זכאי. ואם לא, אבותינו ואבות אבותינו הקדושים, ואמותינו הקדושות, ומשה ואהרן ויוסף ודוד ושלמה, והמלכים והנביאים, ואנשי כנסת הגדולה שביניהם שלושה נביאים, ותנאי הזוגות, התנאים הראשונים והתנאים האחרונים, והאמוראים, ורבנן סבוראי, הגאונים, הראשונים, האחרונים, אחרוני האחרונים, כל הצדיקים שמסרו את נפשם בשביל המשיח ובכו בכיות נוראות, תיקון חצות, כל הזמן צועקים משיח, ריבונו של עולם, שכניתך הקדושה, כל אלה, לא מגיע להם כלום? תעשה למענם. ואם לא, לא מספיק? לא מספיק? מתי, הרי הבטחת "לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה" (ישעיהו מח יא), למען שם קודשי שלא יתחלל בגויים. אז הגיע הזמן ריבונו של עולם, זה חילול השם, הפרס הזה, הטהרן הזה, האיראן הזה, זה חילול השם גדול !!! הם בשם השם רוצים להשמיד את ישראל, בשם השם, הם אומרים. הקב"ה יראה להם מכה קשה מיניה וביה. בע"ה מיניה וביה. בלי שאף אחד ייגע בהם, ידינו לא שפכה את הדם הזה, לא ניגע בהם ולא ייגע בהם אף אחד. שהקב"ה יכה בהם מכות, הם בעצמם, למכה מצרים – בבכוריהם. והוא רחום יכפר עוון על כלל ישראל, ויביא לנו את הגאולה והישועה במהרה. אמן, כן יהי רצון" (מתוך שיחה לחנוכה של המקובל הרב נסים פרץ זצ"ל, ראש מוסדות "בית־אל", בני ברק).

44. וכפי שכותב בארחות־חיים לרבי אהרן הכהן מלוניל (ח"א, הלכות מגילה ופורים, אות כח): "ואין לומר הלל כי אם על גאולה שלמה, כגון יציאת מצרים ונס חנוכה, שחזרה להם המלכות". וכן כתב ספר כלבו (סי' מה ד"ה "שני ימים"): "ואין לומר הלל כי אם על הגאולה שלמה כגון יציאת מצרים ונס חנוכה, שחזרה להם המלכות" (המקורות הנ"ל מהרב דניאל שילה, קדומים).

45. הרמב"ם (הל' מלכים יב: א) פוסק כשמואל (ברכות לד, ב) שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, ואכן, מיום ה' באייר ה'תש"ח בטל מאתנו שעבוד מלכויות, וכבר כתב מרן הרב קוק עוד בשנת תרע"ח: "כן, אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו. אמנם לא מהיום התחילה הופעה זו, רק מאז התחיל הקץ המגולה (סנהדרין צח, א) להיגלות, מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קירבו לבוא התחילה אתחלתא זו" (אגרות הראי"ה ח"ג, עמ' קנה). מקורות נוספים בהרחבה בספר אתחלתא היא לרב יצחק דדון.

רוצים את ארץ-ישראל בשלמות, אנחנו רוצים את התורה בשלמות, רוצים את בית-המקדש, רוצים להיטיב לכל העולם, להדריך אותו בדרך ה'.

אנו פונים אל רבש"ע ומתחננים: למעלה משבעים שנה אחרי השואה ועדיין לא מגיע בן-דוד? ! היש חילול השם יותר גדול? ! ו"מה תעשה לשמך הגדול" (יהושע ז ט) ? לכן, אנו מבקשים מהקב"ה שלמען שמו יגאלנו, כאמור: "למעני למעני אעשה" (ישעיהו מח ט), גם אם מצד המעשים יש לנו עוד במה להשתפר⁴⁶.

לאחר פטירתו של מו"ר הרב אליהו זצ"ל נודע שבמשך מספר שנים הרב עמד בראש בית-דין של מקובלים שערכו דיונים בענייני גאולה ומשיח. הם פסקו שהדור הזה ראוי לגאולה ושאינ מידת הדין יכולה לעכב⁴⁷. כשהרב אליהו נפטר, לקחו את הקלסר עם כל דיוני ביה"ד וקברו אותו ביחד עם הרב. כמו כן, התפרסם לאחרונה ספר על הרבי מליובאוויטש זצ"ל⁴⁸, המביא את עמדתו הנחרצת בעניין הגאולה בזמננו. ידוע גם שהרב יצחק כדורי זצ"ל סבר שאנו קרובים מאוד לביאת המשיח, וזוהי עמדתם של צדיקים נוספים. גם אם אנו לא במדרגתם⁴⁹ של קדושי עליון אלו, אנו יכולים

46. ר' בספר אבן שלמה מתלמידי הגר"א, פרק יא.

47. צילום כתב-היד המקורי פורסם באתר אינטרנט חב"די ונמצא ברשותי.

48. הרב אליהו מאיר אליטוב, משנתו של הרבי מליובאוויטש, תשע"ב. בעמ' רנח-שיח מבוארת ה"יחידות" האחרונה בין הרבי לרב מרדכי אליהו. הרב אליטוב מוכיח שמאחורי כל הגמרות והמדרשים שנאמרו מסתתר דין-תורה להבאת הגאולה תיכף ומיד וללא ייסורים על ישראל. הרבי, שביקש מהרב אליהו להיות הדיין בעניין זה, מביא למעלה מארבעים ציטוטים שונים להוכחת שיטתו, והרב המשמש כדיין במעמד זה מביא ציטוטים נגדיים. בסוף ה"יחידות" מסכים הרב אליהו לדעת הרבי ואומר שאכן יש לפסוק מיד על בוא הגאולה.

49. "ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים, המפני תפילתי יכנסו הגליות ותצמח הישועה? תשובתו בצדו, כאותה ששינינו (סנהדרין לז, א): לפיכך נברא אדם יחידי, כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם, וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תיעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקב"ה שמח בזה. ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נט): 'וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע', ואמר (שם סג): 'ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך', ואמר (ירמיה ל): 'ציון היא דורש אין לה', ופי' ז"ל (סוכה מא): 'מכלל דבעיא דרישה'. הרי כאן שחייבים אנחנו בזה, ואין לנו ליפטר מפני מיעוט כוחנו, כי על כיוצא בזה שנינו (אבות פ"ג): 'לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין ליבטל הימנה', ואמר עוד הנביא (ישעיה נא): 'אין מנהל לה מכל בני ילדה ואין מחזיק בידה מכל בני גדלה'. ואמר (שם מ): 'כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה', ופי' ז"ל (תיקונים): שכל חסד שעושים לעצמם הם עושים לטובת נפשם ולהנאתם, ואינם מתכוונים לכוונה השלמה הזאת, ולא מבקשים על עילוי הכבוד וגאולתן של ישראל, שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל ובריבוי כבודם שזה

להתפלל ולבקש מהקב"ה "ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים", ושהגאולה האמיתית והשלמה תהיה במהרה, ברחמים.

כלל ישראל כבר שילם את המחיר. זהו. כך פסק הרב אליהו⁵⁰. ביחס לעם ישראל, חבלי משיח כבר מאחורינו. נגמר. עכשיו הגיע הזמן של אכילת הפרות, זמן הגאולה. צריך לדבר על זה, לתבוע את זה ולבקש את זה מרבש"ע, ובזכות כל אותם צדיקים שמסרו נפשם על קדושת השם מאז ומעולם יאמר הקב"ה די לצרותינו, ויגאלנו.

נוחה של תפילה

בימים אלו, לאחר שכל עם ישראל התפלל במשך שמונה-עשר יום עבור מציאתם וחילוץם בחיים של שלושת הנערים הקדושים, ועם הזעזוע הציבורי לאחר שנמצאו גופותיהם, נערכו בירורים אמוניים על כוחה של תפילה.

רבים מכם היו אז ממש ילדים, אבל אחרי שלצערנו הרב בוצע חילול השם האיום והנורא של החרבת חבל קטיף וגירוש תושביו היהודים על-ידי יהודים בקיץ תשס"ה – וזאת לאחר שבמשך קרוב לשלוש שנים התנהל מאבק ציבורי נחוש ונרחב של מאות אלפי יהודים כנגד ביצוע הגזרה הנוראה, ולבסוף גברו העוונות ולא זכינו להצליח לסכלה – שאלו תלמידים צעירים את גדול דורנו, מו"ר הגאון הרב אברהם

תלוי בזה באמת, וכמו שכתב בתנא דבי אליהו שהזכרתי ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל" (מסילת-ישירים, פרק יט).

50. "פעם התבטאתי ואמרתי שמאחר וסבלנו הרבה, גם הסבל בשנות השואה וגם במלחמות נגד כל אויבינו מבקשי רעתנו, ומאז כל התלאות עם הפלסטינאים – כבר לא נראה חבלי משיח כי לא צריכים אותם יותר. שמע זאת כתב עיתון אחד, ופרסם את זה בעיתון של העדה החרדית, ויצאה משם תגובה שכביכול 'הרב אליהו לא מאמין בביאת המשיח'. אני אמנם רגיל שלא לענות לכל מי שכותב כנגדי ולא משנה באיזה תחום, אבל על עניין של אמונה בביאת המשיח הגבתי ואמרתי שכיוון שהם אומרים כך אז חבלי המשיח יחולו עליהם אם הם רוצים אותם כל כך, אבל עלינו לא יחולו כיוון שכבר עברנו די והותר, וכבר עשה הקב"ה "קיצוץ" בשנות הסבל והשעבוד במצרים. יהיה רצון שיראו עינינו ויגל לבנו בביאת גואל צדקנו במהרה בימינו ונאמר אמן" (מדברי הראשל"צ הרב מרדכי אליהו, קול צופיך, 496, כ"ד שבט תשס"ז).

שפירא זצ"ל, שהיה בעצמו ראש הלוחמים⁵¹ כנגד החולשה המבולבלת הזו⁵², כנגד חילול השם⁵³ והכפירה הזאת⁵⁴, על כך שהתפילות שלנו לא נענו, ובסוף דבריו ענה להם הרב שעצם זה שהם זכו להתפלל על אנשי גוש קטיף, זה השכר הכי גדול בעולם⁵⁵.

51. "תשובה לשאלותיך בעניין גירוש היהודים מגוש קטיף על מנת למסור חבל ארץ זה לנכרים. יש להאריך רבות בכל סעיף וסעיף כדרכה של תורה ובפרט בעניינים חשובים אלה, אך לעת עתה אשייך בקצרה, הלכה פסוקה למעשה, למען ידעו בית ישראל דרך התורה והמצווה בה ילכו. א. לפי דין תורה חל איסור גמור למסור קרקע של ישראל לנכרי, משום לאו ד'לא תחנם' ומשום ביטול מצוות יישוב ארץ-ישראל המחייבת כל יחיד ויחיד מִישראל. איסור זה חל על כל יהודי, אזרח וחייל כאחד. פקודה להשתתף בפינוי יהודים מביתם על מנת למסור את הקרקע לנכרים הנה פקודה הנוגדת את דת תורתנו הקדושה ואיסור לקיימה. כל פקודה הנוגדת את ההלכה והכופה לעבור על דברי תורה, אין לה כל תוקף, אסור להישמע לה ואין לאף אדם סמכות להורות. על כגון זה כתב הרמב"ם: "אין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצווה – אין שומעין לו" (פ"ג מהל' מלכים ה"ט). כל שיעבור על איסור זה לא יינקה, לא בעולם-הזה ולא בעולם-הבא" (מתוך מכתב פומבי של מו"ר הרב אברהם שפירא, ימי בין המצרים תשס"ה, נדפס בפניני-הלכה – העם והארץ, עמ' 342).

52. "חיוב מוחלט על כל יהודי הנאמן לישראל לעמוד במסירות-נפש שלמה וגמורה נגד זה רשע-כסל של ניוון-הביגדיה הטיפשי המגועל והמבולבל של הפקרת מה-שהוא של ארץ-חיינו והוצאתו מרשותנו אל רשות נכרים לצרור אותנו, חלילה... להפר לעקור ולבטל כל מיני מחשבות ועצות אלה, שזכרם יישאר רק לדיראון-עולם בדברי ימי ישראל. ונצח ישראל ייכון ויקום לעד כימי השמים על הארץ ברוממות ישועתנו השלמה" (חלק מכרוז שכתב מו"ר הרצ"ה קוק, כ' טבת תשל"ז).

53. "ויתורים שכאלה... יהיה חס ושלום החילול השם הכי גדול, מה שלא היה בכל הדורות ובכל הזמנים, כי סוף סוף לא מצינו לאומה בתור אומה כפירה פעם בגלוי לא רק על כל התורה אלא אפילו על חלק של התורה, וארץ-ישראל שקדושתה תופסת החלק הכי חשוב שבתורה, אם אנחנו נוותר על חלקה הכי גדול, אז יוצא שהאומה בתור אומה כופרת בגלוי לכל הפחות בחלק מסוים של התורה ח"ו" (הרב משה אביגדור עמיאל, עמדת רבנים בפולמוס חלוקת הארץ (תרצ"ז), הרב ד"ר איתמר ורהפטיג, תחומין ח"ט, עמ' 269).

54. "יש לנו ספר תורה קדוש אשר נאמר עליו תורת ד' תמימה, ואם חסרה אות אחת הרי זה פסול מקדושתו. יש לנו גם ארץ אשר גם עליה נאמר כי קדושתה היא כשכל ישראל עליה. רק אנשים אשר להם העוז המר לקרוע גזרים מתורתנו התמימה והקדושה, הס-הם אשר ירהיבו בנפשם לקרוע גם את ארצנו לגזרים. אבל אנחנו, המוסרים נפשנו על כל אות ואות ועל כל מנהג שבישראל, לא נוכל בשום אופן להסכים לוותר אפילו על צעד ושעל אחד מארצנו הקדושה" (חידושי הגאון רבי מנחם זמבה הי"ד, סי' נד. נאמר בשנת תרצ"ז).

55. בעת שיחה שנערכה בביתו של מו"ר הגר"א שפירא עם בחורים צעירים משיבת מורשה בחודש אלול תשס"ה, ביקשתי מהרב לומר מספר דברי חיזוק לבחורים אלו, שרבים מהם היו בגוש קטיף. הרב אמר על אירועי הקיץ: "אין דברים יותר כואבים מאלה, ההרגשה שלנו הייתה נוראה. אתם יודעים מה האחריות שלכם היום? מה שאני טוען זה שמי שהיה שם הוא חייב פי שניים ושלוש...

גם השנה, בתפילות שהתפללתם על הנערים הקדושים⁵⁶, זכיתם להיות שותפים להגברת האור, הצדק והקדושה בעולם. אמנם, לצערנו, הפעם התפילה לא התקבלה כפי שהיינו רוצים, אבל זכיתם לפעול עבור הקודש בעולם, וכי יש שכר גדול מזה? !

מי שזוכה לבכוח בתשעה באב, בכי אמיתי, בכי של שייכות לכלל ישראל – זה עצמו השכר הכי גדול. הוא זוכה להרגיש משהו מהכאב הכללי, להקל במשהו את צערה של השכינה⁵⁷. הוא זוכה לקחת משהו שנשאר אצלו. כשם שהמבקר את החולה נוטל

זה שונה, יש כוח, אתם לא יודעים מה הכוחות שלכם. אתה רואה את חברך קטנצ'יק לכאורה, אבל הרוחניות שלו עצומה מאוד. מי שראה את התקלה, את הבושה, יודע שזה נותן לו כוחות, מן השמים נתנו לו לראות את התקלה הגדולה הזאת כדי שייתן לו כוחות, יש סייעתא דשמיא. נשאל הרב: ומה לגבי האמונה בתפילה כפועלת? הרי אנשים האמינו והתפללו? ענה הרב: יש למישהו חוזה עם הקב"ה שכל תפילה מועילה? ! כלל ישראל עומד על התפילה, יש חוזה כזה, אבל אין חוזה שכל תפילה יקבלו. כנראה מן השמים רצו, ועצם הדבר שזה בא מן השמים זה מחזק משהו. אי אפשר לומר: "נו, ביקשתי – תן לי". אמנם הבקשה עצמה היא דבר רוחני, אם הוא זוכה במצב כזה שיתפלל על עשוקים – זו מדרגה רוחנית. מן השמים יעזרו. והוסיף שכיון שהוא מאמין בכוח התפילה הוא מבקש מהבחורים שיתפללו לרפואתו" (עלון ישיבה קטנה מורשה, עריכת השיחה: ר' עודד מילר, ירושלים, חשון תשס"ו).

56. הדברים נאמרו במהלך מבצע "צוק איתן" ברצועת עזה, שהחל מיד עם סיומו של מבצע "שובו אחים", בעקבות חטיפתם ורציחתם של שלושת הנערים גלעד שאער, נפתלי פרנקל ואייל יפרח הי"ד, תמוז תשע"ד.

57. "אכתוב לכם מעשה שאירע קרוב לזמננו והועתק מכתב המקובל הר"ר שלמה הלוי אלקביץ שהיה מתחבר בבית של רבנו בתי"י ופועל עליו רוח הקודש. וזה נוסח הכתב, דעו לכם כי הסכמנו החסיד נר"ו ואני עבדו ועבדכם מהחברים לעמוד על נפשנו ליל שבועות ולנודד שינה מעינינו. ותודה לאל כן עלה בידנו כי לא הפסקנו רגע, רק אשר תשמעו ותחי נפשכם... ובעת שהתחלנו ללמוד המשנה ולמדנו שתי מסכתות, זיכנו בוראנו ונשמע את קול המדבר בפי החסיד נר"ו, קול גדול בחיתוך אותיות, וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים. והיה הנעימות רב, והקול הולך וחזק, ונפלנו על פנינו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא. והדיבור ההוא מדבר עמנו והתחיל ואמר: 'שמעו ידידי המהדרים מן המהדרים, ידידי אהובי שלום לכם, אשריכם ואשרי ילדתיכם, אשריכם בעולם הזה אשריכם בעולם הבא, אשר שמתם על נפשכם לעטרני בלילה הזה, אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפתות, ועתה החזרתם עטרה ליושנה. התחזקו ידידי התאמצו אהובי שמחו ועלצו. ודעו כי אתם מביני עליי, וזכיתם להיות מהיכלא דמלאכא, וקול תורתכם והבל פיהם עלה לפני הקב"ה ובקע כמה אווירים וכמה רקיעים עד שעלה, ומלאכים שתקו ושרפים דממו והחיות עמדו וכל צבא מעלה להקב"ה שומעים את קולכם. והנני המשנה הא' המייסרת את האדם באתי לדבר אליכם, ואם הייתם עשרה הייתם מתעלה יותר ויותר. אבל עם כל זה נתעליתם, ואשריכם ואשרי ילדתיכם ידידי אשר נדדתם שינה מעיניכם, ועל ידיכם נתעליתי הלילה הזה, ועל ידי החברים אשר בעיר הגדולה עיר ואם בישראל. ואין אתם כאותם השוכבים על מיטות שן שינה שהיא אחד משישים במיתה, וסרוחים על ערסותם, ואתם נדבקתם בה' והוא שמח בכם. לכן בניי התחזקו ואמצו ועלצו באהבתי בתורת ביאתי. ואילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער

אחד משישים בחוליו (בבא מציעא ל, ב), כך כשאתה מצטער עבור כלל ישראל אתה נוטל אתך משהו מהצער האיום של כנסת ישראל⁵⁸, משהו מההתמודע הקולקטיבי של האומה, ואז אשריך וטוב לך. לכן, יתקיים או לא יתקיים, אלו כבר פרטים. אתה תבקש גאולה! גם אם לא ניגאל עכשיו, אתה תבקש! תהיה שייך לתביעת האמת הזאת, לבקשת קרבת השם הזאת, ובעזרת השם נזכה בקרוב ל"מלאה הארץ דעה את ה', כמים למים מכסים" (ישעיהו יא ט).

אשר אני שרויה בו, לא הייתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיהם בזכרכם כי בסיבתכם אני מושלכת בעפר, לכן חזקו ואמצו ועלצו בני ידידי המהדרים ואל תפסיקו הלימוד, כי חוט של חסד משוך עליכם ותורתכם ערבה לפני הקב"ה. לכן עמדו בני ידידי על רגליכם והעלוני, ואמרו בקול רם כיום הכיפורים, ברוך שם כבוד כו'. ועמדנו על רגלינו וקטרי חרצינו משתרין ואמרנו בקול כאשר נצטוונו. וחזר ואמר, אשריכם בני, שובו אל לימודכם ואל תפסיקו רגע, ועלו לארץ ישראל, כי לא כל העתים שוות, ואין מעצור להושיע ברב או במעט, ועיניכם אל תחוס על כליכם, כי טוב הארץ העליונה תאכלו, ואם תאבו ושמעתם טוב הארץ ההיא תאכלו. לכן מהרו ועלו, כי אני המפרנסת לכם ואני אפרנסכם, ואתם שלום ובתיכם שלום וכל אשר לכם שלום, ה' עוז לעמו יתן כו'. את כל הדברים האלה דיבר אלינו ושמעה אוזנו, ורבות כהנה וכהנה מענייני החכמה, כמה וכמה הבטחות גדולות, וכולנו געינו בבכייה מרוב השמחה. וגם בשומענו צרת השכינה בעוונותינו וקולה כחולה המתחננת אלינו. ואז נתחזקנו עד אור הבוקר ולא פסק גרסא מפומנא בגיליה ורעדה" (ספר השל"ה הקדוש, מסכת שבועות, פרק נר מצוה (ה), סיפור דברי המגיד לבית יוסף בעניין מעלת תיקון ליל שבועות).

58. "אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך! ואמרתי לו: מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עובדי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפילה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלושה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך – מתפלל תפילה קצרה. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלוש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישאל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג, א).

עולם־שנה־נפש לאור ראשית השנה

לימדונו רבותינו בעלי הקבלה ובעלי המחקר, כי כל בן אנוש נתון תמיד בתוך שלושה ממדים, אשר אין הוא יכול "להתבונן עליהם מן הצד", משום שכל עצמו של האדם פועל הנם ונפעל מהם. ממדים אלה הם: המקום, הזמן והנפש האנושית, שנקודתה העצמית היא הרצון המתגלם בבחירה החופשית (בלשונו של ספר יצירה גורמים אלו נקראים: "עולם, שנה, נפש").

כיום יודעת הפסיכולוגיה לומר כי שלושת אלו הנם מרכיבי התודעה של האדם, אשר היא ראי הנפש². מבט מעמיק יותר יזהה הקבלה בין חלקיה השונים של נפש האדם – נפש, רוח ונשמה, לבין מרכיבי התודעה האנושית – מקום, זמן, נפש.

נפש האדם, כמחזור החיים החומרי הנמוך, מכוונת כנגד "המקום", שהוא שדה התרחשות המאורעות בפועל. הרוח, כמקשרת בין הנפש הנמוכה לנשמה הגבוהה, מכוונת כנגד ממד הזמן, שהוא כוח התנועה המוציא את היש מן הכוח אל הפועל ומביא אותו ממצב "נמוך" למצב "גבוה". נשמה, כיסוד רוחני נבדל, כנגד "נפש" (רצון), התוכן העילאי שכל המציאות משמשת כמצע להתגלותו.

לאחר שהבנו את חשיבות מרכיבים אלו לגיבוש תודעתנו, נבקש להתחקות אחר קשרי הגומלין שביניהם, וזאת על־ידי התמקדות בעניין ראש־השנה בקצרה.

אם נתבונן במקום שבו מוזכר ראש־השנה בתורה הרי שישנה כאן תמיהה גדולה, משום שאין הוא נזכר בתורה בשם זה כלל, כי אם "שבתון זיכרון תרועה מקרא קודש" (ויקרא כג יד) – כלומר: התורה, בבואה לציין את התוכן המיוחד של היום, נוקטת במאפיין מקטגוריית הנפש (זיכרון, וכאן במובן של פקידה, קרבה וחיבה) ולא מקטגוריית ציר הזמן (ראשית השנה).

* פורסם בשבועון למרחב, 144, מרחבים, תשס"ח.

1. ספר יצירה ו: א, ור' כוזרי ד: כה.
2. הברכה הראשונה מבין הברכות הפרטיות שמברך האדם בתפילת שמונה־עשרה היא ברכת הדעת, וכדברי חז"ל (עירובין יט, א): "אם אין דעת, הבדלה מניין?" כלומר: הגורמים המעצבים את התודעה הם החשובים ביותר, ועליהם יש לבקש בראשונה מאת ה' בתפילתנו.

ואולם, במקום אחר לגמרי ובהקשר אחר מוזכר המונח "ראשית" בתורה כמתייחס לשנה, וזאת דווקא בעניין מעלת ארץ-ישראל. וכך אומרת התורה (דברים יא יב): "... ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה: תמיד עיני ה' אלהיך בה מְרִשִּׁית השנה ועד אחרית שנה". מסביר שם רש"י: "מרשית השנה – מר"ה נידון מה יהא בסופה". כלומר: רק אגב הדין במעלת ארץ-ישראל נודע לנו שראש השנה הוא יום הדין. לא זו בלבד, אלא שרש"י מוסיף ומציין שם: "אשר ה' אלהיך דורש אותה..." – כביכול אינו דורש אלא אותה, ועל-ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה".

כלומר, כל הדין של חו"ל (וכפי שייסד הפייט ב"ונתנה תוקף" על סמך דברי הגמרא "ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב...") הוא מכוח מה שמתרחש בארץ-ישראל. אין זאת כי אם גילוי מילתא על הקשר העצום שבין נחלת ה' למועדי ה' (הרחבת הדברים בעומק נמצאת בספר הכוזרי מאמר ב, בסוגיית קו' ה'תאריך).

כדי להבין את הדברים נתבונן בדברי הגמרא (ר"ה, טז, א):

אמר הקב"ה: אמרו לפני בראש-השנה מלכויות, זיכרונות ושופרות. מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה, ובמה? בשופר.

כלומר: תוכנו המיוחד של יום ר"ה אינו הדין מצד עצמו, כי אם המלכת הקב"ה³. רק מכוחה של מלכות מגיעים הדין, בבחינת "מוראה של מלכות", והפקידה על העוונות, "כי את אשר יאהב ה' יוכיח, וכאב את בן ירצה" (משלי ג יב).

שלושת מרכיבי התודעה מכוונים כנגד שלושת מרכיבי עבודת היום. מלכויות – כביכול כנגד הצד "הנמוך", המקום, זירת ההתרחשות הכללית; זיכרונות – כנגד ממד הזמן ככוח הפועל במציאות ומקדם אותה אל ייעודה, "ויזכור ה' את בריתו", "וגם את נח באהבה זכרת"; ושופרות – כנגד נפש האדם הנתבעת ללא הרף ל"שפרו מעשיכם" ובזאת היא ממלאת את ייעודה, ובכך מופיעה מלכותו ה' על-ידי תיקון העולם.

ניתן לומר כי שלושת היסודות הללו (עולם, שנה, נפש) באים לידי מימוש והוצאה אל הפועל: בארץ-ישראל, כהופעת קדושת המקום (עולם), "כ"ארץ ה'", "נחלת ה'", "ארץ החיים"; בקדושת השבת והמועדים, כהופעת הקדושה בציר הזמן (שנה),

3. "... ור"ה הוא יום הדין, כי במה שהוא מלך העולם הוא בעצמו הדין על העולם, כי המלכות הוא הממשלה על העולם וממשלתו הוא מידת דינו..." (גבורות השם, פרק מו).

"ויקדשהו", "מקראי קודש", "שבתון"; ובעם ישראל ותורתו (נפש), שסגולתו המיוחדת היא "אלהים קרובים אליו", "וחוקים ומשפטים צדיקים". שנזכה להיות ראויים לכך במהרה בימינו, אמן.

לשמוע קול שופר

לקראת ר"ה תשס"ד, שיעור ד'

לעתים, נדמה לו למתבונן מהצד על עולמנו כי האדם חי לו בעולם החושים ותר אחר עניו. הולך הוא בשרירות לבו, רק רע כל היום. נצמד הוא לגילויים היותר חיצוניים של החיים – כבוד, כוח, יוקרה, וגם כאשר עוסק הוא בענייני רוח – מחשבותיו כה ספוגות בחומרניות ובנטפיה, עד כדי "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם..." (במדבר טו ט)

והאלהים קורא אל האדם: "אֵיכָה?!" (בראשית, ג ט) – היכן העצמיות שלך? היכן היא אותה הפנימיות הזכה? "והאלהים עשה את האדם ישר" (קהלת ז כט), איכה הפך "צלם אלהים" ל"צלם בהיכל"?!

ובאומה בכללה, "מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים" (ישעיה א כא) "ויקן למשפט והנה מְשַׁפָּח, לצדקה והנה צעקה" (שם ה ז)

ובעולם – "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ..." (בראשית, ו', יב'), "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו..." (שם ו ו)

היש תקווה לאדם? לישראל? לעולם? חומות של ייאוש נוצרות בנפש, מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים... (פסחים פה, ב) ולפתע, נשמע הקול: תקיעה, שברים־תרועה, תקיעה...

"אנו עמך ואתה מלכנו", "הס קטגור וקח סניגור", "חטאנו צורינו סלח לנו יוצרנו..." מנסר בחללו של עולם קול גדול.

והקול – מנשא ומרום, מזכיר ומבאר, מאיר ומסביר, מגלה ומראה – כי לא כזה הוא – האדם, ישראל, העולם.

קורא הוא השופר: "שפרו מעשיכם בית ישראל!" (רמב"ם, הל' תשובה ג: ד) – מעשיכם הם הטעונים שיפור, אולם עצמיותכם – "כולך יפה רעייתי ומום אין בך" (שה"ש ד ז). והאמון והאהבה – הולכים וזורחים מחדש.

מתגלה כי כל החושך, הרשעה והבערות, נמצאים אך ורק עקב "המלך הזקן והכסיל" (ר' קהלת ד יג), "שאור שבעיסה" (ברכות יז, א), יצר־הרע.

"הנני!" "הנני!" עונה האדם־אברהם (בראשית כב יא). "אל תשלח ידך אל הנער" (שם כב יב), משיב האלהים, "כי לא יהיה עוד מבול לשחת הארץ" (שם ט יא).

והמחיצה הולכת ונסדקת, הולכת ונבקעת – תקיעה, שברים, תקיעה...

והאדם הולך ונטהר – מחשבותיו מזדככות, ננסכת בו רוח אמונה והיא מעמידתו על רגליו מחדש – כביום היוולדו – מים טהורים נזרקים עליו, רוח חדשה נִפְתַּח בו, לב בשר ניתן לו – לב בשר (ע"פ יחזקאל לו כו).

"אף הקב"ה מטהר את ישראל..." (יומא ח: ט) – תקיעה, תרועה, תקיעה... – נפלה החומה... (לנתיבות־ישראל ח"ב, עמ' קטו)¹.

מופיעה הרעות ממקום סתרה – מלכם לפניהם וה' בראשם (מיכה ב יג), תם עוונה של בת ציון לא יוסיף להגלותה (איכה ד כב). יושבת ציון – צהלי ורוני, כי גדול בקרבך קדוש ישראל (ע"פ ישעיהו יב ו), כי נחם ה' ציון נחם כל חורבותיה (שם נא ג). חבש ה' את עמו ומחץ מכתו רפא (שם ל כו).

"ובכל ארץ אחוזתכם – גאולה תתנו לארץ..." (ויקרא כה כד)

1. ר' שיחות הרצ"ה – ארץ־ישראל, עמ' 39 (תשס"ה), "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", ובדברי מרן האור־שמה – "סר פחד השבועות" (התפרסם בכתב עת התור, ג, ירושלים, תרפ"ב ובספר התקופה הגדולה, עמ' קעה).

ני קדוש היום לאדונינו

שיחה עם כניסת ראש השנה (תשע"ה)

זמן מעבר, אנו מתכוונים להיפגש עם "זה היום תחילת מעשיך", "מקדש ישראל ויום הזיכרון". "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" – "כי כל זמן מאיר בתוכנתו" (אגרות-ראי"ה ח"ב, עמ' לז¹). "בתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים..."

בראש השנה ישנן שתי בחינות מחולקות. מצד הקב"ה ומצדנו (כנסת ישראל, שהיא הופעת הקב"ה בעולם. שהרי "אין מלך בלא עם"). מצד הקב"ה – ההמלכה, ומצדנו – הביטול, הענווה וההתכללות בכלל.

וגם היום הזה, בהלכותיו וארחותיו, מחולק לשתי בחינות, לשני מקורות, תורה שבכתב ותורה שבע"פ². מדאורייתא – מתי יחול, מדרבנן – נמסרה לנו מהותו של היום כיום הדין.

משך החג: מדאורייתא – יום אחד, מדרבנן – שני ימים (ולא בתורת ספק) – "יומא אריכתא". ביום הראשון – "אל מסתתר", כתר; ביום השני – "ה' בחכמה יסד ארץ". "מרחוק ה' נראה לי..." (ירמיהו לא ב)³

הלכות התקיעה – כמה תוקעים מדאורייתא וכמה מוסיפים מדרבנן, תקנת רבי אבהו⁴, השל"ה⁵, עד ימינו אנו.

"אחת דבר אלהים, שתיים זו שמעת⁶" (תהלים סב יב).

למלך, אומר המהר"ל מפראג, יש שתי בחינות מחולקות – המנהיג והנבדל⁷.

* דרשה בער"ה תשע"ה – תהא שנת עת הקץ, ושוב בשנת תשע"ו – תהא שנת עלייה וצמיחה.

1.

ור' דרך השם ח"ד ז: ו.

2.

ר' אורות התורה א: א.

3.

ר' הסבר אצל הרב ראובן ששון, טללי חיים – אלול תשרי, עמ' קכג.

4.

ר"ה לג, ב ובמחלוקת הרמב"ם (הל' שופר ג: ב) ורב האי גאון (אוצר הגאונים ר"ה, עמ' 60-86).

5.

לתקוע מאה קולות (של"ה רכ, ב, א) כי נזכר כבר בערוך, ערך ערב, בשם הירושלמי והובא בתוס' ר"ה לג, ב, וכן הובא בראב"ה ושיבולי הלקט והאר"י סידר כוונות על פיו).

6.

ר' שיחות הרצי"ה על התורה, הקדמה לספר בראשית, ספריית חוה, בית-אל.

7.

ור' נצח ישראל, פרק ח, שם מונה דברים נוספים ששייכים במלך.

מושג הבריאה העברי – "מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", "ההעדר קודם להוויה", "בכסה ליום חגנו", "זיכרון ליום ראשון" – מעשה בריאה תמידי⁸.

ועל כן, יש בזמן זה חזרה לנקודת ראשית, ובו ב' בחינות:

אסיפה וחזרה לשורש, ובסוף אפיסה.
התהוות, והוויה⁹.

וכנגד בחינות אלו מכוונות גם תקיעות השופר: תרועה – לשון פירוד והתפוררות, ותקיעה – לשון איחוד ואיחוי¹⁰.

התקיעה – מסמלת את המגמה והיעד – העולם. "מלכותך מלכות כל עולמים". ובאמצע, מצב הביניים, שברים – מסמל את הזמן, את התהליך, שנה, יציאה מהכוח אל הפועל. והתרועה – את האדם, שהוא ישות מוסרית ומהותו לעולם ב"שפר מעשיך" – קאי...

שברים-תרועה באים יחדיו, כאשר הדין מוקף בשני חסדים, תקיעת הראשית ותקיעת האחרית¹¹. תקיעת הראשית – כנגד "מה לפניך ומה לאחור", "בטרם כל יציר נברא", "ה' מלך" (בעבר). הדין – כנגד נקודת הראשית של העולם. שעלה במחשבה לברוא במידת הדין. תקיעת האחרית – ששיתף עמה את מידת הרחמים.

המקום, הזמן והאדם – אלו הם שלושת נדבכי היסוד של המציאות¹², ושלושתם מכוונים כנגד שלוש הברכות המיוחדות שתיקנו חז"ל: מלכויות – עולם (מקום), זכרונות – שנה (הזמן), שופרות – נפש (אדם)¹³.

"לשנה טובה ניכתב וניחתם, בספרם של צדיקים גמורים, לאלתר, לחיים טובים ולשלום".

8. ר' דרך אמונה, ביאורי הרב הנזיר לאמונות ודעות, ח"א, עמ' קמ-קסג, אריאל, תשע"ב.
9. עניינים אלו מכוונים גם כנגד יסוד הבחירה חופשית והיתכנות של ביטול הבחירה מרצון.
10. ר' מקורות לכך בפניני-הלכה – ימים נוראים, עמ' 73.
11. וסדר תשרי"ת מכון כנגד שבע ספירות תחתונות – חסד, גבורה, מלכות, רחמים (תפארת – ו"ק).
ור' קול הנבואה, עמ' רמה-רמט, ירושלים, תשס"ב.
12. ר' לעיל במאמר: "עולם, שנה, נפש – לאור ראשית השנה".
13. תוספת שנאמרה בער"ה תשע"ו: "כידוע, שנת תשע"ו הבעל"ט היא שנת שמיטה וע"כ כדאי לכוון בברכת שהחיינו בקידוש הלילה גם על חלות מצוות השמיטה ומעלת שנת השבע מבחינה רוחנית".

מאשפ"ת ירים אביון

דרשה לראש־השנה (תשפ"א)

תשפ"א – מאשפ"ת ירים אביון. בשם החת"ם סופרי ישנם דברים על שנת ה'תשפ"א כשנת גאולה.

קדושה כפולה – קדושת שבת וקדושת יום הזיכרון².

"תקעו בחודש שופר, בכסה ליום חגנו, כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב" (תהלים פא ד-ה).

יום ההמלכה של הקב"ה.

הלבנה – נסתרת, דומה לכנסת ישראל (סוכה כט, א) שבעולם הזה היא מכוסה. גם הנוכחות האלהית בעולם, "הן אתה אל מסתתר", עולם – לשון העלם. "מלכותך מלכות כל עולמים" (תהלים קמה יג).

אם בכל שנה קשה לנו לראות כיצד כל העולמים השונים והסותרים הם הופעה אחת, באה שנת הקורונה (כתר בלע"ז³) ומראה לנו כיצד כל העולם כולו הוא ב"אחדות הכוללת"⁴. דומם, צומח, חי, אדם, עולם – כולם קשורים אחד בשני.

"ועל המדינות בו ייאמר..."

וכל העבודה ביום כפול זה, בסוד "בתוך עמי אנוכי יושבת" (מלכים ב' ד יג)⁵. לגלות את מלכות ה' בעולמו, לתקן עולמו – להיטיבו ברוח ובגשם. לקומם את מדינת ישראל בהתאם לתפארת ישראל⁶.

* דרשה ב"מניין חצרות" ברחובה של עיר בעת מגפת הקורונה, ליל ר"ה, היה תהיה שנת פלאות אראנו.

1. עה"ת, בחוקותי, עמ' פו, מכון חת"ס, ירושלים, תשס"ז: "כי א' עם תש"ף אותיות אשפת, כי מאשפות ירים אביון, אם היא בתכלית ההשפלה, בחינת אשפת, אז ירים קרן לעמו..." ע"ש.

2. יום א' דר"ה חל בשנה זו ביום שבת קודש.

3. Crown.

4. אורות הקודש ח"ב, עמ' שפז-תמו.

5. זוהר ח"ג רלא, א.

6. לייחד זעיר אנפין עם מלכות.

"ויהי היום" (איוב א' ו) – גם השטן בא להתייצב, ביום זה מתברר שהרע כפוף לבורא והכל עבדיו. גם המלחמות, גם המחלות, גם המגפות, גם המשברים, הכול פועל אלהי.

"ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור" – והשנה במיוחד, איזו עקדה, עקדת מצוות. "אל תשלח ידך". אל תתפלל ברוב עם, אל תעבוד את ה' כפי שחשבת, אלא כפי שה' רוצה. מסירות נפש עצומה של עם ישראל על קיום המצוות – מניינים, שופר, יום הכיפורים, סוכה.

"אני ישנה ולבי ער" (שה"ש ה ב).

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, אני ישנה מן המצוות, ולבי ער לגמילות חסדים. אני ישנה מן הצדקות, ולבי ער לעשותן. אני ישנה מן הקרבנות, ולבי ער לקריאת-שמע ותפילה. אני ישנה מבית-המקדש, ולבי ער לבתי-כנסיות ובתי-מדרשות. אני ישנה מן הקץ, ולבי ער לגאולה. אני ישנה מן הגאולה, ולבו של הקב"ה ער לגאולני. (שה"ש רבה ה: ב)

הבריאה היא עצם הדין, ההחלטה לתת קיום ומציאות, וכאן סוד השופר – יודעי תרועה – לכרוך את מידת הדין עם פשוטה שלפניה ופשוטה שאחריה. הרע לא פועל בעצמו. יש מיתוק. יש פורים לפני קורונה⁷ ויש פורים אחרי קורונה. מתרחשים תהליכים נסתרים ופנימיים עמוקים שאיננו יודעים עדיין לאן יובילו וכיצד יבשילו. אך הקב"ה דיבר טוב על ישראל, ואנו בסתר המדרגה – ממליכים את ה'.

מדברים על כך שאנו צפויים לעלייה המונית לארץ עם שוך הקורונה. המיליון הנוסף הוא לא מיליון "רגיל", זהו המיליון של "רוב יושביה עליה".

ואנו מתרוממים לחזון הנישא של "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי..."⁸

והשנה במיוחד לשמות, ולא להיעצב. להיות שם בשביל הזולת.

צריך לדעת ש"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא" (ברכות נח, א). אם ח"ו הקטגור ירצה בבוקר לקטרג על שונאיהם של ישראל, הוא לא ימצא את כל העוונות שנעשו השנה, משום שכל הפקידים שלו היו ב"בידוד" וכל השלוחים שלו נמצאים ב"סגר"

7. מגפת הקורונה פרצה בישראל מיד אחרי פורים תש"פ.

8. ולשיטת החינוך, מצוות בניין הבית נוהגת רק כאשר רוב יושביה עליה (מ"ע צה).

ולא מורשים לצאת ממנו, כמו שאנחנו נמצאים בסגר ובבידוד, וזה עצמו יזכה את כולנו⁹ לשנת שלום ובריאות, שנת עלייה, שנת שבה תרום קרן ישראל עמך, שנה שבה תרום קרן משיחך.

חדוות ה' היא מעוזנו, קדוש היום לאדונינו...

"ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו..."

לשנה טובה נכתב וניחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום.

יום שניית העשור

ליום־הניפורים

התנועה והמנוחה

אם נתבונן על העולם שבו אנו חיים. נוכל לזהות שני מצבים עיקריים המאפיינים אותו בכל עת, והם: התנועה והמנוחה.

גרמי השמים נעים וזזים במרחב, מקיפים ומוקפים, אולם למרות התנועה המתמדת, החוויה האנושית היא של יציבות וקיום, "כימי השמים על הארץ" (דברים יא כא), "והארץ לעולם עומדת" (קהלת א ד).

גם בממד הזמן קיימת חלוקה כזו. לחלק של התנועה שייך היום ולחלק של המנוחה – הלילה.

גם בחייהם של בני האדם ישנם זמנים של תנועה ועשייה, "ששת ימים תעבוד" (שמות כח), וישנם זמנים של מנוחה ושבתה, "וביום השביעי שבת" (שם לא יז), "וביום השביעי, שבתון שבת קודש" (ויקרא כג ג).

על מנת להיווכח בתועלתה של התנועה לקידומם של החיים לא צריך להעמיק חקר, משום שהתנועה היא יסוד החיים. נוכל לומר באופן כללי כי אכן "הכול – נע".¹ החל מגרמי השמים וכלה ביצורי תבל. אפילו החומר עצמו, במבנהו האטומי המבוסס על תנועת האלקטרונים סביב גרעין האטום, מעיד על כך שהתנועה היא יסוד המציאות.

אכן, בתיאור זה "אין כל חדש", משום שאכן "תחת השמש" התנועה היא יסוד החיים. "וזרח השמש ובה השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם, הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הרוח" (קהלת א ה-ו), "יצא אדם לפעלו ולעבדתו עדי ערב" (תהלים קד כג).

* נכתב אלול תשס"ז.

1. ובשפת הקדמונים: "כל חי מתנועע" – ר' אברבנאל לבראשית א כד, לשם, מגן-אבות לרשב"ץ פרק ה, לשם שבו ואחלמה, הקדמות-ושערים ז: ד, תורת הפילוסופיה לרב שלמה גורן, האידרא רבה ומשכל, תשע"א, עמ' 87; שם, עמ' 87-90.

משמעותה של המנוחה

אך מהי תועלתו של המצב השני שבו נמצא את עולמנו – זמן המנוחה? לכאורה, זהו בזבוז זמן משווע, וכי לא הייתה האנושות מתפתחת בקצב יותר מהיר אם לא הייתה צריכה להקדיש פרקי זמן רבים כל־כך למנוחה ולצבירת כוחות? כך, אכן, חשבו הרומאים הפגאניים על היהודים בזמן העתיק, שמדובר בעם של בטלנים, המעבירים שביעית מחייהם בבטלה².

בתשובה לשאלה זו נראה כי במבט יותר פנימי, דווקא מצבי המנוחה הם המהווים את היסוד לכל מצבי התנועה שבחיים, הבאים בעקבותיהם.

על מנת להבין דבר זה, נתבונן בשני צדדיה השונים של המנוחה. ראשית, למנוחה ישנו צד גלוי, צד "טכני", שערכו הוא פרקטי, מעשי, המשמש לצבירת ואגירת כוחות לקראת המשך הפעילות.

אך למנוחה ישנו גם צד עליון יותר. המנוחה מבטאת את הקביעות ואת היציבות, ועל כן היא גם מבטאת את השלמות הסופית. "צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (ברכות סד, ב). המנוחה היא, אם כן, הופעת התכלית הכללית, המטרה שבעבורה נעשתה כל העבודה המעשית שקדמה לה.

כתוצאה מהופעת המטרה מתרחש תהליך המעניק לכל אשר קדם לו את משמעותו ומגמתו, משום שכל אותם פרטים קטנים, כל אותם המעשים שהיו רק נקודות סתמיות על פני המרחב, מקבלים למפרע משמעות מחודשת והופכים להיות קו בעל מבנה ברור של התחלה, אמצע וסוף. כך נוצרת יכולת להתבונן על העולם במבט עליון יותר – לא מבט נקודתי כי אם מבט קווי, וכך קו ועוד קו יוצרים מרחב ונפח, ובמנוחה הבאה כבר נוכל להתבונן על עולמנו בתלת־ממד. וכך הולך העולם ועמו

2. ר' אצל יוסף בן מתתיהו, נגד אפיון, מאמר שני, פרק ב. גם הפילוסוף הרומי סנקה טען לגבי היהודים: "שמנהגם אינו מועיל, שכן על ידי הנהגת יום מנוחה אחד כל שבעה ימים, הם מפסידים בבטלנות כמעט שביעית מחייהם... בינתיים, המנהגים של העם המקולל הזה זכו להשפעה כזאת שהם עכשיו מקובלים בכל רחבי תבל. המנוצחים נתנו חוקים למנצחיהם..." (הדברים נכתבו בחיבורו האבוד De Superstitione, והם מצוטטים אצל אחרים) וברוך ה' שנפרע מרשע זה עוד בחייו וכך עלתה לו שללא משפט נצטווה על ידי שחיק טמיא, נירון קיסר, להתאבד יחד עם אשתו, כן יאבדו כל אויביה ה'.

נקודת המבט על מאורעות השעה ומתעלים עד למבט העמוק של חשיפת העולם הרוחני הקיים בשורשו של העולם הגשמי ומובילו ליעדו ולמטרתו³.

יום הכיפורים - יום שניתת העשור

הלכות צום יום-הכיפורים נקראות בלשון הרמב"ם הלכות שביתת העשור (העשירי בתשרי). משמעות ביטוי זה היא שביום-הכיפורים ישנה לא רק שביתה ממלאכה, אלא גם שביתה מצורכי החיים הבסיסיים ביותר.

שביתת שבת באה להשאיר את האדם במצב של מנוחה, למען יהיה פנוי לספוג את קדושת היום. שביתת יום-הכיפורים מתרחבת עד שהיא מקיפה גם את השביתה מן המאכל, למען יתמיד האדם להימצא בגובה המקודש של היום הקדוש הזה⁴.

יום-הכיפורים הוא יום שביתה כללי. שביתה מצורכי החיים הבסיסיים ביותר של בני האדם – אכילה, שתייה, רחיצה, נעילת מנעלי עור. כמו כן, ביום-הכיפורים אנו נאסרים גם ביחסי אישות ועינוג הגוף בשמנים שונים. שביתה זו היא המכשירה אותנו להיות שייכים אל הקביעות, אל היציבות שמעל זרם החיים הסואנים. אנו עוסקים בהיטהרות "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהַרְוּ" (ויקרא טז ל).

משמעות המילה "כפרה" בעברית היא: הסרה, סילוק, העברה⁵. באמצעות ההגעה אל יום המנוחה האמיתי, מנוחה מכל מסיחי הדעת, ניתן להעביר ולסלק את כל אותם מעכבים חיצוניים המפריעים לנו למלא את תפקידנו הטבעי, ואזי זוכים אנו להיות זכים וטהורים:

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲשֶׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, לִפְנֵי מִי אַתֶּם מִטְהַרִּין, וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם, אָכִיכֶם שְׁבַשְׁמִים, שְׁנֵאמַר: "וַיִּזְרְקֵנִי עַלֵיכֶם מֵיִם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם" (יחזקאל לו כה). וְאֹמַר: 'מְקַנָּה יִשְׂרָאֵל ה'" (ירמיה יז יג) – מֶה מְקַנָּה מְטַהֵר אֶת הַטְּמָאִים, אֵף הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל. (יומא ח: ט)

3. ר' אורות הקודש ח"ב, עמ' תקל, שלמות והשתלמות, טו.

4. ע"פ מועדי הראי"ה, פרק ו' – יום הכיפורים, דרשת שבת-שובה בהיכל ישיבת מאה-שערים.

5. רד"ק בספר השורשים, מהר"ל בבארהגולה, באר רביעי.

ונסלח לכל עדת בני ישראל

דרשה בליל יום־הכיפורים

ברשות הרב שליט"א. בירכנו ברכת "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". מה המיוחד ב"זמן הזה"? "ימים יוצרו לו אחד בהם" (תהלים קלט טז), זהו יום מיוחד. "קץ מחילה וסליחה לישראל" (רמב"ם, הל' תשובה ב: ז).

"היום תטהרו" (ויקרא מז נ')

ישנה טהרה אנושית, וישנה טהרה אלהית. טהרה אנושית תלויה בפעולה; טהרה אלהית היא קביעת מציאות. הטהרה היא אלהית ומוחלטת וקרובה יותר לשיטת רבי על מהותו העצמית של יום־הכיפורים כיום כפרה מוחלטת (יומא פה, א), והשנה במיוחד ניתן לראות זאת ממש בעיני בשר.

כל שנה יכולנו לטבול במקווה בערב יום הכיפורים – ומי שלא טבל היה "מחוסר טבילה"¹. השנה כולנו טבלנו במקווה, "מקוה ישראל". חסידים מספרים, כמדומני על הרבי האמרי־יוסף מספינקא הי"ד (ושמא על רבו, הרבי מזידיצ'וב), שהיה נכנס ורוקד בתוך המעגל של חסידיו ואומר: "טבלתי במקווה של עשרה יהודים", "מקווה ישראל".

"אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" (תהלים צז יא) – סופי תיבות ר' עקיב"ה (כך נכתב שמו של רבי עקיבא בירושלמי). רבי עקיבא הוא זה שלימד אותנו: "אשריכם ישראל... לפני מי אתם מיטהרים, ומי מטהר אתכם, מה מקווה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל" (יומא ח: ט). והוא רבי עקיבא שלימד אותנו "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט יח) – זה כלל גדול בתורה" (ירושלמי נדרים ט: ד).

השנה, התאחדו הלימודים של רבי עקיבא יחדיו. "ואהבת לרעך כמוך" ו"מקווה ישראל ה'". "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה לו) – חייך קודמים לחיי חברך" (מחלוקת ר"ע ובן

* דרשה במניין חצרות ברחובה של עיר בימי מגפת הקורונה לאחר תפילת "כל־נדרים" בליל יוה"כ, שנת היה שנת פלאות אראנו.

1. אך לא מעבר לכך, שהרי הטבילה בערב יוה"כ היא רק מנהג ואינה חיוב גמור מעיקר הדין.

פטורי בספרא, פרשת בהר, סי' עה), אבל כפי שלימדו בעלי המוסר: "מותותיך לא קודמים לחיי חברך"².

קץ מחילה וסליחה

"ונסלח לכל עדת בני ישראל... כי לכל העם בשגגה" (במדבר טו כו), בכניסת יום הכיפורים הזדונויות נהפכות לשגגות מכוח תשובה מיראה, אך במוצאי יום הכיפורים הן נהפכות לזכויות מכוח תשובה מאהבה וקבלת עול מלכות שמים באהבה.

ישנם עניינים שבהם תופס הכלל הרוחני שלפיו ה"בדיעבד" שלנו זה ה"לכתחילה" של ריבונו של עולם. ישנם כמה עניינים כאלו במהלך הדורות³. למשל – תקנת ההפטרה עקב גזרה⁴, אמירת "שמע ישראל" בקדושה של מוסף – מפני הגזרה⁵, תקיעות לפני מוסף בר"ה ולא בשחרית⁶ – מפני הגזרה, ואח"כ תורת האר"י מצדיקה זאת⁷. הדלקת נרות חנוכה על שולחנו⁸, ולא בפתחי החצרות והבתים – מפני הסכנה. ואף על פי שבטלה הגזרה – לא בטל השינוי במהרה⁹.

בזמן בית המקדש הייתה עבודת כהן גדול במקדש במוקד יום הכיפורים. אך כמה אנשים היו שותפים לה בפועל? היכן "מקהלות רבבות אלפי עמך ישראל"? אמנם "הכוהנים והעם העומדים בעזרה היו כורעים" וכו', אבל רק הם, ומה עם כל ה"עם

2. ור' גם תניא, אגרת הקודש, טז: "ולא אמרו חייך קודמין אלא כשביד אחד קיתון של מים וכו' שהוא דבר השווה לשניהם בשווה לשתות להשיב נפשם בצמא, אבל אם העני צריך לחם לפי הטף ועצים וכסות בקרה וכחאי גוונא, כל דברים אלו קודמין לכל מלבושי זבח משפחה בשר ודגים וכל מטעמים של האדם וכל בני ביתו ולא שייך בזה חייך קודמין מאחר שאינן חיי נפש ממש כמו של העני שווה בשווה ממש..."

3. בטעם הדבר ר' צדקת הצדיק, קעח.

4. ר' אבודרהם, סדר שחרית של שבת, "לפי שגזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה, וכנגד שבעה שהיו עולין לקרות בתורה, תיקנו לקרות כ"א פסוקים בנביאים וכו'". וכן כתב בלבוש או"ח, סי' רפד.

5. בתקופת האימפריה הביזנטית בזמן המאה השישית לספירת העמים (ד'ר"ס-ד'ש"ס), הקהילות היהודיות נרדפו ונאסר עליהן לקרוא שמע ישראל בבית הכנסת. הפתרון היה "להחביא" את שמע ישראל ב"קדושה". מקור הדברים בספר האשכול לראב"ד השני (הרב אברהם ב"ר יצחק, אב"ד).

6. בבבלי (ר"ה לב, ב) ובירושלמי, באופן נוסף (ר"ה ד: ח).

7. לפי סדר עליית עולמות אבי"ע, ר' קול הנבואה, עמ' רמז הע' שיג (מהד' ג', ירושלים, תשס"ב).

8. שבת כא, ב.

9. דוגמה נוספת: הספק במניין התקיעות בר"ה – ר' מה שכתב הראי"ה קוק על ההשגחה האלהית שבדבר (טוב רואי, ר"ה, עג).

שבשדות" (ר"ה לה, א), או אלו שבדרך רחוקה או שאינם נמצאים בירושלים? אלא שמכוח הלב גם האיברים קיבלו חיים.

לאחר חורבן המקדש, עם הפסקת העבודה בפועל, כל יחיד ויחיד האומר את סדר העבודה נעשה ככהן-גדול. כל ה"עם שבשדות" הופכים לכהנים גדולים הנכנסים לפני ולפנים, כדברי הגמרא (תענית כז, ב):

אמר לפניו [אברהם אבינו לקב"ה]: ריבונו של עולם, תינח בזמן שבית-המקדש קיים, בזמן שאין בית-המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפניי – מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם.

אך מה יקרה לכל זה כשייבנה בית-המקדש במהרה? האם תתבטל אמירת "סדר העבודה"?

על סמך התקדימים שהזכרנו מקודם, ייראה לומר שלא תתבטל¹⁰, אלא רק יתבצעו בה תיקוני נוסח כדי להתאימה להווה. למשל: במקום "וכך היה אומר" – "וכך הוא אומר"¹¹. כמובן שכל הקינות על חורבן המקדש תושמטנה, אבל עצמו של סדר העבודה יישאר.

כלפי מה הדברים אמורים?

הרבה אנו שואלים עצמנו, "על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי הא"ף הגדול הזה..." (דברים כט כג). השנה, בתי-הכנסת ובתי-המדרש כמעט נעולים וסגורים בפנינו מפאת המגפה, מה שגורם לכך ש"מלא כל הארץ כבודו", "חכמות בחוץ תרצה ברחבות תתן קולה" (משלי א כ) ואף היושב בדד – קורא בשם ה' אל עולם. "אלהי בית-הכנסת" הפך ל"מלך העולם". אנו נתבעים לסגל לעצמנו מבט חדש ולהתכונן להמלכת הקב"ה על כל העולם כולו.

אנו יוצאים מ"מעיל הפרווה" של "מקדש המעט" (יחזקאל יא טז), עורגים להופעת מקדש מלך ובניין עיר מלוכה (ע"פ "לכה דודי"). "אחר כתלנו" (שה"ש ב ט). אל מסתתר.

10. וראיתי שכן כתב בפניני-הלכה – ימים נוראים, עמ' 265.

11. ר' בית-אלהים למבי"ט, שער היסודות, פרק ששים ואחד.

בעוד מספר דקות נזכה כולנו לייחד "ייחוד עליון" עם "ייחוד תחתון", לאחד את שמע ישראל עם אמירת בשכמל"ו. לחבר את קודש הקודשים עם קדושת ההיכל, העזרות וחצרות בית-השם, ומשם מתפשטת הקדושה לכל מרחבי העולם וחרון הא"ף ייהפך לפלאות אראנו, "פה אל פה אדבר בו" (במדבר יב ח), "ישקני מנשיקות פיהו" (ע"פ רש"י לשה"ש א ב), במהרה בימינו, אמן.

זמן שמחתנו

לקראת סוכות תשס"ח

בתוך מערכת המועדים בתורה תופס חג הסוכות מקום מרכזי ביותר, בהיותו שייך הן למערכת מועדי תשרי והן למערכת הרגלים. מרכזיות זו באה לידי ביטוי אף בשמותיו השונים של החג בתורה.

מצאנו בתורה שני שמות שבהם נקרא החג. האחד – חג הסוכות (ויקרא כג לד), והשני – חג האסיף (שמות לד כב). השם "חג הסוכות" שייך לתפקידו כזֶכֶר אקטיבי ליציאת מצרים ולמה שאירע בעקבותיה, "למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם" (ויקרא כג מג).

מהותו הנוספת של חג הסוכות בתור "חג האסיף" משייכת אותו למערכת הרגלים, שהם החגים הלאומיים, הבנויים על סדרי השנה החקלאית בארץ-ישראל ועל זמני ההתכנסות הציבוריים לצורך עבודת ה'.

אך מלבד שני תפקידים אלו, מצאנו ביחס לחג הסוכות הדגשה מיוחדת שלא נמצאת בתורה ביחס לאף מועד אחר, והיא הציווי המיוחד על שמחה בחג זה. וכך כותבת התורה (דברים טז יג-טז):

חג הַסֶּכֶת תַּעֲשֶׂה לךְ שִׁבְעַת יָמִים בַּאֲסֹפֹךְ מִגֶּרְנְךָ וּמִיֶּקֶבְךָ. וּשְׂמַחַת בַּחֲגֹךָ אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלֹּוִי וְהַגֵּר וְהִיתוּם וְהָאֱלֻמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. שִׁבְעַת יָמִים תַּחֲגֹלְהָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ וְהִיִּית אִךְ שִׂמְחָה. שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זָכוֹר אֶת פָּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בַּחֲגֵי הַשְּׂבָעוֹת וּבַחֲגֵי הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פָּנֵי ה' רִיקָם.

מעיון בפשט הפסוקים נראה שהציווי על השמחה קשור דווקא לאסיף. השמחה של היהודי הפשוט (אשר בזמן המקרא התפרנס, בדרך כלל, מחקלאות) ביבול המבורך שהניבה לו הארץ לאחר חודשי עמל ארוכים, לאחר ציפייה דרוכה וממושכת לראות האם יישא עמלו פרי אם לאו, גורמת להרחבת נכונותו לשמח גם אחרים בשמחתו, ועל כן בא הציווי לחלוק את ברכת ה' עם כל הקשורים אליו ועם התלויים בו.

אך מלבד טעם זה, נראה כי השמחה המיוחדת בחג בסוכות קשורה גם לתפקידו הנוסף של החג כחג האחרון והמסכם של חודש תשרי. השמחה, בהקשר לכך, מבטאת מצב שלם ואידיאלי. בחג הסוכות מגיעים לדרגת קדושה רבה אף יותר מיום הכיפורים, בהופעת קדושה עליונה היכולה להופיע גם במציאות הטבעית ואף הפשוטה ביותר, ולא רק במישורי החיים הנבדלים והנשגבים.

כדוגמה לכך נתבונן במצוות השינה בסוכה. בדרך כלל, אדם לא יכול לקיים מצווה כאשר הוא נטול דעת (זהו יסוד הכלל ההלכתי הפוטר שוטה מקיום מצוות¹), אע"פ כן, כאן אדם מקיים מצווה מדאורייתא כאשר הוא ישן! זאת משום הגדרת המצווה "תשבו כעין תדורו" (סוכה כח, ב) והעובדה שהסוכה מקיפה את הנמצא בתוכה, ומתוך כך מתקיימת המצווה, כביכול, מאליה. גורמי המקום והזמן משלימים את גורם הדעת האנושית, החסר.

ישנם שני אופנים להתבונן על מצוות השמחה בחג. אופן ראשון, להתבונן על השמחה כבת-לוויה לדבר אחר, מעיין תפקיד שְׁמֵשׁ בפני תוכן אחר, שהוא זה שצריך להיעשות בשמחה, כגון: חירות בפסח או קבלת תורה בשבועות. אולם בחג סוכות השמחה עצמה היא מהות החג²!

השמחה על הדבקות, שהיא עצם הקשר שבין ישראל לאביהם שבשמים, ממלאת את לבו של כל אחד מישראל ומתפשטת על סדרי חייו במשך שבעת ימים אלו. על כן, תיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה בתפילתנו בחג הסוכות את הביטוי "זמן שמחתנו" – כלומר: הזמן שהוא המקור להופעת השמחה בחיינו. גם השמחה הגדולה במעמד בית-השואבה (סוכה ה: א)³ היא חלק ממצוות השמחה בחג⁴. ניתן אף לומר על דרך הדרוש: "בחג – נידונין על השמחה... " "ושמחת בחגך, והיית אך שמח" (דברים טז יד).

1. ר' חגיגה א: א וע' אנציקלופדיה תלמודית, ערך חרש.
2. וכפי שכותב הרמב"ם (הל' סוכה ח: יב): "אע"פ שכל המועדות מצווה לשמוח בהן, בחג הסוכות הייתה שם במקדש שמחה יתרה, שנאמר: 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים'..."
3. "יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה, ונכנס לשמחת בית-השואבה ושרתה עליו רוח-הקודש" (ירושלמי סוכה ה: א).
4. ור' תרגום יונתן על הפסוק "ושמחת בחגך" (דברים טז יד): "ותיחדון בחדוות חגיכון בשאובתא וחלילא".

הטבעיות הקדושה

לשמיני-עצרת ושמחת-תורה

שמיני-עצרת הוא יום חג בעל מעמד ייחודי. מחד, הוא שמיני לשבעת הימים שבאים לפניו וזמנו הוא דווקא לאחר חג הסוכות, ומאידך, הרי הוא חג העומד בפני עצמו וכולל ברכת "שהחיינו" מחודשת ומספר עניינים נוספים¹.

יום שמיני-עצרת מהווה גם את פסגתם של שני מעגלי המועדים שבתורה, מעגל הרגלים ומעגל חגי תשרי. השם עצרת מובנו עצירה ואגירה, איסוף והפנמה של כל מה שעברנו עד כה. משום כך יש לתמוה על כך שמן התורה אין שום מצווה ושום עניין מחודש בחג זה, למעט קרבן המוסף המיוחד לו².

רבים עסקו בתמיהה מפורסמת זו, ואנו נביא כאן את יישובו של רבנו הרצי"ה קוק לעניין³, וזאת דרך מהלך רוחני לחגי תשרי המראה בהם מהלך של הדרגה, מן החוץ אל הפנים.

בימי אלול אנו עוסקים בהכנה לקראת שמיעת דבר ה', ואכן, בראש השנה אנו מצווים לשמוע "קול שופר" הבא אלינו מן החוץ, משום שהאדם עדיין לא נטהר.

ביום-הכיפורים אנו עוברים טיפול משמעותי ומזעזע, המסיר אותנו מהשיקוע החומרי. שביתה ועצירה מוחלטת, האדם דומה למלאך ומתעלה מעל חיי שעה אל חיי עולם. "תענו את נפשותיכם" (ויקרא טז כט). אולם, יש בו גם צד של מוות וחידולן ולבישת בגדי מתים. הרב קוק מדמה את הימים הנוראים לחולים המטופלים באמצעות זרם חשמלי, הנזקקים אחר כך לזמן התאוששות מהטיפול עצמו⁴.

1. פז"ר קש"ב – פייס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה (ר"ה ד, ב).
2. "ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבנותם עולה אשה ריח ניחוח לה' פר אחד" (במדבר כט לה).
3. להרחבה: שיחות הרצי"ה – מועדים ח"א, עמ' 11-14, 127-129, ספריית חוה, ירושלים, תשס"ו.
4. "התשובה וכל ההליכות המעשיות שלה, עם הרוח הכללית השולטת בעיקרה בימים המיוחדים לתשובה עם גודל התועלת שלה לזכך את הנפשות, לעדן את הרוח ולטהר את המעשים מכיעורם, היא מוכרחת להיות סופגת עמה איזו חולשה, שלא נמלט ממנה אפילו הגיבור שבגיבורים. כשמקמצים את הרצון, כשכופפים את עוז החיים על-ידי הסלידה הפנימית והנטייה לשוב מכל חטא, מתקמץ גם כן הרצון של הטוב, ועוז החיים הטהורים מתחלש גם הוא. נמצא האדם סובל

גם על מצוות הסוכה ניתן להסתכל בשני כיוונים מנוגדים. כיוון אחד של קריאה להתנער מאשליית הקביעות שלנו בעולם הזה ולצאת לדירת עראי, בבחינת "גלות מכפרת עוון" (סנהדרין לז, ב). להבין שהעוה"ז הוא רק פרודור חולף בפני העוה"ב. זהו המשך מהלך התשובה של הימים הנוראים.

אולם כיוון פנימי יותר יבחין כי דווקא בסוכות ישנו חיבור מחדש לעולם הזה, עד כי אין החיים הגשמיים וצורכיהם מהווים חציצה בפני האור האלהי, ועל כן אנו יוצאים בחזרה אל הטבע ומצוות החג מתקיימות דווקא באמצעות הצומח⁵. כאשר אנו יושבים ב"צילא דמהימנותא" (צל-האמונה, ר' זוהר ח"ג קג, א) אנו חוזרים בחזרה אל הטבעיות ואל הארציות. יושבים בדירת העראי בסוכות, אכילה ושתייה, קיום מצוות אפילו תוך כדי שינה. אז מה כבר נשאר יותר מכך ?

אלא שישנה עוד מדרגה אחת מעל זה. תרי"ג המצוות נקראות לעתים בספר הזוה"ק בשם "תרי"ג עיטין [=עצות] דאורייתא"⁶ – הכיצד? הרי אלו ציוויים-חוקים ולא המלצות-עצות? אלא שבאמת מדובר בזוהר על השלב הגבוה של קיום התורה, שבו המצוות אינן עול חיצוני המוטל על האדם מחוץ לישותו ומכופף את אישיותו, אלא טבעו העצמי הנמשך ומתגלה בקיום התורה והמצוות.

בשמיני עצרת מופיעה הטבעיות שלנו בשיא שכלולה, כמו אצל אברהם אבינו שקיים את כל התורה כולה עוד בטרם ניתנה (יומא כח, ב) מכוח השגת כליותיו (אבות דר"נ, פרק לג), וכמו ההשגה הרוחנית הגבוהה שתהיה לעתיד לבוא, כפי שנאמר: "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה'..." (ירמיהו לא לג)

מטהרתו המוסרית חולשה כזאת, שסובל חולה שהתרפא על-ידי הזרמה אלקטריית חזקה, שאמנם גירשה את הארס שבמחלתו, אבל החלישה את הכוח החי והבריא שבו. שבים, על כן, ימים של שמחת קודש, של חדרות הנפש, לקומם את הרצון הטוב ועוז החיים הטהור. אז תהיה התשובה שלמה" (אורות-התשובה ט: י ועולת ראי"ה ח"ב, עמ' שסח).

5. לפיתוח והרחבה של הרעיונות הנמצאים במאמר קצר זה ע' ר' מנחם שמש (עורך), אמונה סדורה – סוכות, מכון תורני אלון מורה, תשע"א.

6. "וכמה עיטין טבין עילאין אינן בכל מילי דאורייתא, וכולהו קשוט בארץ קשוט" (זוהר ח"ב צו, ב), "אורייתא דכל עיטין בה תליין, ויהיב עיטא טבא לבני נשא" (שם צז, ב).

על כן, דווקא ביום זה מתקיימות המצוות מאליהן על ידי עצם החיים הטבעיים שלנו כדבקים בה' ואין צורך להוסיף מצווה ספציפית ליום זה. הקיום הלאומי-הישראלי ברום גובהו, הרי הוא במדרגת דבקות בה' באופן הווייתי ולא באופן חיצוני.

משום כך, נבין מדוע מאז ימי הגאונים אנו, בני ארץ-ישראל, מציינים ביום שמיני-עצרת את יום שמחת התורה⁷, "מגלגלין זכות ליום זכאי" (תענית כט, א), משום שהטבעיות של כנסת ישראל היא עצמה תורה. ישראל – ר"ת יש שישים ריבוא אותיות לתורה⁸.

שהרי לכאורה ייפלא, מדוע סידרו את מחזור הקריאה בתורה שיסתיים דווקא בשמיני-עצרת ולא בשבועות, "זמן מתן תורתנו", שלכאורה מתאים יותר לכך?

אלא שבאמת יש כאן שתי בחינות. שבועות מבטא את ההכרח שבנתינת תורה, שאלמלי קיבלוה ישראל היה העולם חוזר לתוהו ובוהו (שבת פח, א), שניתנה בכפיית הרכיגית (וכהסבר המהר"ל בתפארת-ישראל, פרק לב), אולם השמחה עם התורה בשמיני-עצרת מבטאת את הטבעיות הפשוטה של כלל ישראל, שהיא עצמה תורה, כפי שהסברנו, וזהו יסוד תורה שבעל-פה וההלכה כולה, הבנויה על קבלת האומה כיסוד מחייב⁹, ומתוך כך גם תוקפם הגדול של המנהגים.

זהו פשר השמחה העממית האדירה והמופלאה בשמחת-תורה, שלא ניתן לעוצרה ולא ניתן להגבילה. כל יהודי הוא ספר תורה קטן, ועל כן כל העומד עליו בשעת

7. ר' צמח צבי ח"א, עמ' קנד'.

8. מגלה עמוקות לרב נתן נטע שפירא, אופן קפו. ור' להלן במאמר לשבת בראשית.

9. "דע שהרי אנחנו מקיימים באהבה מנהגי ישראל שאנו יודעים שלא נצטוונו בהם ע"פ שום נבואה, והכול מפני חיבתה של אומתנו, אהבתה וכבודה החביב עלינו בחיבה של קדושה אלהית עליונה. וכן כל מצוות חכמים שאנו מקיימים, היסוד העיקרי שלהן היא קבלת 'הגוי כולו', שהיא כבוד האומה והשפעתה ההיסטורית הנצחית האלהית החביבה, שכל מה שהיא יותר מתעקת היא יותר מתחבבת ומתגלה בתוכה יותר הרצון והצביון הכללי של האומה בכללה. ואע"ג 'דאסמכנהו רבנן על לא תסור' מכל מקום היסוד הברור הוא קבלת האומה, כמפורסם, משום דאיכא 'הגוי כולו' דווקא, היינו שנתפשט הדבר ברוב ישראל" (אדר היקר, עמ' לט) להרחבה ר' אצל מו"ר הרב יוסף קלנר, חסד למשיחו – להוראת דרך לימוד הנ"ך, עמ' 9-10, נתיבות אמונה, ירושלים, תשס"ד.

יציאת נשמה חייב לקרוע, כי הרי זה דומה לס"ת שנשרף¹⁰, וכל יהודי שלומד תורה הרי האור שיוצר הוא חדש שטרם היה כמוהו¹¹.

וראה איזה פלא, האם יש עוד עם בעולם שיוצא לרחובות לרקוד עם ספר החוקים והתקנות שלו? ! רק אצלנו השמחה כל כך אדירה, משום שאין אנו רוקדים עם ספר החוקים אלא עם שירת החיים שלנו¹², כמטבע הלשון של הרב זצ"ל: "כשם שיש חוקים לשירה, כך יש שירה לחוקים"¹³. "נגיל ונשיש בזאת התורה כי היא לנו עוז ואורה".

10. פסק השו"ע (יו"ד שמ: ה): "העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אישה מישראל, חייב לקרוע". בספר שולחן גבוה והו"ד בספר ארץ חיים (הרב סתהון, יו"ד סי' שמ) כתב: "כי בירושלים ת"ו ושאר מקומות לא נהגו כן משום שלא ימצא מי שירצה לעמוד בשעת יציאת נשמה", והובאו דבריו בגשר החיים (ד: ט). ור' הרב יעקב אפשטיין, שו"ת חבל נחלתו, י, סי' מט.
11. "... ובוודאי אינו דומה האור המתחדש מצד חיבור התורה לנפש זו לאור הנולד מהתחברותה לנפש אחרת, ואם כן הוא מגדיל התורה ממש בלימודו..." (אורות התורה ב: א)
12. "וכל מחלוקת התנאים והאמוראים והגאונים והפוסקים, באמת למבין דבר לאשורו דברי אלקים חיים המה, ולכולם יש פנים בהלכה. ואדרבה, זו היא תפארת תורתנו הקדושה והטהורה, וכל התורה כולה נקראת שירה, ותפארת השיר היא כשהקולות משונים זה מזה, וזהו עיקר הנעימות (ערוך השולחן, הקדמה לחלק חו"מ).
13. קובץ המחשבה הישראלית, עמ' כג, בשם הסופר אז"ר במסתו אודות הראי"ה קוק, כתר תורה, עמ' 53 (נדפסה בתוך לוח ארץ ישראל שימושי וספרותי לשנת תרע"ב, ירושלים), מובא גם באוהב ישראל בקדושה ח"ד, עמ' 48.

ישראל ותורה

דרשה לשבת בראשית

"בראשית ברא אלהים" (בראשית א א) – בעבור ה"ראשית" – ישראל ותורה, תורה וישראל. תרין רעין דלא מתפרשין¹. עם שמחתה של תורה, שבה זכינו לסיים סבב נוסף של קריאה בתורה, זכינו גם להתחילה מחדש.

דורשי רשומות דרשו את המילה ישראל – כנוטריקון של יש שישים ריבוא אותיות לתורה². ובנוסף דומה מובא בזוהר הקדוש (זוהר חדש, שיר השירים, אות תרס"א):

דסלקין אתוון לשיתין ריבוא כחושבן שבטיהון דישאל דאינון תריסר וסלקין לשיתין ריבוא אוף הכי אתוון כד אתמלו סלקין לשיתין אלף, בית, גימל... אלין אינון סליקו אתוון לשיתין ריבוא בגין למהוי שלימו ברזא דאתוון בשייפי כולהו.

אולם, בפועל, יש בערך רק כמחצית ממספר זה (304,805), ונאמרו על כך מספר יישובים על-ידי גדולי תורה ורבנים שונים (ר' למשל מאמרו של ד"ר משה כ"ץ, תחומין, כא): יש לכלול בספירה גם את מילואי האותיות ומילואיהם (פני יהושע, קידושין ל, ב); בכתב סת"ם כל אות מורכבת ממספר אותיות (פרי צדיק, שמות, יב); אותיות נחות ואותיות נשמעות (פני יהושע). הגאון הרב ראובן מרגליות בספריו המקרא והמסורה (סי' יב) וניצוצי-זוהר מתרץ שאנו סופרים גם את הגוויל, את "האור המקיף", שגם הוא חלק מהארת התורה, וכך מגיעים למספר שישים ריבוא³.

בביאור דברי הזוהר הביא השל"ה הק' את דברי האר"י (של"ה, פרשת בראשית ה, א):

כללות כל הנשמות הם שישים ריבוא והתורה הוא שורש הנשמות דישאל, ולכן יש כנגדם שישים ריבוא פירושים אשר כל פירוש מן שישים ריבוא משם נתהווה

* דרשה בקידוש לכבוד חתן בראשית, נריה, תשע"ח (הוכנה בסיוע ספרי מו"ר הגר"מ צוריאלי).

1. ע' תנא דבי אליהו רבה, יד.

2. מגלה עמוקות לרב נתן נטע שפירא, אופן קפו.

3. מספרים שהחזון-איש התבטא פעם אודות גדולתו של הרב מרגליות ואמר ש"הרב מרגליות לא יודע – כמה הוא יודע..." ספרו של הרב מרגליות, ניצוצי זוהר, שהחל להיכתב שנים קודם לכן, בעידודו ובזירוזו של מרן הראי"ה קוק, יצא מהדפוס ביום ה' באייר תש"ח והיה לספר הראשון שהודפס במדינת ישראל הצעירה.

שורש נשמת אחד, ולעתיד לבוא כל אחד ואחד יקרא וידע את התורה כפי הפירוש המגיע בשורשו, אשר על ידו נברא...

גם הגאון המקובל רבי אברהם אזולאי כתב (חסד לאברהם ב: יח):

התורה היא שורש הנשמות של ישראל, ולכן יש כנגדם ס' ריבוא פירושים בתורה וכו'. ולעתיד לבוא כל אחד ואחד יקרא וידע כל התורה כפי הפירוש המגיע לשורשו אשר על ידו נברא וכו'. ודע כי ס' ריבוא פירושים הם כפי הפשט, כנגדם יש גם כן ס' ריבוא באגדה, וכמו כן ס' רבוא בקבלה וכיו"ב.

כלומר: המספר שישים ריבוא הוא מספר כללי המציין את שורש נשמות ישראל⁴, ועל כן ודאי שישנה התאמה בין שורש נשמות ישראל לבין פירושי התורה.

בפתחו של מחזור חדש של קריאת התורה מבראשית, נזכר כי לכל אחד ואחד מאתנו יש חלק בתורה ועליו לעסוק בחלקו הייחודי, וכפי שכותב מרן הרב זצ"ל:

כל אחד צריך לעסוק בעסק שלו, במה שיש לו על זה הכנה, ובייחוד הדבר נוהג בענייני הלימוד, שאע"פ שלפעמים על-ידי מאורעות במצב יהיה קשה לאדם להחזיק במה שלבו חפץ, מכל מקום צריך שיהיה אמיץ ולא יעזוב את מה שמכשיר בייחוד את רוחו. (אורות-התורה ט: א)

ואף מי שנדמה לו שחלקו קטן, אל יירך לבבו וישיב אל לבו שחלקו נצרך וחיוני עד למאוד, וכפי שהסביר זאת ר' צדוק הכהן מלובלין:

וכנודע דכל אחד אחיזתו באות מהתורה, וספר תורה שחסר אות אחת פסול, ואם כן כמו שזה צריך לזה כך צריך זה לזה. והגם שיש לו חלק יותר גדול בדברי תורה, מכל מקום אינו יודע מחלקו של זה הקטן כלום...⁵ (צדקת הצדיק, רלא)

וידע האדם שאין לימוד הגדול מלימוד תורה לשמה, וכשלומד לשם הגדלת התורה על פי שורש נפשו זוכה להיכלל בגדר זה, כפי שכתב הרב זצ"ל (אורות-התורה ב: א):

4. ר' גמרא ומפרשים ברכות נח, א אודות ברכת "חכם הרזים" וקביעת הגמרא (שם) ש"אין אוכלוסא בבבל", ור' עוד מהר"ל גבורות השם ודברי הרב קוק בעולת ראי"ה על ברכה זו.
5. סיום הפסקה שם: "וזה טעם (תענית ז, א) 'ומתלמידי יותר מכולם' - כי רב אין לאדם רק אחד כמו שאמרו (עבודה זרה יט, א) כל הלומד תורה מרב אחד וכו' גמרא מרב אחד עדיף. ואפילו יש לו יותר, מכל מקום, חברים מרובים יותר כנודע ותלמידים יותר מכולם, דלזה אין קץ. והוא קולט כל הדברי תורה שבכל אחד שאין נמצא בו נמצא למד מהם יותר לריבויים".

תורה לשמה – לשם התורה, כי מציאות החכמה הוא רצון השם יתברך שתהיה בפועל [...] והנה כל הלומד תורה הוא מוציא מהכוח אל הפועל את מציאות חכמתה מצד נפשו, ובוודאי אינו דומה האור המתחדש מצד חיבור התורה לנפש זו לאור הנולד מהתחברותה לפנש אחרת, ואם כן הוא מגדיל התורה ממש בלימודו, וכיוון שהקב"ה רוצה שיגדיל תורה, הדרך הישר הוא שילמד האדם מצד אהבתו את האור הגדול, שרוצה השם יתברך בגילוי מציאותו, שיתגדל יותר ויותר. ומכל שכן לחדש בתורה, שהוא ודאי הגדלת התורה ממש באור כפול.

ודברים נפלאים כותב בעל **ספר חסידים** (סי' תקל) בעניין העלאת חידושי תורה על הכתב, וזה לשונו:

כי הקב"ה גזור מי יהיה חכם ומה חכמתו וכמה שנים וכמה ספרים יעשה. יש שגזר עליו שעושה ספר אחד או שנים או שלושה, וכן בתלמוד וכן לפתור קרייה [לבאר המקראות] וכן בסודות אחרים. וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה, ויכול לכתוב, הרי גזול מי שגילה לו. כי לא גילה לו [ה'] אלא [למען] לכתוב, דכתיב "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם" (תהלים כה יד) וכתיב "יפוצו מעיינותיך חוצה" (משלי ה טז). וזה שכתוב "כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם, אם טוב ואם רע" (קהלת יב יד). "על כל נעלם", שגורם שנעלם [מן העולם]; "אם טוב", שגילה לו; "ואם רע", שאינו כותבה.⁶

ועל כך אנו מתפללים לה' "ותן חלקנו בתורתך", שנוזכר לשוב ולמצוא את אותו חלק בתורה שלימדנו בעת שהיינו "עובר בבטן אמו" (נדה ל, ב) ונחזור ללמוד אותו ולהשלים את תיקון נפשנו.

ונסיים בתפילה:

ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו. הוא יפתח לבנו בתורתו, וישם בלבנו אהבתו ויראתו, ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם, למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה.

6. וברור שאע"פ שהשתמש מחבר **ספר חסידים** בביטוי "כותבה", אילו היה בדורנו היה משתמש בביטוי "מדפיסה", כדי להביא החידוש לידיעת הרבים. ואמרו "כל מעשיך יהיו לשם שמים". ואין למנוע בר מבני ישראל (סנהדרין צא, ב) וע' הקדמת המלקט לתניא לאדמו"ר הזקן, בעניין עונש המר למנוע בר וכמו כן כתב החתם-סופר (שו"ת או"ח סי' רח).

מגילת אסתר - בימים ההם בזמן הזה

הכנה אמונית לימי הפורים

אנחנו ממשיכים היום את ההכנה שלנו לקראת ימי הפורים. הכנה זו, כמו יתר ההכנות לשבת ולימים טובים, צריכה להיות מורכבת מכמה וכמה תחומים¹. ההכנה הבסיסית ביותר היא זו ההלכתית, לדעת מה לעשות וכיצד יש לקיים את מצוות היום. על גבי הכנה זו מגיעות ההכנה האמונית וההכנה הרוחנית – יסודות האמונה השזורים במצוות החג, "מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם" (אסתר ט כו) ומדרגות רוחניות שנקל יותר להשיגן בימים אלו.

כחלק מההכנה האמונית לקראת המועד, עלינו גם להשתמש בכוח המחשבה והדעה ולהיות קשובים אל נפשנו פנימה לצורך היזון חוזר והפנמת אותם יסודות גדולים בקרבנו. פעמים רבות אנחנו לא שמים לב לתהליכים המתרחשים בתוכנו בעת מפגש עם תכנים רוחניים, וזה היבט נוסף שצריך לתת עליו את הדעת כחלק ממכלול ההכנה. כמובן שבסוף תמיד מגיעה ההתכוננות המעשית אשר יתר ההכנות מתנקזות אליה: ניקיון הבית, הכנת הסעודות, לבוש חגיגי, דאגה לצורכי החג המיוחדים וכו'².

* נמסרה בישיבת ההסדר בראשון-לציון, אדר תשע"ה.

1. "כי לשון קדושה, לשון הכנה והזמנה כמו (במדבר יא יח) 'התקדשו למחר ואכלתם'..." (מהרח"ו, שערי קדושה ח"א, שער ג). "מי שבוטח בה' ומאמין בו יתברך כי הוא המריק שפע ברכה על ידי הכנה זו שהאדם מכין עצמו לכבוד השבת או לעשות צדקה וגמילות חסדים בכל עסקיו, איש כזה הוא נותן נדבות בלב שמח ונפש חפצה ומקבל את השבת מתוך רוב שמחה והא בהא תליא להגדיל קדושתו להבא, מה שאין כן איש אשר יעשה כל מלאכה בלי התבוננות כבהמה אז כשיגיע השבת יהיה עליו לעול ולמשא כי יפריעו ממעשיו וידמה אליו שמפסיד בזה במה שמתבטל ממלאכתו. גם במעשה הצדקה גם כן אי אפשר לו ליתן בטוב עין מאפס ההתבוננות כי כל כבוד עשרו הוא מתוסף על ידי הכנות הקדושה שהוא מכון" (מאור ושמש, ויקהל, ד"ה "הנה").
"וישמע יתרו" כו'. פרשתו של יתרו קודם מתן תורה לרמוז שנצרך הכנה והתבוננות לקבלת התורה. ישב בכבודו של עולם ונדבו לבו למדבר כו', וזאת נצרך לקבלת התורה, אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשים עצמו כמדבר והרצון והתשוקה לקבלת התורה ולשים עצמו כמדבר זאת מועיל לקבלת התורה" (בית ישראל, יתרו, תשי"ג, הובא בספר קול שמחה – מועדים).
2. אולי אפשר לומר שארבעת סוגי ההכנות הללו מכוונים כנגד אותיות השם ב"ה. " – הכנה רוחנית, ה' – הכנה אמונית, ו' – הכנה הלכתית, ה – הכנה מעשית. קיום מצוות החג בפועל הוא כנגד כללות השם ב"ה.

ביתר ביאור, הכנה רוחנית היא מה שמכנים היום בשם "רוחניות" או "דביקות" (במלעיל). בדרך כלל על פי המובא בספרים קדושים, המכילים גם נוטריקונים, רמזי גימטריות וכיו"ב (על פי רוב, ללא תודעה כללית או קבלות אישיות טובות הנובעות מהם). הרוחניות הזו, מקורה הוא מה שמעבר להכרה השכלית הגלויה ויסודה הוא ההופעה הנשמטית והרזית (אורות-הקודש ח"א, הגיון הקודש, עמ' קא), והיא נשמת כל שאר ההכנות. אולם אם נוקטים בה לבדה תוך ניתוק משאר סוגי ההכנות, נשארים ללא שום דבר ממשי, כי אין "שם מלא [אלא] על עולם מלא" ולא על עולם שבו העיקר חסר מן הספר.

לעומת זאת, ההכנה האמונית תלויה בשימוש בדעת וכיכולת החשיבה ההכרתית ודורשת גם התבוננות עמוקה של "בינו שנות דור ודור" (דברים לב ז), לראות את הדברים ברוחב מבט של דורות רבים וכחלק מתהליך של התעלות העולם (אורות-הקודש ח"ב, עמ' תקלז-תקנא).

ולענייננו, אם אסתר שלחה לחכמים "קבעוני לדורות" (מגילה ז, א) והדברים אכן נקבעו לדורות, משמעות הדבר שאע"פ שיש ערך מוחלט שהוא מעל חילופי הדורות, בכל זאת ישנו רכיב מסוים שבו יש שוני במהלך הדורות, כהתפרקות אור לבן לגווניו הצבעוניים בעוברו דרך מנסרה משולשת. משום כך, אינו דומה פורים בימי החשמונאים לפורים בזמן רבנו תם באירופה של מסעי הצלב, ואינו דומה פורים בתקופת תור הזהב בספרד לפורים של יהודי גטו ורשה, ובוודאי שאינם דומים ימי הפורים לפני תקומת מדינת ישראל ומלחמת ששת-הימים לימי הפורים בימינו, משום ש"כל זמן מאיר בתכונתו" (אגרות הראי"ה ח"ב, עמ' לז) והארת הפורים תלויה גם בהתמודדות עם אתגרי הדור הייחודיים, וכפי שאומר הפייט: "פור המן נהפך לפורינו" (פיוט "אשר הניא"). בכל דור ודור יש פורים מיוחד בימינו, ובדורות האחרונים על אחת כמה וכמה...

"קבעוני לדורות?!"

מקור המילה פורים הוא בפרסית, ומובנה: גורלות³. בקרב חוגים שאינם נמנים על שלמי אמוני ישראל, מימין ומשמאל, יש עוררין על ימי הפורים. יש להם כל מיני קושיות על ימים אלו. מימין – שהרי אלו מאורעות גלובליים מובהקים, ומה מקום יש לצינן בזמן שבו עם ישראל ריבוני בארצו? ומשמאל, גם כן קשה להם עם "חוסר ההומניות" במגילה ועם הריגת שונאי ישראל תוך כדי "שימוש מופרז בכוח" (אין להם בעיה עם ההמניות, אותה הם דווקא מכילים...)

כידוע, ביחס לחוגים הללו, "אלו ואלו אינם דברי אלהים חיים"... אבל בהחלט יש כאן קריאה לאנשי האמונה, העוסקים ברוחב מחשבה ודעת אלהים, לברר מה משמעותם של ימי פורים היום. כל שנה ושנה ישנם היבטים מופלאים שמתעוררים מחדש בימים אלו בסוגיית נצח-ישראל, וישנן כמוכן גם מצוות היום. וכשם שבשאר תחומי חיינו אנו מחפשים כל הזמן אחר התקדמות והתחדשות, כך גם בענייני עבודת ה' עלינו לברר את השאלות שהזמן גרמן הניצבות לפתחנו.

נתחיל את הברור מהעובדה שמה שנראה לנו היום פשוט כקביעת ימי הפורים לדורות, לא היה פשוט כלל בדורות הסמוכים לקביעה זו. "שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות" (מגילה ז, א); משמע שחכמים לא רצו לקבוע אותה לדורות.

מדוע? ניתן לחשוב על כל מיני סיבות. אין לנו סמכות הלכתית, אנחנו לא יכולים לחדש מועדים, "ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה" (שם יד, א). ייתכן והיה מוסד "כנסת-הגדולה" במעמד ציבורי כשל הרבנות הראשית לישראל בימינו, והיו כאלה שאמרו: מי זה אנשי הכנסת הגדולה האלה או ה"נביאים מטעם" שלהם? ! הם יקבעו לנו ציוויים לדורות? ! אם הם כאלו גדולים, שידאגו שניגאל כבר גאולת עולם בביאת המלך המשיח, אנחנו לא מוכנים לשום תחליפים, רק משיח עכשיו, ביד ומיד (כמו בדיני מלאכת בורר בשבת – אוכל, ביד ומיד), ומן הסתם טענו שכל הגדולים אף פעם לא קבעו ימים-טובים על נסים גלויים שאירעו בארץ-ישראל מימות יהושע

3. פור – בפרסית: puru – חרס או אבן קטנה שהיו מטילים כדי לקבוע ולקבל החלטות. מקור המילה הפרסית הוא באכדית: puru, buru – אבן; וייתכן שבמקור זו מילה שומרית (רוני הפנר, השפה העברית).

בן נון ובזמן הבית, אז לקבוע יום-טוב על נסים נסתרים בחוץ-לארץ לאחר חורבן הבית?!

בטוח שהקבוצה הזאת לא חגגה את ימי פורים כשנקבעו בימי חייה של אסתר המלכה אלא רק אחר כך, אולי בזמן שיבת ציון, עם התעוררות "הזיק המשיחי" ובניין הבית השני וככל שהתייצב ביסוס השלטון בארץ-ישראל על אדני התורה, הם ניאותו לא לפרוש מן הציבור וקיבלו על עצמם ימים אלו. ואולי חיכו עד לימי החשמונאים לשם כך. איננו יודעים.

כבר בגמרא במגילה (ז, א) אנו מבחינים בחילוקי יחסים והבחנות דקות בין קדושת המגילה לקדושת שאר כתבי הקודש בדין טומאת הידיים ובשאלה האם נאמרה המגילה ברוח הקודש והאם ניתנה להיכתב מלכתחילה, כנראה שהוויכוח הזה לא שכך אפילו כ"שנקבעה החותמת"⁴ על-ידי אנשי כנסת-הגדולה לאחר שחזרו ישראל לארצם והחליטו להכליל את מגילת אסתר בכתבי הקודש (בבא-בבא יד, א) ולא רק לקוראה מדי שנה בשנה כתקנתה היסודית (בעניינים אלו ע' היטב הגר"ז סולובייצ'יק, חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם, הל' מגילה ב: ט והגר"ד סולובייצ'יק, שיעורים לזכר אבא מרי ח"א, "כתיבת ס"ת, תפילין ומזוזה לשמה", סעיף ב).

תהליך זה יתרחש בעתיד הנראה לעין גם עם אמירת ההלל ביום-העצמאות וביום-ירושלים, ואולי סוף סוף אותם האנשים שלא מצינים ימים אלו, תהא סיבתם אשר תהא, גם הם ישתכנעו שכדאי לצינם, כתקנת חכמי הדור.

יכול להיות שאנשים אחרים לא חגגו את ימי פורים מסיבות אחרות, שהרי כפי שהזכרנו כבר, פורים במבט חיצוני נראה כמו סוג של שתדלנות גליציאנית, מאורע שהתרחש בסביבת ה"שטיבל" ובעקבות איומי הפריץ. זה לא חג של זקיפות קומה וגאוה לאומית, זה לא מאורע של גאון יעקב.

"פרסים בני דת משה"

גם הטיעון המובא בגמרא (מגילה ז, א) אחר-כך: "קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות", שהיה במשך דורות שגור בפי מתנגדי התנועה הציונית, עבר לאחרונה התאמה מחדש לרוח התקופה, אומץ על-ידי נכדיהם של ראשוני הציונים הכלליים

4. מטבע לשון של מו"ר הרצ"ה קוק, לנתיבות-ישראל ח"ב, עמ' שנו-שסח, מהד' מאבני המקום.

ונשמע רלוונטי מתמיד. מה שנקרא: זה לא "פוליטיקלי קורקט", זה לא תקין, זה לא נשמע טוב.. לא טוב להתעסק כל הזמן עם "פשעי שנאה", לא טוב להתעסק כל היום עם אנטישמיות או "שנאת האחר", לא טוב להתעסק בפערים, הבה נתעסק במכנה המשותף (הנמוך ביותר), כולנו בני אדם, כולנו צריכים מזון ושתייה בכדי להתקיים, אז תראי, אסתר, אפשר לקחת קצת אוכל טוב, "אוזני המן", ולאכול בצוותא... אחר כך, בכדי להפיג את המתח, אפשר לעשות נשף מסכות ולהשתכר. זה נחמד ופולקלוריסטי. אבל מדוע להתעסק כל הזמן ב"אשר בחר בנו מכל העמים"? מדוע להערים עלינו קשיים תרבותיים? זה מפריע לנו "להשתלב במרחב", להצליח לבנות מזרח תיכון חדש-ישן, נעדר זהות לאומית וקולוניאליסטית. אנו "פרסים בני דת משה", השוללים את ההזיות המשיחיות המסוכנות והלא ריאלייות של "הראשון לציון" הרב מרדכי בלשן בן יאיר איש ימיני (ע"פ מנחות סה, א) ושל יתר חבריו הקיצוניים, זה לא טוב מה שאת רוצה...

ייתכן שבשל הטענות הללו נמנעו חלקים מן העם מלציין את ימי הפורים בזמנו. במיוחד יש לזכור שבאמת אנחנו מהווים מיעוט אתני ולאומי קטן מאוד ברחבי האימפריה העולמית האדירה, ובנוסף ברקע ניצבים ועומדים דברי דניאל (פרקים ב, ז) אודות ארבע מלכויות, והרי טרם הגיע זמנה של "מלכות קדישי עליונין" (שם ז כז), ובכלל, ישנם הרי גדולי תורה בדור הדורשים כי נקיים בעצמנו "בבלה יובאו ושמה יהיו" (ירמיהו כז כב). ועל כן, מי התיר "למרוד באומות" (כתובות קיא, א) ועוד לקבוע זאת לדורות?!

מעבר לכך, גם גוף הנס עצמו וצורת כתיבת סיפור המגילה חריגים מאוד. בכל ספרי הנביאים והכתובים רוח הקודש גלויה, שם ה' נזכר בפירוש פעמים רבות, בעוד שכאן שם שמים אינו מוזכר ופרקים נרחבים מוקדשים לתיאור מלך ריק ופוחז, אשר עורך משתאות במשך מאה ושמונים יום, ועוד משתה, ועוד משתה. גם השם "ישראל" לא מוזכר כלל במגילה, ודאי שלא כביטוי לאומי. לעומת זאת, מוזכרים יהודים – בני עם אחד מפוזר ומפורד – אשר מה שמחבר ביניהם הוא זיקתם ליהודה, שממנה באו.

"תשועתם היית לנצח"

לנו היום אין שום ספק לגבי נחיצותה של מגילת אסתר בזמן הגלות. היינו קרוב לאלפים שנה בגלות והבנו שבלי מגילת אסתר אי אפשר לשרוד את נוראותיה. אולם

בימינו מתעוררת השאלה: מה אומרת מגילת אסתר לאנשי עידן הבית השלישי (שייבנה בב"א)?

על כן, ראו חז"ל לנכון לומר לנו (מדרש משלי ט: ב): "כל המועדים עתידין ליבטל, וימי הפורים אינן בטלים לעולם"⁵. אל תחשוב לרגע שאם הגלות הסתיימה אין יותר צורך בגילוי האלהי המופיע אלינו דרך מגילת אסתר. כל מועדי ההצלה והגאולה העתידה נלמדים בלימוד משותף מיציאת מצרים ומן המגילה, שהיא חוליית המעבר בין המועדים הראשונים (ובראשם פסח מצרים) למועדי העתיד, מועדי הגאולה.

ביסוד קביעת המגילה למדנו קל-וחומר: "ומה מעבדות לחירות אמרין שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן?!" (מגילה יד, א) ומקל-וחומר זה אנו לומדים בימינו גם על המועדים החדשים⁶. "לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה וַהֲשַׁבְתִּים על אדמתם אשר נתתי לאבותם" (ירמיהו טז יד-טו), וכפי שהוסבר בגמרא (ברכות יב, ב): "לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לו"⁷. מתברר שימי הפורים הפכו

5. "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמישה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל-פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זיכרון הצרות יבטל, שנאמר: 'כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסרתו מעיני', ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר: 'ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם'" (רמב"ם, הל' מגילה ב: יח, ע"פ הירושלמי).

6. על כך ר' בהרבה בספרנו המחזיר שכינתו לציון: מבט תורני על מלחמת ששת הימים ויום-ירושלים ח"א, הוצאת תנועת המזרחי העולמית, ירושלים, תשע"ז, שער ההלכה.

7. "לפיכך סבירי להו לחכמים שיש זכר ליציאת מצרים אף לימות המשיח, כי איך לא יהיה זכר לסיבה עם המסובב, כי מן המדרגה שקנו ישראל כשיצאו ממצרים יקנו עוד מדרגה יותר עליונה, ואם לא שהוציאנו ממצרים ולקח ישראל לו לעם לא זכו לאותה מעלה עליונה שיקנו לעתיד, כי יציאת מצרים הוא סיבה בעצם אל הגאולה העתידה" (נצח-ישראל, הקדמה, ור' תפארת-ישראל, פרק נב).

"יציאת מצרים הייתה מאורע כזה, שרק לפי מראית העין הגסה נחשבת היא לדבר שהיה איזה פעם ועבר, ונשאר בתור זיכרון אדיר בתולדות ישראל, ובתולדה הכללית של האנושיות כולה. אבל באמת על-ידי הכרה תוקית אנו באים לידי ידיעה כי עצם פעולת יציאת מצרים היא פעולה שאינה נפסקת כלל, התגלות יד ד' בפרסום ובהופעה בהירה על פני ההיסטוריה של התבל, היא התפרצות אור נשמת אלהים החיה והפועלת בכל מרחבי עולם, אשר ישראל זכה לזה, שעל-ידי גדלו והכשרת קדושתו, תאיר את אורה להזריח אורים גדולים בכל נאות מחשכים לדורי דורים. והמפעל העצמי של יציאת מצרים הולך הוא ופועל את פעולתו, הזורע האלהית, אשר נחשפה

להיות הבסיס למגילת תענית ולימי החנוכה, ומהם יתד ופינה ליום-העצמאות ולשאר ימים-טובים מעתה ועד עולם.

ולא רק את עצם קביעות מועדי הגאולה למדנו מימי הפורים, אלא גם את דרכיה וארחותיה של הגאולה העתידה, את עקרונותיה של איילת השחר אשר "כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת" (ירושלמי ברכות א: א), וכן יסודות חשובים נוספים בענייני אמונה וגאולה, ובכללם הבחנה בין נסים שניתנו להיכתב לאלו שלא. במגילתנו מופיע לראשונה על בימת ההיסטוריה המושג: "נס נסתר", אשר כולו בדרך הטבע, ומתוך שגם הוא "ניתן להיכתב לדורות" ואף מהווה יסוד לצורת גאולה ברישיון האומות ובדרך הטבע שתפתח מאוחר יותר בספר עזרא, ניתן ללמוד ממנו גם על גאולת דורנו ואופייה⁸. אך גם ואולי בעיקר, מתבררת במגילה נקודת "מלחמה לה' בעמלק מדור דור", ואותו הציווי המתריע בפנינו: "זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח" – מוטל עלינו גם כאן ועכשיו.

"אני אלי למה עזבתני" - פורים לאחר השואה

אחת השאלות הקשות שעל בני דורנו לשאול את עצמם היא: מה המשמעות של ימי הפורים אחרי השואה הנוראה? אמנם צריך גם לדעת כיצד לנסח ולהביע שאלה כזו, שהרי נאמר בגמרא (סוכה נג, א): "לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח ואיתלע [=נעשה צולע]", אבל מאחר וכבר נשאלה השאלה על-ידי גדולי דורנו¹⁰, הרי שנוכל לדון בה.

במצרים לגאולתם של ישראל, היא נטויה ועומדת בהכנת המשכת פעולתה, באין הפסק והפרעה (עולת-דאי"ה ח"א עמ' כו. ור' אורות, אורות-התחיה, ל).

8. לעיון ביסודות אלו ע' קבעוני לדורות: אסופת מאמרים לחודש אדר, מאמרי הרב חיים דרוקמן, הרב אברהם בלס, הרב חנן פורת ואחרים.

9. ור' הרב אריה הנדלר, מרחוק: פרקי אמונה בזמן משבר, משעול, שעלבים, תשע"א.

10. ע' אצל מו"ר הגר"ש גורן, מועדי ישראל, מהד' תשע"א, עמ' 178, הכותב: "... דורנו, דור השואה, מתלבט מאוד להבין תיאוריה זאת על ההשגחה העליונה החופפת תמיד על עם ישראל ומגינה עליו מפני כליה והשמדה, לאחר שתכנית ההשמדה של הגרמנים ימ"ש הצליחה להשמיד שליש של העם היהודי. בעיה זו מנסרת בנפשנו ונוקבת ויורדת עד תהום... יש בידי הסבר מדעי-דתי על דרכי ההשגחה העליונה על עם ישראל שאין כאן המקום להרחיב עליו את הדיבור..." וע' הרב איתמר כהן, קדיש אחרון: עיון בגישות אמוניות בסוגיית האמונה והשואה, תשס"ג; הרב ד"ר תמיר גרנות, אמונה ואדם לנוכח השואה, תבונות, גוש עציון, תשע"ג.

האם המסר הרוחני של מגילת אסתר, "רווח והצלה יעמוד ליהודים", יכול עדיין להחיות את הלבבות בזמן שבו, לצערנו הרב, היינו עדים (לפני כשבעים שנה) לאותו מלך רשע שגזרותיו קשות כהמן (סנהדרין צו, ב), אשר כמעט והצליח לבצע את זממו? ! צריך לדעת שזו שאלה אמיתית, ומי שמתעלם מהשאלה הזאת, לעניות דעתי, אינו מבין את מהותם של ימי הפורים בשלמות, הואיל וימי הפורים, כפי שקראנו בהפטרת "זכור" (שמואל א', פרק טו), שייכים ל"נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם, כי לא אדם הוא להנחם" (שם), וזו שאלה קשה מאוד שעלינו לזעוק אותה בתפילה לקב"ה גם אם אין לנו עדיין תשובה מלאה ומניחה את הדעת.

זכיתי בחיי לשמוע פעם אחת את הרב יהודה עמיטל זצ"ל באחרית ימיו, בעת ביקור בביתו עם קבוצת תלמידים משיבת שבות־ישראל באפרת. הרב עמיטל היה אסיר במחנה כפייה של ההונגרים בזמן מלחמת־העולם השנייה וזכר השואה תפס חלק נכבד מהגותו¹¹. שמענו ממנו שיחה שעסקה גם בנושאים הללו, והוא אמר שבצעירותו הוא לא כל כך עסק בנושאים הללו כמו בשנותיו המאוחרות, והוסיף שהוא חיכה שהגריי"ד סולובייצ'יק יעסוק בכך, אך לצערו הוא לא עשה זאת מספיק¹², וכפי שהסביר זאת הרב עמיטל עצמו – משום הקרבה שלהם בזמן לאותם ימים והצורך בפרספקטיבה היסטורית רחבה יותר.

עלינו לתעל את הכאב הנורא ואת הקושיה הזאת לבקשת גאולה. השנה מלאו שבעים שנה לסיום מלחמת־העולם השנייה ולשואה הנוראה אשר "היתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא" (דניאל יב א), ואשר כל גדולי ישראל ראו בה את חבלי משיח המפורסמים שמהם פחדו בכל הדורות (סנהדרין צח, א), וכבר עברו מאז שבעים שנה ועדיין לא זכינו לגאולה השלמה. כל אחד צריך לחוש כאן כאב נורא. איך אפשר להבין דבר כזה? !

בשיחה שנאמרה בדיוק לפני ארבעים שנה, בשנת ה'תשל"ה, עמד האדמו"ר מקלויזנבורג, הגאון רבי יקותיאל־יהודה הלברשטאם זצ"ל, ניצול שואה אשר שכל

11. ר' משה מיה, עולם בנוי וחרב ובנוי: הרב יהודה עמיטל לנוכח זיכרון השואה, תבונות, תשס"ב.

12. בשנים האחרונות עסקו הרב חיים נבון, הרב ד"ר תמיר גרנות ופרופ' דב שוורץ בנושא השואה במשנתו של הרב יוסף דב סולובייצ'יק.

שם אישה ואחד-עשר ילדים, וזעק בכאב: ריבונו של עולם, איך יכול להיות שאנחנו כבר ארבעים שנה לאחר השואה ומשיח עדיין לא בא?¹³ !

כידוע לכם, כל חישובי הקצים כבר כלו, ומדוע לא בא בן ישי? ! נכון, ב"ה התחלנו להיוושע, "מצמיח קרן ישועה", הגלויות מתכנסות והארץ נבנית והקץ מגולה והקב"ה מחזיר שכינתו לציון, ברוך ה'. אבל בלבו של כל אדם מישראל צריכה להיות ציפייה לא רק לחיות בימות המשיח אלא גם לגילוי של מלך המשיח¹⁴. "קמעה קמעה" אין פירושו "לאט לאט", אלא מעט מעט. ומעט מעט יכול גם להיות מהר, שנאמר: "היום אם בקולו תשמעו".

ישנם אנשים האומרים: "אני מאמין בביאת המשיח", אבל הם לא באמת מצפים לביאתו (ואולי אף מעדיפים שלא יפריע להם...). ככה הם פותרים את הקושיה הזאת, הם פשוט לא דורשים מעצמם משהו ממשי, עבורם "לא קשיא מידי", כי אצלם מילים אלו הן "כדיבור התוכי וכצפצוף הזרזיר" (ע"פ כוזרי ב, כד), אבל אדם המאמין בביאת המשיח צריך לחכות ממש ולעסוק בכל מה שיכול לקרב את ביאתו¹⁵.

13. ור' עוד אהרן טורסקי, לפיד האש, תשנ"ז, עמ' תרעג.

14. באחד משיעוריו סיפר הרב שלמה אבינר בבדיחות הדעת שיום בהיר אחד נגלה המלך המשיח ובכל מקום קיבלו אותו בשמחה ושירה, "שאו שערים", "ימים על ימי מלך", ובירכו עליו את כל הברכות, ואילו ביישובות של תלמידי הראי"ה קוק לא שמחו מספיק. כאשר שאל אותם המשיח מדוע, אמרו לו: "אתה אמור לבוא 'קמעה קמעה', ומכיוון שהקדמתו לנו עוד לא מוכנים".

15. כתב בחידושי הר"ן לשבת (דף לא, א): "צפית לישועה, פי' רש"י ז"ל – לדברי הנביאים, ע"כ. ועוד צריך לבאר צפית לישועה בימך. ולא אמר צפית שתבוא ישועה לישראל, דמי שאינו מאמין זה אפיקורס הוא, שהאפיקורסים אינן מאמינים שתבוא ישועה לעולם לישראל, כן פי' בתוספות". ובעולת-ראי"ה ח"א עמ' רעט: "הצפייה כוללת גם שימת עין תדירית, גם באין שום יחש של הכרה גלויה חיצונית אל הישועה, כמו שהמצפה עומד על המשמר ימים על שנה, ולא יעזוב עמדתו גם באין לפניו דבר מחודש – וגם שבכל עת מצא של איזו הערה שיראה שראוי לעשות איזה דבר לישועה, יחש פעולתו ולא יעזוב, כמו שהמצפה, בראותו על-פי צפייתו שבאה שעת מעשה לבריחה או הגנה מאיזה אויב וכאלה, עליו החובה לעשות מה שדרוש לעשות לטובת המצב, כן יזרו לעת הנכון בלא איחור רגע וזמן. לאלה שתי התכונות [=התכונות] יחדיו, הנראות כמתנגדות זו לזו, ההתמדה בצפייה מחשבתית והזירוז בעת הכושר, צריך להתרומם בעומק העיון של צפייה לישועה".

וכן כתב במאמרי ראי"ה, עמ' 257: "ביחס לתקווה המפעמת בלב כל יהודי מדור דור לישועה ולגאולה, השתמשו חז"ל בבוטוי 'צפייה'. שואלים לאדם 'צפית לישועה' ולא 'קיווית'. צפייה היא מגזרת צפה. תפקיד הצופה להשתמש בכל מאורע שהוא להזהיר על תקלה ולעורר למפעל של ישועה. וכך עלינו להשתמש בכל המאורעות שבעולם, שעל ידם תוכל לבוא או לצמוח תשועה לישראל. אנו אמונים על האמונה שכל דבר שיוכל להועיל לבניין הארץ ולחיזוק האומה צפון בו

"והדת נתנה בשושן הבירה"

וכשאנחנו שואלים את עצמנו איך אנחנו מתכוננים לפורים מבחינת השייכות לנצח-ישראל, דבר ראשון עלינו לזכור שבני דורם של אנשי כנסת הגדולה לא למדו את מגילת אסתר באמצעות ספרות יהודית מהסוגה (ז'אנר) החדשה והפופולרית, הם לא ביקשו להינצל מ"קליפת המן-עמלק", הם רצו את ראשו של המן העמלקי צורר היהודים... הם בנו בפועל את הארץ והתמודדו צבאית עם אויבי ושונאי ישראל בדורם. ואכן, לקריאתו של נחמיה: "לכו ונבנה את חומת ירושלם ולא נהיה עוד חרפה", הם השיבו במילים: "נקום ובנינו" (נחמיה ב' יז-יח), ונרתמו לשחרור יהודה וירושלים משליטת גשם הערבי, סנבלט החורני, טוביה העבד העמוני ויתר "צרי יהודה וירושלים" שהיו מחרפים אותם על דלות האמצעים שברשותם (שם ב' ט).

על גבי יסוד זה, ניתן לראות את מגילת אסתר גם כמחאה כנגדי הפיכת החיים הישראליים השלמים לאידיאה דתית מצומצמת בלבד, "הדת ניתנה בשושן הבירה"¹⁶. יושבים בני הדור במשתה אחשוורוש, נתונים לחסדיו של "הדוב הגדול" (פרס), חוסים תחת כנפי הנשר מגבעת הקפיטול (Uncle Sam) או אצל בן-דודו מהרפובליקה הצרפתית (République) של ימינו. חלקם יושבים שם עם אזרחות כפולה ומשולשת, מחזיקים בדרכון אירופאי, מצדיעים לדגל הטריקולור הצרפתי ומכנים עצמם "צרפתים בני דת משה" או משהו כזה. אוכלים רק בד"ץ, ולא סתם בד"ץ אלא בד"ץ תוצרת צרפת כמובן. מקפידים על כל המצוות כולן, כולל נשיאת תפילה נרגשת בבית-הכנסת המרכזי לשלום הקיסר ביום הבסטיליה... הם מקפידים גם על עירוב תבשילין ועל הפרדת הרשויות, כאמור: "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך", שומרים את כל המצוות שקיים אברהם אבינו חוץ מ"לך-לך מארצך"... משום שהעלייה לארץ-ישראל אסורה, כידוע, משום "דחיקת הקץ" ו"התגרות באומות"...

דבר ה' לתחיית הקודש בארץ הקודש. וע' אגרות הראי"ה ח"ג, עמ' כא; מאמר "צפית לישועה" של החפץ-חיים, פרק ג (כל כתבי החפץ חיים, ח"ג); הרה"ג הרב יהודה הרצל הנקין, שו"ת בני בנים ח"ג, עמ' קפא; הרב נחום סטפנסקי, ועלהו לא יכול ח"ג, עמ' שסט, דעת הגרש"ז אויערבאך ודעת הגר"י ניסן רוזנטל.

16. על כך בהרחבה במאמר "למהלך האידיאות בישראל" שבספר אורות.

בני דורו של אחשורוש היו מוכנים אפילו להשתתף במשתה הוללות וסכלות, משום "שלום מלכות", כמובן, ולקחת חלק במושב הלצים שבו הוצגו לראווה כלי המקדש החרב, תוך צפייה במלך הפוחז והנהנתן לובש את בגדי הכהן-הגדול ומתריס כלפי שמים שלא ייבנה יותר המקדש (מגילה יא, ב), העיקר לא להרגיז את הגויים... זהו האבסורד שעליו מצביעה המגילה בסגנונה הייחודי.

אסתר המלכה היא אחת הדמויות הטרגיות בתנ"ך. מדוע? משום שהגיבורה הראשית של ימי הפורים לא זוכה להצטרף לעמה. היא, כביכול, נעלמת בין הגויים, נושאים עליה את תפילתה היא: "אלי למה עזבתני" (תהלים כב ב). נכון, ייתכן שלבנם המשותף של אסתר ואחשורוש, דָּרְיוּשׁ השני (ויקרא רבה יג: ה), יש חלק בבניין בית-המקדש השני. אבל היכן אסתר ומה עלה בגורלה?

"כאשר אבדתי אבדתי", כמה אסתר'יות קטנות היו בשווקי שושן או ברחובות נהרדעא, כמה דְּרִיּוּשׁ'ים קטנים, "אחמד בן שרה", נמצאו אז בפרס וכמה נמצאים גם היום. אסתר היא הפה של כל אותה אוכלוסייה יהודית נעלמת ונכחדת לדורותיה.

"ונפוצותינו ננס"

אז בתפילת מוסף של שלושת הרגלים, לפני שאנחנו מתפללים על כל תיקונים ו"ניצוצות" למיניהם, אפשר גם לכוון בפשטות על אחינו בני ישראל שיחזרו לארץ הקודש, זה לא פחות קדושה. המקובלים בעבודתם הרוחנית מכוונים למה שאנשי המעשה עושים בפעולתם הממשית. זה אותו מהלך רוחני.

אבל איך יכול להיות מצב בימינו שבו יהודים נוסעים לערוך את ליל הסדר במצרים (או באחד ממלונות אירופה), את ראש השנה באוקראינה ואת פורים בפרס (אם רק היה אפשר)? ! אתם יודעים, בשביל הנוסטלגיה והפולקלור, או סתם בשביל הנוחות. אני חושב שאם היה לנו "שלום-אמת" עם איראן, סביר להניח שקברי הצדיקים שמה היו זוכים לעדנה בימים אלו. היו אף כאלה שהיו מהדרים לעשות שם את ימי פורים, ובמיוחד את שושן פורים, "וכדי ביזיון וקצף".

לעומת זאת, מי שהוא מתלמידיו של מרדכי היהודי, כשהוא מגיע לפורים הוא זוכר את דברי חז"ל בביאור "עד חצי המלכות" ובניין בית-המקדש, הוא מרותק לשיבוץ מנגינת איכה בפתח מגילת אסתר, המתארת את מרדכי היהודי "אשר הגלה מירושלים עם הגלָה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנאצר מלך

בבל" (אסתר ב'ו), ועוד קודם לכם לתיאור כלי המקדש במשתה אחשוורוש, וזה מספיק לו כדי להבין מה עניין המגילה בכלל ומה מוסר ההשכל הנלמד.

מרדכי היהודי הוא זה שנשלח על-ידי שבי הגולה לבטל את הקטרוג של "צרי יהודה וירושלים" על בניין במקדש, הוא זה שממשיך ופועל במסירות נפש בארמון המלך למען שיבת ציון, ואכן היו מקצת מחכמי הסנהדרין שפרשו ממנו בגלל ענייני "ביטול תורה", הוא התעסק בענייני מלכות יותר מדי לדעתם. אז מה הם מציעים? הם מציעים פתרונות אחרים, אפשר להכריז על כל עניין הציונות ובניית המקדש כ"הלכתא למשיחא" ואז הכול יסתדר ונוכל לחזור ללימוד סוף סוף. כבודם במקומם מונח, כמובן, אבל אפילו לא גילו לנו את שמותם, וככל הנראה עשו זאת בכוונה. רובה של סנהדרין תמכה במרדכי, אך הוא שילם על כך מחיר אישי כואב.

כשהרב יוסף-דב סולובייצ'יק מבוסטון זצ"ל "חצה את הקווים" מאגודת-ישראל דאמריקה לתנועת המזרחי, הוא שילם על כך מחיר אישי כבד. הנסיך לשובל בריסק, ממשיכו של ר' חיים מברסק, נעשה ציוני?! איך אפשר לקבל דבר כזה? הגר"ד התבטא שהוא הקדיש לכך הרבה לילות ללא שינה¹⁷, אבל הוא היה איש אמת. זה לא פשוט לעשות מהפך השקפתי, לומר "דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי" (שבת סג, ב). אבל הרב ידע שהקב"ה מתגלה בהיסטוריה ובהנהגת עם ישראל. ומי שלא רואה היום את אפסות האופציה הגלותית בתור ארובת קיום לעם היהודי, הוא עיוור לחלוטין. מה עוד צריך להתרחש בכדי שגם הוא יראה?!

יהודי רוסיה לא רצו לבוא ארצה בזמן שהשערים היו פתוחים¹⁸, אז אחרי כמה עשרות שנים – הם באים... יהודי ארגנטינה לא רצו לבוא עקב שפע כלכלי – עוברות כמה

17. "... בניתי מזבח, עליו הקרבתי לילות נדודי שינה, ספקות ופקפוקים... יהודים כמוני ואחרים, אשר שורשיהם יונקים מן הקרקע העתיק של אביי ורבא ואשר התקשרו עם התנועה, הרי הם בבחינת יוסף, הנדרשים להקריב על המזבח את מנוחת הנפש שלהם, יחסי חברות וידידות" (חמש דרשות, עמ' 24).

18. "בואו לא", אל תמתינו על סדרים ודברים רשמיים... הימלטו והיאספו, בואו לא... וראו הדר ארץ חמדה, הדר הכרמל והשרון, הדר שמי תכלת נאים ויפים, הדר האוויר הצח הטהור והממוזג, השורר בהודו והדרו גם בתקופת טבת... בואו וראו איך עמנו האהוב והיקר מחדש כנשר את נעוריו, איך הוא מתחיל פושט ברווחה את עצמותיו הכואבות והמפוצצות מימי נדודו וגלותו המרה, בואו וראו איך מתרגל הוא לזקוף כתמר את קומתו... עלינו ללחום בכל עוז בשנאת ארץ הקודש שהתחילה להיכנס בפרטים מקרבנו. עלינו להשמיד... את הזוהמא של המרגלים, שדווקא במועד לחננה התחילה להתנער מעט... והיא דומה להתאמצות האחרונה של הפתילה, המתנשאת

שנים "ונשכח כל השבע" והם באים. יהודי צרפת לא רצו לבוא בגלל זהותם האזרחית הייחודית – אין בעיה, קצת מהגרים מוסלמים מגיעים לצרפת והיום כבר באים... יהודי אמריקה עדיין לא רוצים לבוא? אל דאגה, הם עוד יבואו. אין כאן "תכנית כבקשתך", אם תרצה – תחיה כאן, אם לא תרצה – תחיה שם. יש תכנית לרבש"ע, "האני אשכיר ולא אוליד יאמר ה', אם אני המוליד ועצתי אמר אלהיך" (ישעיהו 50 ט). יש פה יעד שאליו הולכים, הגלות נגמרה. יהודים צריכים להיות בארץ-ישראל. וזו גם דרך הגאולה, "עוד אקבץ עליו לנקבציו" (שם נח 19).

בחינת ארץ-ישראל וארץ-ישראל ממשי

יש לדעת שעיקר התחייה הרוחנית בימינו נעוצה בלימוד בספרי האורות. "הספר הלבן"²⁰, ספר אורות, שהוא בקדושה כנגד "הספר הלבן" דקליפה²¹. זוהי התכנית המעשית, איך להפוך אנשים "דתיים" שמחפשים לעצמם "אחוזה ונחלה" בגן-עדן אחרי מאה ועשרים – מחפשים שמלאכי השרת יזלפו יין לגרונם ויצלו להם בשר, כמו שכתוב במסכתא דגן-עדן ובכל מיני מדרשים אודות מהות הגמול בעולם-הבא

למעלה טרם תיכבה כליל... לשווא יתאוננו המתאוננים מכל הצדדים, האוהבים והאוהבים, על מהלכה של הפעולה המעשית להתיישבות. אחינו על אדמת הקודש, שלא גדול עוד ערכה. טרוטי עיניים אלה אינם רואים את האור, אינם מרגישים אותו... אינם יכולים להכיר את הדר החיים של הקדושה השאננה, את המנוחה הפנימית ואת האור המאיר בשלווה ובטחה גנוזה, השורה בעצם קדושתה... על אדמת הקודש. הה, עיוורים! מי ייתן לכם עיניים לראות בלב פנימה, הוי יושבי ארצות חשוכות... הטעמתם טעם גן-עדן זה? הוי אחים נדכאים ואומללים, לבי לבי עליכם, מעי מעי עליכם!" (מאמרי-הראי"ה, עמ' 323-325).

19. וכך כותב הרמב"ן על פסוק זה (פירושו לשה"ש ח יב, "האלף לך שלמה", בתוך כתבי הרמב"ן ח"ב, מוסד הרב קוק): "מתחילה יקבץ רבים מנדחי ישראל ולא כולם, ואחרי מלחמת גוג אמר: 'עוד אקבץ עליו לנקבציו', שעוד יקבץ שנית על הנקבצים מכבר, ואז תהיה שלמות הגאולה". וכן כתב הגאון רבי יהושע מקוטנא: "... ואין ספק שהיא מצווה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא וגאולה, ונאמר 'עוד אקבץ עליו לנקבציו' וע' ביבמות דף סד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בבינונים הן בישרים בלבבותם קרוב לוודאי שנתנוצץ רוח הגאולה..." (ישועות-מלכו, יו"ד, ס"ו 10) ור' דברי הרב טייכטל הי"ד, אם הבנים שמחה ב: ג.

20. צבע הכריכה של ספר אורות במהדורה הקלאסית והנפוצה של מוסד הרב קוק. אמנם, בהתחלה הדפיסו אותו במוסד הרב קוק בצבע כחול ואחר כך עברו ללבן, וביחד – כחול ולבן, כדגל ישראל.

21. "הספר הלבן" – ספרם של הכובשים הבריטים המטיל מגבלות על עליית יהודים לא"י וקריעת עבר הירדן המזרחי משטח המדינה היהודית (הראשון פורסם בתרפ"א), ובשנים תרפ"ט ותרכ"ט – הגבלת רכישת קרקעות ע"י יהודים והגבלת העלייה לארץ-ישראל.

– לאנשים שרואים "עין בעין בשוב ה' ציון" ! (שם נב ח) לא רק בשוב ה' את "בחינת ציון" אלא "בשוב ה' ציון" הממשית.

רבי נחמן מברסלב מדבר הרבה על מעלת ארץ-ישראל²². פעם אחת שאלו אותו תלמידיו: "רבנו, כשאתה מדבר על ארץ-ישראל, למה אתה מתכוון? (האם אתה מתכוון ל"בחינת ארץ-ישראל"?) אמר להם רבנו ז"ל: "לא, אני מתכוון לארץ הזאת עם הבתים והשבילים". כשאומר רבנו "כל מקום שאני הולך אני הולך לארץ-ישראל", הוא מתכוון ממש פה, לגשמיות הזו²³. אה, חידוש כזה לא היה מעולם. זה באמת יפה.

לכן, כשמו"ר הרצ"ה שמע שת"ח גדול דיבר על "בחינת ארץ-ישראל" בחו"ל ולא בארץ-ישראל, הוא התבטא כנגד דבריו באופן חריף ביותר²⁴. הוא היה "הכהן הגדול מאחיו" בדור שלנו, הוא הבין את האמירה של מגילת אסתר לדורנו לא רק בתור הדרכות פרטיות בעבודת ה' אלא בתור קריאת כיוון לשיבת ישראל לארצו.

קל מאוד בפורים להסיח את הדעת מענייני הכלל ולשקוע בייך, "נבלעו מן היין תעו מן ה'שכר" (שם כח ז). אם כי בעומק העניין, היין לא נועד להסיח את הדעת מצרות ההווה, אלא לפתוח בפני האדם אפיקים אחרים, לאפשר לו לפתור את בעיות ההווה מתוך השראה ומחשבה יצירתית ("מחוץ לקופסה") על-ידי החיבור אל המקור

22. "ועיקר אמונה, בחינת תפילה, בחינת נסים, אינו אלא בארץ-ישראל, כמו שכתוב: 'שכן ארץ ורעה אמונה', ושם עיקר עליית התפילות, כמו שכתוב: 'וזה שער השמים' (ליקוטי-מוהר"ן ז: א). "כי ארץ-ישראל הוא כלליות הקדושה שבכל הקדושות" (שם, רלד). "וצריך כל אדם לבקש מהשם יתברך שיהיה לו כיסופין וגעגועים לארץ-ישראל, וגם שיהיה געגועים לכל הצדיקים לארץ-ישראל" (שם, קנה). "מי שרוצה להיות איש ישראלי, היינו שילך מדרגה לדרגה, אי אפשר אלא על-ידי ארץ-ישראל" (שם, כ). ואמר: "המקום שלי הוא רק ארץ-ישראל, מה שאני נוסע אני נוסע רק לארץ-ישראל, ולפי שעה אני רועה בברסלב וכיוצא" (חיי מוהר"ן, קנו).

23. כך כותב תלמידו הגדול, רבי נתן מנמירוב: "ואחר שגמר התורה (ליקוטי מוהר"ן, כ) אחר כך בעת השיחה שאלתי אותו מה כוונתכם במה שאמרתם שארץ-ישראל היא גדולה כל כך, ושזה עיקר נצחון המלחמה. וגער בי, וענה ואמר: כוונתי ארץ-ישראל הזאת בפשיטות עם אלו הבתים והדירות. כלומר: שכל כוונתו במה שהאריך במעלת ארץ-ישראל כוונתו כפשוטו, על ארץ-ישראל הזאת שבני ישראל נוסעים לשם, שרצונו שכל איש ישראל, כל מי שרוצה להיות איש ישראל באמת, ייסע לארץ-ישראל, ואע"פ שיש לו מניעות רבות על זה, יִשְׁכַּר כל המניעות וילך לשם, כי זה עיקר נצחון המלחמה כשזוכין לבוא לארץ-ישראל" (חיי מוהר"ן, טו).

24. ר' בספר להלכות ציבור במספר כרוזים.

והשורש מחד ואל היעד, היין המשומר מששת ימי בראשית המעותד לצדיקים לעתיד לבוא, מאידך...

היום, ב"ה, יש כבר בלי סוף, מדפים שלמים של "פרטיות", איך להיות יותר פרטי ועוד יותר פרטי והכי פרטי הכי פרטי. ב"ה, נכתב כבר הכול, אבל איך להפוך את תורת היחיד בחזרה לתורת הכלל, כיצד תראה מדינת ישראל כשתהיה מונהגת לאור תורת ישראל בזאת לא עוסקים כדבעי ואולי הגיע הזמן לייסד אפשרות להיבחן במבחני הסמכה לרבנות בישראל גם בנושאי "הלכות מדינה", "הלכות מקדש וקודשיו" ועוד.

גם ביחס לעתיד, עלינו להתחיל לערוך בירור רוחני מה צריך להיות כתוב בבוא היום בספר "אורות האומות"? מה המשמעות האמונית והדתית של תחיית עם ישראל בארצו עבור האנושות כולה? היכן אנחנו ביחס לכתיבת "הפרק הבא בתנ"ך" ולשיבת הנבואה?

מי שאמור לעסוק בשאלות החשובות הללו הוא מי שלומד תורה. ומי שלומד תורה היינו הוויות אב"י ורבא. כתוב בגמרא (סוכה כח, ב) שיש במקצועות התורה "דבר גדול ודבר קטן". "דבר גדול" – מעשה בראשית ומעשה מרכבה, "דבר קטן" – הוויות אב"י ורבא. ואע"פ כן, הרמב"ם אומר (הל' יסודי התורה ד: יג):

ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים, ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם-הבא, ואפשר שידעם הכול, קטן וגדול איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר.

יחד עם זכירת דברי הרמב"ם, כותב הרב (אגרות הראי"ה ח"ב, עמ' רלב):

כל זמן שהאורתודוקסיה אומרת בעקשנות דווקא, לא! רק גמרא ופוסקים לבדם. לא אגדה ולא מוסר, לא קבלה ולא מחקר, לא דעת העולם ולא חסידות, ועם כל זה אנכי אחזיק את מלחמתי נגד כל הקמים עלי מעברים – הרי מדלדלת את עצמה, וכל האמצעים שהיא לוקחת בידה להגן על עצמה, מבלי לקחת את סם-החיים האמיתי, אור התורה בפנימיותה, הם לה לא לעזר ולא להועיל, והיא מתמלאה על-ידי זה בקצף אינ-אֵל, ומתמלאה מחשבות של משטמה ומדנים גם בינה לבין עצמה, וכוחה הולך וכשל...

אם אנו מנסים בכוח למנוע את ההופעה הרחבה והשלמה של התורה, ושוברים אך ורק על מסגרת הקיום הבסיסית, הרי שאנו כורתים את הענף שאנו יושבים עליו, כיוון שאנחנו נדרשים לעסוק כאן בתנועת חיים של תחיית הקודש, הקודש הרחב, וכפי שהרב כותב (אורות, אורות התחיה, טו):

כשכוח ישראל גדול ונשמתו מאירה בקרבו בהופעה וענפיו המעשיים מתוקנים, בסידור מלא, בקדושה בייחוד ובברכה, במקדש וממשלה, בנבואה וחכמה, אז ההתרחבות לצד החול, לעינוגי החושים הרוחניים והגשמיים, להצצה חדירת ופנימית לתוך חייהם של המון עמים ולאומים שונים, למפעליהם וספריותיהם, התגברות עוז החיים הטבעיים, כל אלה טובים הם ומסוגלים להרחיב את אור הטוב, והתחום ארוך הוא: י"ב מיל כמחנה ישראל כולו, הכופל באמת את כל העולם באיכותו, "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל".

משחשך האור, משגלתה שכינה, משנעתקו רגלי האומה מבית חייה, החל הצמצום להיות נתבע. כל עוז חילוני עלול להיות לרועץ, כל יופי טבעי וחשקו עלול להאפיל את אור הקודש ותום הטהרה והצניעות, כל מחשבה שלא נתגדלה כולה במחנה ישראל יכולה להרס את סדר האמונה והחיים הישראליים, כל שְׁמִנוֹת קטנה מביאה לידי בעיטה. מכאן באו העוצב והסיגוף, הקדרות והפחדנות, וביותר ממה שפעלו אלה על החיים הגשמיים פעלו על החיים הרוחניים, על רוחב המחשבה, על תעופת ההרגשה, עד אשר יקיץ הקץ, שקול קורא בכוח: "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו, אל תחשכי, האריכי מיתריך ויתדותיך חזקי, כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גוים יירש, וערים נשמות יושיבו". והתחום של אלפיים אמה הקצר הולך הוא ומתרחב כמידת ישועתו של ישראל, שהולכת ואורה קמצא...

"קרייתא זו הלילא" (מגילה יד, א). כיצד יהודי ירא שמים יכול לקרוא מגילה בפורים ולא לומר הלל (אפילו בלי ברכה) ביום-העצמאות?! וכי ניתן בכלל להשוות את מהות הנס? האם אדם מתבונן לא מבחין בסתירה הזאת? התשובה לכאורה פשוטה: "טכנוקרטיה". כאן (פורים) קבעו, וכאן (עצמאות) לא קבעו. אבל היא גופא קשיא: אם יש לך מניעה הלכתית, אתה לא יכול לברך, אין בעיה! אחרי התפילה תערוך בביתך סעודת הודיה על נסי תקומת ישראל בדורנו, או לכל הפחות תאמר "נשמת כל חי" אחרי התפילה, והיכן שנוהגים לערוך ימי לימוד, "בר בי רב דחד יומא", תקדיש את הלימוד בבית-הכנסת השכונתי לסוגיות של הקץ המגולה והחזרת

השכינה לציון ולא רק לעניינים צדדיים ושוליים בהלכה, על מנת להימנע מלהזכיר שם שמים על אירועי המדינה והתקופה.

"ישראל מחמד"

צריך לומר באופן ברור: "הלכה בידוע שעָשׂו שונא ליעקב" (תנחומא, שמות, כז), יש הרבה אריכות אצל הרב יהודה אשכנזי זצ"ל בשאלת זיהויים של עשו, אליפז ועמלק והקשר שלהם לפגאניות, לנצרות ולנאציזם. אבל תדעו שהנושא הכי נוקב כשאתה נפגש עם הצבר הישראלי המצוי היום, במילואים, וברגע של אמת, בדיבור של אחד על אחד בעניין הזהות היהודית, הוא אומר לך בכאב: למה הם שונאים אותי? אני בחור יפה, בן טובים, אני דובר כמה שפות, יש לי השכלה רחבה ואני חילוני לחלוטין, למה הם שונאים אותי? הוא בסך הכול מנסה להיות עוד מחוז של האיחוד האירופי.

כל רפיסות הרוח הזאת, של ה"ישראלי מחמד", נובעת מחוסר היכולת לעמוד נכוחה מול שאלת חריגות הקיום היהודי. הוא מנסה לברוח מ"ברית הייעוד" של עם ישראל, ואז בא האנטישמי הקלאסי או המודרני ואומר לו: "היבריי! (עברי, ברוסית) קוזק שכמותך, אתה כובש וגזען". מנסה ישראלי המחמד הזה לענות לו, ואומר: זה לא אני, זה המתנחלים... אני בכלל אוניברסלי, אני בעד רב־תרבותיות, ותדע שאנחנו הישראלים נמצאים בכל מקום טוב בעולם. בכלכלה, בתעשייה, בטכנולוגיה, בפטנטים, ברפואה, זוכי פרסי נובל ממש כמו בתקופת הרנסנס.. מה הוא לא יטען, העיקר שיפסיקו להגיד לו שהוא מתנחל...

ואכן, בכל מקום שיהודים מגיעים אליו מאז האמנציפציה (מתן שוויון הזכויות ליהודים) הם הופכים לסלת־ה־ושמנה של האליטה המקומית. הם יותר גרמנים מגרמנים, יותר צרפתים מצרפתים, יותר מרוקאים ממרוקאים ויותר תימנים מתימנים... מדוע? כי עם ישראל הוא "כרכא דכולה ביה" (חולין נו, ב), בני ישראל כוללים את כל האופנים האפשריים של היות אדם (יבמות סא, א), רב־תרבותיים במהותם.

אבל, אומר הרב קוק לאותו חבר מהמילואים: מה עם קצת "אתה בחרתנו"? ! ואף יותר מכך, מה הפירוש והמובן של "אתה בחרתנו"? זו סוגיה חשובה מאוד בדורנו. יש אנשים שמפרשים את "אתה בחרתנו" פירוש מזעזע, נורא ואיום, הם נדבקו בעָשׂוֹויות... כפי שמסביר הרב במידות־הראי"ה שאם אהבת ישראל מטביעה בקרבך

איזה שנאה למישהו רק בגלל שהוא לא יהודי, אז אהבת ישראל הזאת צריכה הרבה בירור²⁵...

הרב צבי יהודה הלך פעם בשוק מחנה-יהודה בירושלים וראה שני צעירים יהודים נטפלים סתם כך לרוכלת ערבייה זקנה והופכים לה את הדוכן על הרצפה. הוא הזדעזע עד עמקי נשמתו וכתב מכתב למנהל בית הספר שבו למדו הנערים ושאל אותו מה פשר הדבר הזה?²⁶ ! היום אומרים "עשבים שוטים". מה צומח בסביבתנו? דיבורים על תג מחיר, וכי יש לזה איזשהו קשר לתורת-הרב? האם ראינו אי פעם מי מגדולי בית-המדרש של מרן הרב זצ"ל מדבר באופן כזה או מתנהג כך? זה נקרא סגולת ישראל? זה מחזיר אותנו אחורה (לימי המחתרנות שקודם הקמת המדינה) ולא קדימה... אלו לא אנשים המונהגים על-ידי תלמידיו של הרצי"ה אלא על-ידי אנשים אחרים, ששוללים את שיטתו של רבנו מכול וכול. וכי לשם אנחנו צריכים לפנות? !

על כן, אומרת המגילה, "וּבִפְנֵי לֹא שִׁלְחוּ אֶת יָדָם" (אסתר ט-י), זה לא עניין כלכלי, זה לא עניין של פשעי שנאה, היום יש מכבסת מילים מאוד יפה שעוזרת לנו לברוח משאלות היסוד של חיינו. שאלות היסוד שקשורות לזהות היהודית. למהות שלנו. מי אנחנו? האם אנחנו "פה בארץ חמדת אבות" ההמשך של עם ישראל ההיסטורי, עם הנבואה, זקן העמים, או שאנחנו רוצים לאמץ זהות של "חדשים מקרוב באו", "New Israel" ועוד כמה תארים מתקדמים...

"גדוד פוצי בן פוצי"

וכאן אנו מגיעים לשאלת יהדותה של המדינה, לא רק של היהודים אלא גם של מדינת היהודים. אותה "ישראל" שאנחנו מתחמקים באופן קבוע מהעיסוק ברכיבי יהדותה ומסיחים דעתנו מכך, באמצעות עיסוק קנאי ואובססיבי ברכיבים הדמוקרטיים

25. " ... כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם תוכל אהבת האומה להתנשא בגאון אצילותה וגדולתה הרוחנית והמעשית. וצרות-העין הגורמת לראות בכל מה שחוץ לגבול האומה המיוחדת, אפילו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק כיעור וטומאה, היא מהמחשכים הנוראים שגורמים הריסה כללית לכל בניין הטוב הרוחני, שכל נפש עדינה מצפה לאורו" (מידות הראי"ה, אהבה, י).

26. הרב יעקב הלוי פילבר, איילת השחר, מהדורת תשנ"ה, עמ' רסה; הרב ד"ר חגי שטמלר, עין בעין: משנתו של הרב צבי יהודה הכהן קוק, בניין התורה, תשע"ו, עמ' 89-92 (ור' גם מהד' תש"פ, בהוצאת תבונות).

(המוטים שמאלה) שבצורת המשטר שלה, וזאת משום שהמשמעות שאנחנו צריכים לגזור מהשאלה היהודית היא מרחיקת לכת ומשליכה על כל הקיום שלנו פה. אז יש כאלה שנוח להם יותר לברוח מהשאלה.

יש גם בציבור הדתי והחרדי כאלו שגם מנסים לברוח מהתפקיד שלהם על-ידי היצמדות לאותה "חומת ברזל שמפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים" (ברכות לב, ב) או על-ידי היאחזות אך ורק בתחום "ארבע אמות של הלכה", ואותם גדולי ישראל, יחידי סגולה, שמנסים להרחיב בחזרה את התחום, "גדור פרצי בבן-פרצי", אשר יודעים שהמשיח פורץ גדרים²⁷, הם מנסים לחולל תנועות רוחניות גדולות שירחיבו בחזרה את תחום מחנה ישראל ל"ב מיל כבזמן המשכן, כפי שראינו לעיל.

הבולט בקרב אותם גדולי ישראל בדורות האחרונים היה מרן הרב קוק זצ"ל, אשר כתב בפנקסיו שכשסופגים על-ידי אותה שיטה רוחנית דברי חירוף וגידוף מיראי השם הפשוטים, יש בכך בחינה של למסור את הנפש למיתה על קידוש ה'. הרב הבין את השליחות שלו ולא נסוג לאחור. גם ממשיך דרכו ברבנות הראשית, מו"ר הגר"ש גורן, צעד בדרך "ההלכה הממלכתית" שלא הובנה כראוי על-ידי רבים מחכמי דורו.

כדאי גם להזכיר כאן, ערב אזכרתו של רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק (נפטר בפורים תשמ"ב), אשר קיים בעצמו: "לא תגורו מפני איש", נגיד זאת בחריפות, ללכת לבד מול כל עולם התורה ולהסביר לעולם התורה מה זו תורה. זו השליחות המיוחדת שלקח על עצמו הרב צבי יהודה, לשמור מכל משמר שהתורה הגואלת, תורת ארץ-ישראל, הכללית והציבורית, לא תהפוך בחזרה לתורת חוץ-לארץ, לתורת פירודים. והמחיר שהוא שילם על כך מבחינה חברתית ומעמדית היה גבוה מאוד. וזו מסירות נפש לא פשוטה. שפרשו ממנו לא רק "מקצת סנהדרין", אלא ייתכן שאפילו אם היה מדובר ברובה של סנהדרין, שאולי השלימה עם הישארות בחו"ל עד ביאת המשיח (מה שאינו נכון, משום שכידוע מועצת גדולי התורה של אגו"י החליטה בשנת תרצ"ז כי אין לדחות את רעיון הקמת מדינה יהודית, בתנאי שתקום ע"פ חוקת

27. "כשפורצים גדרים של דורות הקודמים שעמדו נגד התפשטות החכמות בישראל, לשם שמים, מאירים ע"י זה אורו של משיח, הנקרא בן-פרצי. וע"י מה שסובלים כל האיומים והביזיונות ומניעות הכבוד הבאים ע"י זה מיראי ד' פשוטים, זוכים לבחינת יחידה כמו שזוכין במסירת נפש בפועל על קידוש השם, ומכפרים ע"י הייסורים הללו על כל העולם כולו, ועוונות הדור מתהפכים לזכיות, וסניגורים רבים עומדים על כל חכמי ישראל לזכותם בזכותם את כל ישראל" (קבצים מכתי"ק ח"ב, פנקס הדפים ד', עמ' 8-12).

התורה ותתנהל לפי שלטון התורה²⁸)... אבל אפילו אם היה כך, אצל איש אמת קביעת הדעה אינה כפופה לסקרים או למדרג פופולריות. איש אמת פועל לפי הכרת האמת שלו, ואם זה מה שצריך לעשות אז זה גם מה שעושים בסופו של דבר, בין אם אחרים אוהבים ומסכימים ובין אם לא.

וביחס לעתיד הבעל"ט כתב הרב:

מרשמי מחשבותי שיתקבצו לעדרים ילקחו אותיותי והיו למאמרים, והמאמרים בחוברת יהיו לספרים והספרים בכל קרת יהיו נפזרים. (ריש מליץ, "צפיה")

דודר יקום וחי, ישיר ליופי וחיים ועדנה בלי די יינק מטל שמים. (אורות הראי"ה, לחשי ההווה)

ב"ה, הדברים הולכים ומתגשמים גם בקרב הציבור החרדי. בעוד 150-200 שנה, אמנם, הם לא יקראו לזה שיטת הרב קוק (כפי הנראה, הם לא יודו שהצדק היה אתו, כמו בעניין "אתרוג חזון-איש", הקפדה על זן אתרוג שאינו מורכב, שמי שעמד על כך לפניו היה הרב קוק²⁹, אך שמו לא מוזכר על ידם)... אחד הסוציולוגים בני ימינו הציע את ההגדרה: "ציונים ללא ציונות"³⁰. עד אז, מן הסתם, ימצאו שם יותר טוב.

"נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי"

בינתיים, נלמד מפורים כמה יסודות. היסוד הראשון הוא ההיחלצות למען כלל ישראל. לנו אין כל ספק שזהו המסר החשוב ביותר שלמדנו בבית מדרשה של התורה הגואלת, וכמו שאומר מרדכי לאסתר המלכה בשעה שרק דימתה לעצמה שהיא יכולה להחריש בעת שישנה גזרה קשה על עם ישראל.

מדוע היא חשבה כך? היו לה כל מיני סיבות טובות להימנע מפעולה עקב סיכון עצמי. ועל כן, החליטה שהיא תשאל את הגדולים מה לעשות. ברוך השם שיש את

28. ע' לנתיבות-ישראל ח"א, "יהדות התורה – לדרישת המדינה היהודית" (נכתב בשנת ה'תש"ו), ירושלים, תשכ"ז, עמ' 63-66.

29. ע' במבוא לספרו של הראי"ה קוק, עץ הדר השלם, המכון ע"ש הרצי"ה קוק, ירושלים, תשמ"ו.

30. פרופ' בני בראון, חוקר החברה החרדית ומחבר הביוגרפיה אודות הגאון בעל החזו"א, בספרו: מודריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים, עם עובד, תשע"ז.

חכם מרדכי, ברוך השם שמישהו מהגדולים אומר לה: "את חייבת ללכת"³¹, מלכה זה לא ג'וב, זה לא מינוי פוליטי... עוד לפני שאת המלכה אסתר, את קודם כול היהודייה, הדסה בת אביחיל, ואל תשכחי זאת.

ואגב, המשיך מרדכי לנמק, אל תדמי בנפשך שאם את תתחמקי מהשליחות שלך את תינצלי. האכזריים הללו לא ירחמו גם עלייך. בהונגריה לפני השואה היו חוגים יהודים "מתקדמים", חלקם היו פטריוטים וגיבורים לאומיים, עטורי מדליות ואותות כבוד מימי שירותם בצבא האוסטרו-הונגרי בעת מלחמת-העולם הראשונה. לאחר שהנאצים ימ"ש נכנסו להונגריה והעבירו את השלטון לידי הכנופיות האנטישמיות ההונגריות, חשבו אותם יהודים פטריוטים שההונגרים יחוסו עליהם והם יצאו לקראתם בקומה זקופה, עטורים בכל המדליות שלהם. הם היו הראשונים שנרצחו עקד"ה. הניסיון לחקות את הגויים רק מכעיס אותם, "הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב", בכלל לא משנה אם יעקב יודע שהוא יעקב או חושב שהוא ג'ייקוב, ז'קוב או אפילו ג'ון. אתם חושבים שזה משאיר רושם על מישהו?

ראשית פועל מרדכי הצדיק בתוך בית-המדרש פנימה, הוא דופק על הבימה ואומר: רבותי! היום לא לומדים כרגיל ב"שור שנגח את הפרה", היום לומדים על הנפת העומר והכנת מנחת חיטים. רק מתוך כך הציע שק ואפר לרבים וקרא לצום ולזעקה.

גם בימינו, המהפכות התחילו בתוך בית-המדרש פנימה. העיסוק המפורט של רבנו הרמב"ם בענייני המקדש והקרבות לאחר מאות שנים של העדר עיסוק שכזה, העיסוק של הרמח"ל בחכמת ההיגיון ובחיפוש הנמשל של רזי תורת האר"י במהלך ההיסטוריה האנושית, העיסוק של הגר"א בענייני מצוות התלויות בארץ ובגבולותיה וקריאות ללימוד החכמות, העיסוק בסדר קודשים אצל החפץ-חיים ובבית בריסק,

31. ע' שו"ת משפט-כהן סי' קמג: "... ויש לומר שמתחילה חשבה שעל חייה לא יש ספק כלל, והייתה חושבת שאסור לה למסור נפשה, ואחר שהורה לה מרדכי שיש ספק גם על חייה, שוב הכירה את ההיתר, וממילא את החובה... מיהו הדבר מצד עצמו מסתבר, דאין לך הוראת שעה כל כך נחוצה ראויה להורות לעבור על דברי תורה כמו הצלת כלל ישראל..." ובהמשך: "... החובה התדירית למסור נפש היחיד בשביל הכלל היא משום מגדר מילתא והוראת שעה, וצריך לשקול את העניין. ואסתר משום הכי חשבה לכתחילה שהדבר רחוק שתציל, שהרי ודאי ימיתוה ותפסיד חיי שעה, וגם שהייתה חושבת שאולי במשך הזמן תהיה נקראת, ותוכל להציל אז באופן יותר קרוב ובלא סכנה, ומרדכי הורה לה הוראת שעה, שבמקום הצלת כלל ישראל אין לדחות כלל, ויפה שעה אחת קודם, והעיר לה גם כן שעל דבר חשש הצלת חייה, שהוא נוגע לעניין דינא חוץ מהוראת שעה של למגדר מילתא, הלא יש ספק שגם היא בסכנה ומי יודע וגו', וכמשכ"ל".

לימוד סדר זרעים אצל החזו"א, הכנסת לימוד מדעי האמונה וחובת-הלכות לתכני הלימוד הישיבתיים אצל מרן הרב קוק וההתמסרות ללימוד וההדרת התלמוד הירושלמי של הרב שלמה גורן. זה לא משנה איך נקרא לזה, צריך להבין שהעת ההיסטורית דורשת מפגש עם חלקי התורה המיוחדים הנתבעים להופיע דווקא כעת – כמובן, כל אחד לפי דרכו וסגנונו המיוחד – וכל אדם יבחר לעצמו מתוך התחומים שבהם צריכים בזמן הזה להתרחב מה "החלק שלו בתורה".

דבר שני שעלינו ללמוד מימי הפורים הוא מסירות נפש. נקרא את ההקדמה לספר פאת-השולחן של רבי ישראל משקלוב, מבחירי תלמידי הגר"א, איזו מסירות נפש שלא תיאמן, ההתמודדות בצפת עם המחלות ועם נזקי רעידת האדמה, ואחר כך הקשיים בירושלים תחת שלטון העות'מאנים. אבל תלמידי הגר"א יודעים רק דבר אחד – מטרה ומשימה:

ע"פ רבנו הגר"א, אם לא זכו, תתחיל האתחלתא דגאולה באתערותא דלתתא כמו שהיה בימי כורש, בימי בית שני, מסטרא דשמאלא, היינו במידת הדין... ותהיה ברשיון מלכי האומות ואחר-כך תבוא שלמות הגאולה מסטרא דימינא, היינו במידת החסד... כלל גדול מאוד הוא ע"פ רבנו שכל הדברים העתידים לבוא בשלמות הגאולה מתחילין גם באתחלתא דגאולה קמעתא... (קול התור, פרק א).

ובאמת, כבר כתב הרב יהודה אלקלעי זי"ע אודות מאת השנים שבין שנת ה'ת"ר-ה'ת"ש כשנות גאולה ברישיון האומות (הקדמת שלום ירושלים, מוסד הרב קוק), ועמד על חלקה המרכזי של בריטניה בתהליך זה (בספר קול מבשר ובספר חיים, עמ' 446) ואף כתב בחריפות שמי שלא יבוא לארץ-ישראל מרצונו בשנת ה'ת"ר, יבוא בשנת ה'ת"ש בעל כורחו ובמידת הדין, ודפח"ח³².

32. כך כתב בשנת תרי"א (!): "ואם ח"ו ינסך ה' עלינו רוח תרדמה ולא נתעורר להיקבץ באגודה אחת לפקח ולהשגיח בעסק הקיבוץ יאבדו ימות המשיח בן-יוסף, שהם באלף השישי, ובסוף האלף השישי יבא בן-דוד ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה ויקבץ נידחנו אחד מעיר ושניים ממשפחה עם עני ודל מוכים ומעונים תמהים מרעות ותשים מצרות על אשר לא נתנו את כבוד לאלהי ישראל לשוב להסתופף בצלו בארץ-ישראל" (ספר חיים, עמ' 399), ודברים דומים כתב במקומות נוספים בכתביו.

"האל הנפדע לעמו ישראל מנל צריהם, האל המושיע"

יום בהיר אחד גם תהליך הגאולה שלנו יגיע לשיאו, "כהרף עין" (מכילתא, בוא, יד) ו"בהיסח הדעת" (סנהדרין צז, א). בין אם זה יהיה בשנת ה'ת"ר (א"י חזרה לשלטון העות'מאני ונפתח פתח להשפעת הקונסולים והגדלת מספר תושביה היהודיים של ירושלים ועוד³³), ב"בבוקר לח בשנת ה'תרל"ח" (ייסוד "אם המושבות" – פתח תקווה), בה' באייר ה'תש"ח (הקמת המדינה) או בכל שנה ושנה שבה הקב"ה "מצמיח קרן ישועה" וגואל ישראל.

גם לפנינו ניצבות עוד מטרות ומשימות רבות, "התעוררי התעוררי, קומי ירושלים" (ישעיהו נא יז), ירושלים של מעלה וירושלים של מטה, זו המטרה שלנו. אנחנו עובדים לטווח רחוק. איננו נבהלים מקשיים בדרך, כמובן, לוקחים אנו לתשומת לבנו את מה שצריך לשנות ולשפר, אבל במהלך הרוחני של החזרת תורתם של "יבנה וחכמיה" להיות תורת כסאו של חזקיהו מלך יהודה (ע"פ ברכות כח, ב ועין-א"ה שם) ומתוך כך, בהמשך הדורות, למדרגה גבוהה עוד יותר, עד "וישב שלמה על כסא ה' למלך" (דב"ה"א' כט כג). זהו מהלך גדול וארוך ועלינו להתכונן לקראתו עם הרבה סבלנות ונכונות לעמל.

פורים לאחר השואה הנוראה. בדורנו השאלה הזאת עדיין נותרת פתוחה, התשובה האלהית עוד לא ניתנה לנו בשלמותה. הכאב עוד קשה מנשוא ואי אפשר עדיין לומר שהתנחמנו בכפליים. אנחנו אמנם מתנחמים, אך עדיין ממאנים להינחם. ויחד עם זאת, אנו זוכרים כי מבחן האמונה הוא "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות" (תהלים צב ג) ואנו גם יודעים כי "אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה" (נוסח תפילת "נחם"), "ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב" (ירמיהו ל יח), עוד נדבק ועוד נדבק, עוד יישוב ועוד שכונה, עוד כביש ועוד מחלף, עוד מפעל ועוד אזור תעשייה, עוד ישיבה ועוד בית-מדרש, אבל כל עוד אנחנו מפוזרים בין הגויים הצער הנורא של הגלות הקשה וחילול ה' עוד לא נמחה לגמרי, "באמור עליהם עם ה' אלה ומאמצו יצאו" (יחזקאל לז כ), ואנחנו עוד לא הפקנו ועוד לא למדנו את כל מה שהיינו

33. לסקירה היסטורית ואמונית מרתקת על שלבי תהליך הגאולה שאנו נמצאים בעיצומו ר' מו"ר הרב שמואל יניב, התגלות: מסע אל האמונה דרך התבונה, גבעת שמואל, תשע"ד, עמ' 181-239.

צריכים ללמוד. ליהודים אין יותר מקום בגולה, יהודים צריכים לשבת בארץ-ישראל ובכל מרחבי ארצנו ולא רק ב"תחום מושב" אשר בגבולות "גדרה-חדרה".

היהודים הפרטיים היושבים בערי הפרזות צריכים לחזור ולהיות מוקפים בחומה, "אני חומה ושדי כמגדלות" (שה"ש ח י), להתכלל חזרה בשורש הכללי שלהם, "בכנסת ישראל" (אורות, אורות ישראל ג: ה).

לפי המקובלים, עיקר הארת הפורים קיימת ביום שושן פורים, שבאור לט"ו בחודש "קיימא סיהרא באשלמותא"³⁴ [=הלבנה נמצאת במילואה] וכידוע כנסת ישראל נמשלת ללבנה, וכפי שהסביר הירושלמי (מגילה א: א) מפני מה קבעו את עניין מוקפות החומה דווקא מימות יהושע בן נון ולא מימות אחשורוש, משום כבודה של ארץ-ישראל שהייתה חרבה באותם ימים. ארץ-ישראל, כידוע, מקבילה לספירת המלכות.

בבית-המדרש שלנו, אנו לא מדלגים, כפי הטעות שטעו מקצת מהוגי הציונות החילונית שחשבו שאפשר לדלג על כל תקופת הגלות, שאפשר לדלג על תקופת מגילת אסתר, וניתן לדלג על "שאלי שרופה באש" ועל "ארזי הלבנון אדירי התורה" (קנינות לתשעה באב), על "קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם" – במסעי הצלב, באותות הקלון ובגטאות של ימי הביניים, לדלג על עלילות הדם והשמד הנורא באירופה של העת-החדשה ועל חוקי ההשפלה ומס הגולגולת בארצות המזרח וליצור "יהודי חדש" בארץ-ישראל, ש"יהדותו" לא תעבור דרך המשנה, הגמרא והשו"ע, חלילה וחס.

אנחנו לעומת זאת, מתבוננים בפלא הגדול של נצח ישראל, ומאמינים שאותה "החיות הישראלית"³⁵ שהופיעה בקרבנו בזמן התנ"ך, שהופיעה בזמן בית ראשון ושני ובזמן חכמי תושבע"פ דרך תקופת התנאים, האמוראים, הסבוראים, הגאונים, הראשונים והאחרונים עד ימינו היא מופיעה גם בקרבנו, ואנחנו שבים ונגאלים, הולכים ומתעלים. להנחיל זהות היסטורית מובהקת בעידן פוסט-מודרני, המתקשה להבחין ברצף ההיסטורי מבעד לאירועי השעה, זו מלאכה מאוד קשה.

34. ור' פרי עץ חיים, שער ר"ח חנוכה ופורים, פרק ו; לרבי אליעזר אשכנזי ב"ר אליהו הרופא (מח"ס מעשי ה'), פירוש יוסף לקח על מגילת אסתר, ט יט.

35. ע"פ מאמרו של הרצי"ה קוק: "החיות הישראלית", בתוך לנתיבות-ישראל ח"ב, עמ' קיט.

צדקה עשה עמנו הקב"ה ונתן לנו את התנ"ך, שהוא "נבואה שהוצרכה לדורות" (מגילה יד, א). ואכן, אין כמו לימוד תנ"ך בשביל לחבר את ה"יהודים" לישראליותם ואת ה"ישראלים" ליהדותם, ואז יהיו עץ יוסף ועץ יהודה לעץ אחד, "ועשיתים לעץ אחד והיה אחד בידי" (יחזקאל לז יט), פורים שמח.